

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Юридичний факультет

Збірник тез доповідей
V Міжнародної наукової
студентської конференції

**ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ:
ПОГЛЯД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

СПІВОРГАНІЗАТОРИ

Європейська асоціація юридичних факультетів
Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій (ЗУНУ, Україна)
Вармінсько-Мазурський університет (Польща)
Національний авіаційний університет (Україна)
Люблінський католицький університет імені Івана Павла II (Польща)
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія)

Тернопіль, 12 травня 2021 р.

WEST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
Law Faculty

The book of abstracts of
V International Scientific
Student Conference

**LEGAL SYSTEM OF UKRAINE UNDER CONDITIONS
OF EUROPEAN INTEGRATION:
A VIEW OF A STUDENT'S YOUTH**

PARTNERS

European Law Faculties Association
Centre for Strategic Analysis and International Studies (WUNU, Ukraine)
University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)
National Aviation University (Ukraine)
The John Paul II Catholic University of Lublin (Poland)
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

Ternopil (Ukraine), 12 May 2021

Редакційна рада

- Банах С.В.**, д.ю.н., доц. (голова ради, декан ЮФ ЗУНУ)
Слома В.М., д.ю.н., доц., заступник декана ЮФ ЗУНУ
Грубінко А.В., д.і.н., професор, ЗУНУ (відповідальний за випуск)
Дракохруст Т.В., д.ю.н., доц., зав. кафедри (ЗУНУ)
Кравчук М.В., к.ю.н., доц., зав. кафедри (ЗУНУ)
Лукашевич-Крутник І.С., д.ю.н., доц., зав. кафедри (ЗУНУ)
Рогатинська Н.З., д.ю.н., доц., зав. кафедри (ЗУНУ)
Росоляк О.Б., к.ю.н., доцент, зав. кафедри (ЗУНУ)

Іноземні члени редакційної ради

- Мечіслав Розанські**, проф., д. габіліт. (Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині (Польща))
Леван Джакелі, к.ю.н., проф., декан факультету юридичних і суспільних наук (Батумський державний Університет імені Шота Руставелі) (Грузія)
Юстина Кривковська, докт. (Вармінсько-Мазурський університет) (Польща)
Леслав Кржижак, проф., д. габіліт. (Вища Школа Міжнародного та регіонального співробітництва ім. Жигмунта Глогера у Воломіні) (Польща)
Роберт Дзембовський, докт. (Вармінсько-Мазурський університет) (Польща)
Марек Пашковський, докт. (установа виконання покарань у Барчеві) (Польща)
Michał Pietkiewicz, докт. (Вармінсько-Мазурський університет) (Польща)
Марек Пашковський, докт. (установа виконання покарань у Барчеві) (Польща)

Editorial Board

- Serhii Banakh**, Ass. Prof. (Chairman, Dean of the Law Faculty of WUNU)
Valentyna Sloma, Dr., Ass.Prof., Vice-Dean of the Law Faculty of WUNU
Andrii Hrubinko, Dr., Prof. in WUNU (responsible for the release)
Tetiana Drakokhrust, PhD in Public Administration, Ass. Prof. in WUNU, Head of Department
Mykola Kravchuk, PhD in Law, Ass. Prof. in WUNU, Head of Department
Iryna Lukasevych-Krutnyk, Dr., Prof. in WUNU, Head of Department
Nina Rohatynska, PhD in Law, Ass.Prof. in WUNU, Head of Department
Oksana Rosoliak, Ass. Prof. in WUNU, Head of Department

Foreign members of Editorial Board

- Mieczyslaw Rozanski**, Prof., Dr. hab. in Warminsko-Mazurski University in Olsztyn (Poland).
Levan Jakeli, Prof., PhD in Law, Dean of Legal and Social Sciences in Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Justyna Krzywkowska, dr in Warminsko-Mazurski University in Olsztyn (Poland).
Lesław Krzyżak, dr, prof. in WSWMiR (Wyższa Szkoła Współpracy Międzynarodowej i Regionalnej im. Zygmunta Glogera w Wołominie) (Poland)
Robert Dziembowski, dr. in Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Poland)
Marek Paszkowski, dr (Zakład Karny w Barczewie) (Poland)
Michał Pietkiewicz, dr. in Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) (Poland)
Marek Paszkowski, dr (Zakład Karny w Barczewie) (Poland)

За зміст наукових публікацій, рівень стилістичного оформлення текстів, достовірність наведених фактологічних і статистичних матеріалів, дотримання стандартів академічної доброчесності повну відповідальність несуть автори та їх наукові керівники.

ЗМІСТ

Секція 1. Розвиток держави і права в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичні аспекти та історичний досвід

Section 1. Development of state and law in the conditions of European integration: theoretical aspects and historical experience

---

Базан І.

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО УКРАЇНИ:
ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ, НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ 10

Біловус Д.

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ЗРІЛОСТІ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 13

Боднарчук Л.

КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА ДЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ..... 16

Гуцул І.

ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ТА ПОЛІТИЧНИХ
ПАРТІЙ В УКРАЇНІ..... 20

Дейнека А.

ВИКОРИСТАННЯ ОРАТОРСЬКИХ ТЕХНІК ЦИЦЕРОНА ПРИ
СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОМОВИ 22

Дідушин В.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ..... 26

Козут А.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА..... 29

Кормило Х.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 32

Ліщак І.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 35

Мельничук І.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ 40

Момотюк В.

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ЮРИСТА НА ВИБІР ПРАВИЛЬНОЇ
СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ..... 42

Папіж В.	
ІДЕЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ОСНОВНІ РИСИ І ПРОЯВИ	45
Піменова К.	
ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ 1917-1921 рр.	48
Романович І.	
ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЛІКТІВ	54
Сапужак С.	
ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА.....	57
Сохацька А.	
ПРИНЦИП «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ	61
Хандрала В.	
ПРАВОВА СИСТЕМА США ТА ЇЇ ДОСВІД В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА.....	66
Чапля І.	
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	70
Чижовська Н.	
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН ЛЮДИНИ	74
Цап Г.	
ВПЛИВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА НА КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА.....	77
Яцух Т.	
КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ – ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ ЗУНР	79
Groszkowska N.	
ROZWÓJ PAŃSTWA I PRAWA W WARUNKACH INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ: OGÓLNE ASPEKTY TEORETYCZNE I DOŚWIADCZENIA HISTORYCZNE	84

**Секція 2. Реформування правоохоронної і судової систем:
український і зарубіжний досвід**

**Section 2. Reforming of law enforcement and judicial systems:
Ukrainian and foreign experience**

Дейнека А.

ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
БУЛІНГ В УКРАЇНІ 88

Венгер Т.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ В СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ
ІНШОГО СП'ЯНІННЯ.....91

Вівчар Х.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ
НАСИЛЬСТВО 94

Івах М.

РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕРМІНІВ «АФЕКТ» ТА «СТАН СИЛЬНОГО
ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....98

Кабальний В.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ..... 101

Лаєрів І.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 104

Паламар С.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСПЛАТУ
АЛІМЕНТІВ..... 108

Ціцюра О.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ДЕРЖАВНОЇ
ТАЄМНИЦІ: АНАЛІЗ СТАНУ ЗАКОНОДАВЧОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 110

Секція 3. Трансформації сучасної системи міжнародних відносин та Україна: міжнародно-правовий вимір

Section 3. Transformations of the modern system of international relations and Ukraine: the international law dimension

---

Балик В.

КОМПЕТЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОСВІТИ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЦІЛІ 114

Блащак А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЮДИЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДУ
СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 117

Ботвинник В.

ЗНАЧЕННЯ УНІФІКАЦІЇ ПРАВА ДЛЯ КОДИФІКАЦІЇ
МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА 120

Губіцька Н.Р.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ
В ІНТЕРНЕТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС 124

Гурзель Ю.

ПРАВОВА СУТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ПРАВОСУДДЯ 128

Зазуляк А.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ УКРАЇНСЬКИМИ СУДАМИ
ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ, УКЛАДЕНИХ НА САЙТАХ
ІНОЗЕМНИХ ФОТОБАНКІВ 132

Івасечко Р.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ 135

Кульбабська І., Чомко В.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ
СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У РАМКАХ ЛІГИ
АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ 139

Кульчицька Д.

КОНЦЕПЦІЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄС 142

Лисак В.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОДНА
ІЗ СФЕР ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ 145

Росінець С.

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО
НАСЕЛЕННЯ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ 148

Селіванова С.	
ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ: У СВІТЛІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ І ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	152
Bemnet Getnet Bekele	
CHILD PORNOGRAPHY: CRIMINAL LIABILITY UNDER THE LAWS OF FOREIGN COUNTRIES.....	156
Tsion Gamme,	
VIOLATION OF THE RIGHT TO DEFENSE: INTERNATIONAL LAW AND THE EXPERIENCE OF FOREIGN STATES.....	159

Секція 4. Приватно-правові та економічні аспекти реформування правової системи України

Section 4. Private law and economical aspects of reforming of the legal system of Ukraine

---

Гера В.	
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	162
Дубан І.	
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ	166
Зайченко С.	
ДОГОВІР ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ (NDA): ІСТОТНІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ	169
Івах М.	
ХЕЙТЕРСТВО: ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ.....	172
Ковальчук О.	
ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	176
Мануляк Н.	
БЕЗПЕКА КОРИСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАМИ: ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ	179
Мацук С.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ.....	182
Мельничук М.	
ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ТА ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ДАРУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА	185

Микитчак Т.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННИХ ПРОЕКТІВ ЄС НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	188
Паламар С.	
ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ	191
Паляниця Т.	
ОСОЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ	194
Підгородецька Ю.	
ПРАВО ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ	197
Підлиська М.	
ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	200
Свиш А.	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ	203
Цап Г.	
ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ ШЛЯХОМ ЙОГО РОЗІРВАННЯ.....	207
Чорна К.	
УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	210
Madej Bartłomiej	
WPROWADZANIE PRZEPISYW ANTYDYSKRYMINACYJNYCH DO POLSKIEGO KODEKSU PRACY	214

Секція 1

Розвиток держави і права в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичні аспекти та історичний досвід

Section 1

Development of state and law in the conditions of European integration: theoretical aspects and historical experience

---

Базан І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного
права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО УКРАЇНИ: ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ, НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вступ України до Європейського Союзу – складний, багатоетапний та поступовий процес. Зовнішня політика нашої держави давно розвивається у даному напрямку. Зокрема, курс на євроінтеграцію взяв свій початок з Постанови Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України», в якій проголошено намір України розбудувувати відносини з Європейським Союзом [1].

Подальший розвиток відносин України та Європейського Союзу відбувався укладенням низкою договорів та проведенням переговорів, які конкретизували та встановили окремі аспекти дій нашої держави на шляху до вступу в ЄС. Серед них варто виділити наступні: прийняття Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р., переговори щодо Угоди про асоціацію і поглиблену зону вільної торгівлі у вересні 2008 р., вступ у дію Порядку денного асоціації між ЄС та Україною у листопаді 2009р., надання Україні плану дій щодо запровадження безвізового режиму для короткотермінових поїздок громадян України до держав-членів ЄС. Наступні роки у історії асоціації України та ЄС стали етапом затишшя, оскільки уряд України припинив підготовку до підписання угоди.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом була підписана 21 березня 2014 року – політична частина та 27 червня цього ж року – економічна, набула чинності з 1 вересня 2017 року. Даний нормативно-правовий акт закріпив принципи «політичної асоціації та економічної інтеграції», проте, на нашу думку, не є фактом чи доказом

того, що вступ України до ЄС відбудеться найближчим часом. Угоду не варто розглядати як перебування нашої держави як країн-членів ЄС, оскільки вона задає швидше основи напрямку внутрішньої політики України та фокусування на європейських цінностях [2].

Важливою умовою вступу України до складу Європейського Союзу є, по-перше, виконання умов Угоди про асоціацію та, по-друге, відповідність критеріям членства в ЄС. На початковому етапі, після набрання чинності угоди, наша держава відповідально виконувала свої завдання. Зокрема, українська сторона досягла суттєвого прогресу у виконанні нормативно-правових та інституційних зобов'язань в рамках імплементації положень Угоди про асоціацію в частині поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі між Україною і ЄС. Ключовим досягненням української сторони за 2017 рік стали приєднання України до Програми ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)», завершення внутрішньо-державних процедур, необхідних для приєднання України до Регіональної Конвенції про преференційні правила походження товарів (ПЕМ-Конвенція). Українська сторона схвалила проект Всеохоплюючої стратегії реформування системи санітарного та фітосанітарного нагляду в Україні, Дорожньої карти реформ системи державних закупівель. Також важливо відзначити, що з 1 лютого 2018 року Україна набула повноправного членства в Регіональній конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. [3, с. 39].

Основним викликом, який постає перед Україною в процесі євроінтеграції – виконання умов та обов'язків, не лише тих, що виникнуть у майбутньому, а й існуючих сьогодні. Україна прикладає максимум зусиль для виконання положень асоціації та їх практичної реалізації. Свою позицію щодо даного питання висловив уряд Європейського Союзу у доповіді, яку було опубліковано 11 лютого 2021 року на сайті Європейського Парламенту. Зокрема, рекомендується зосередити увагу на виконанні провідних критеріїв відповідності ЄС, а також розвивати успіхи у встановленні демократії, захисту прав людини та меншин, дотриманні верховенства права. Також у даній доповіді зроблено акцент на все ще дуже високий рівень корупції, особливо в судовій системі. «Попри помітний прогрес, широко поширена корупція продовжує заважати процесу реформ», – наголошується в документі [4].

Згідно з моніторинговим звітом, який підготував аналітичний центр «Український центр європейської політики», Україна виконала угоду на 41,6%. Проаналізувавши виконання Україною зобов'язань перед ЄС, результативність втілення реформ сучасним урядом та функціонуванням процесів у сферах, які забезпечуються державною політикою, а також співставлення вказаних факторів з Копенгагенськими критеріями членства у Європейському Союзі, ми дійшли висновку, що Україна обрала правильний вектор процесу європейської інтеграції, намагається відповідально та сумлінно виконувати свої обов'язки, але через

недостатність розвитку не відповідає вимогам повністю. Наприклад, одним із критеріїв є стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин. Україна, станом на сьогодні, не може повністю забезпечити дане право, оскільки рівень довіри громадян до суду дуже низький, а чим вище роль та авторитет суду і правосуддя в цілому, чим більшою самостійністю і незалежністю володіє суд навіть у внутрішніх взаємовідносинах, тим вище в країні рівень законності і демократії, тим надійніше захищені від будь-яких посягань права і свободи громадян [5].

На нашу думку, незважаючи на доволі відповідальні виклики, процес євроінтеграції відкриє для України ряд можливостей та перспектив розвитку. Серед факторів привабливості ЄС для України виділимо наступні:

1) подолання економічної відсталості, оскільки Європа – один із масштабних та інноваційних ринків;

2) вирівнювання та підтримка розвитку – наша держава на сьогодні потребує додаткових інвестицій та надходжень, а політика ЄС щодо урахування вирівнювання розвитку при процесі розподілу бюджету дозволить вийти на новий рівень;

3) збільшення іноземних інвестицій – ЄС на сьогодні є лідером увезення інвестицій в Україну, вступ України в лави його держав-членів лише збільшить їх кількість;

4) здійснення модернізації реформ – удосконалення підприємництва, зокрема відповідність технічного рівня виробництва та оцінки якості продукції європейським стандартам;

5) досягнення соціальних стандартів життя – модернізація системи пенсійного забезпечення, збільшення прожиткового мінімуму громадян, цінування робочої сили.

Отже, процес інтеграції України до Європейського Союзу нині є ключовим вектором зовнішньої політики нашої держави. Виконання всіх умов Угоди про асоціацію розвивається у напрямку ефективних інструментів економіки, великого інноваційного потенціалу, високих соціальних стандартів, демократії. Вступ України до ЄС є важливим етапом розвитку, проте в найближчі роки варто зосередити увагу на виконанні вимог та завдань, які стоять перед нашою державою.

Список використаних джерел

1. Про основні напрямки зовнішньої політики: Закон України від 02.07.1993 р. №3076-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-12#Text> (дата звернення: 21.03.2021 р.).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої від 21.03.2014 р. Дата оновлення: 30.11.2015 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 21.03.2021 р.).

3. Гуда А.О. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: особливості, результати, перспективи. *Наукові записки студентів та аспірантів*. Вип. 5. Остріг, 2020. С. 37-42.
4. Michael Gahler Report on the the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0219_EN.html (last accessed: 21.03.2021).
5. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/uevropska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-uevropskomu-soyuzi> (дата звернення: 21.03.2021р.).

Біловус Д.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Кравчук В.М.*

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ЗРІЛОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадська активність тісно пов'язана із громадянською позицією, яка свідчить про ступінь зрілості людини, рівень її розвитку як громадянина, який усвідомлює своє місце і роль у процесі державотворення. Громадська активність є тією рисою особистості, що, на наш погляд, визначає становлення громадянського суспільства, його якість і дієвість. Адже не кожне суспільство можна назвати громадянським, а лише те, що базується на ініціативі “знизу”, на прагненні громадян до самоорганізації, утворення самодіяльних структур, які перебувають поза системою державної влади і слугують захисту та задоволенню їх власних інтересів.

Поняття «громадська активність» досліджувалося у працях Д. Акімова, Т. Безверхої, М. Боришевського, Н. Дерев'янка, І. Жадан, В. Іванчука, А. Карася, В. Поплужного, С. Рябова, Л. Шангіної та інших.

Громадянське суспільство на всіх етапах свого становлення є частиною складного механізму взаємовідносин між громадянином та державою. Громадянське суспільство — система взаємодії держави і вільних, рівноправних громадян, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та діють в правовому полі, перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, яка покликана лише створювати умови для їх вільного розвитку [1, с. 170].

Чи не найважливішою передумовою, і разом з тим ознакою, громадянського суспільства слід визнати зрілого, освіченого (компетентного) й активного громадянина. Громадянське суспільство, як

вказує М. Кравчук, – це суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини [2, с.26]. Якість суспільства залежить від якостей особистостей, які його становлять.

У концепції громадянського суспільства відбувається поєднання свободи особи та її відповідальності. Саме тому однією з головних умов формування і функціонування громадянського суспільства є специфічна якість особистості кожного громадянина — громадянська активність, яка включає в себе показники громадянськості, громадянської позиції та виступає головним стрижнем, який визначає цінність і цілісність особистості [3, с. 138].

Втім, аналізуючи події недалекого радянського минулого, бачимо, що спроби створити громадські структури знизу викликала опір і перепони з боку держави, а легалізація діяльності громадських об'єднань взагалі була неможливою [4, с.104]. Дисидентський рух створив перші осередки громадянського суспільства в СРСР, але вони не могли нормально функціонувати і розвиватися в умовах радянського тоталітаризму, позаяк публічна активність жорстоко каралася, а в підпіллі громадянське суспільство діяти не може, його суть у легальному протистоянні державі [5, с.61].

Громадська активність з'являється в умовах, коли люди стикаються з проблемами або ж ситуаціями, які зачіпають не лише їх, але й інших людей, і беруться розв'язати ці проблеми чи змінити становище, при цьому головним в досягненні мети є встановлення взаємодії чи співпраці з іншими людьми – як тими, хто знаходиться в такому ж положенні чи має такі ж проблеми, так і з співробітниками різних установ чи органів влади.

Громадська активність — це реальний механізм самовираження особистості, чітко окреслена позиція людини стосовно свого місця в своїй країні, місті, селі та ін. Основу громадської активності складають: інтерес до суспільної і громадської роботи; організаторські здібності; ініціативність; вимогливість до себе; відповідальність за виконання громадських доручень; готовність допомагати іншим. Сферами прояву громадянської активності, на думку Д. Акімова, є соціально-комунікативна, громадська, суспільно-політична [6]. Громадська активність забезпечує спільну участь народу і влади у державотворчих процесах. Кожен активний представник місцевої громади може, розуміючи потреби своєї громади, докладати зусиль для їхнього забезпечення.

Громадська активність відображає рівень громадянської культури суспільства та певної мірою визначається ним. У той же час рівень індивідуальної громадської активності визначає рівень розвитку суспільної громадської активності. Це взаємопов'язані явища, де особистість, проявляючи громадську активність, підвищує її суспільний

рівень, що в свою чергу зумовлює прояви громадської активності інших людей. Громадська активність заснована на свідомому бажанні людини брати участь у суспільному житті.

Серед функцій громадської активності науковці виділяють: здійснення впливу на рішення, які приймаються в суспільстві; участь у розробці законів або розпоряджень; зміна або відхилення правових актів; артикуляція групових та суспільних інтересів; самовдосконалення.

Високий рівень розвитку активності особистості, призведе до розвитку її соціальної спрямованості. В той же час, висока особистісна активність не завжди означає високу громадську активність особистості. Громадська активність полягає у вирішенні індивідами спільних проблем взаємодії з державою та власного співіснування. Відповідно за умов наявності лише високого рівня активності особистості, індивід може вирішувати власні проблеми за рахунок інших членів громади чи громадського об'єднання. В такому випадку, власні потреби постають для індивіда більш значимими, ніж потреби інших людей. Зазвичай, люди навіть за умов конкуренції відчують певне почуття провини у випадку, якщо вони задовольняють свої потреби, нехтуючи потребами оточуючих [7, с. 46].

Отже, громадська активність – це, певною мірою, результат соціального розвитку, досягнення громадської зрілості, що являє собою таку якість особистості, яка показує або відображає ставлення людини до соціального середовища, її прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, бажання самостійно вирішувати поставлені завдання і проблеми, надавати допомогу нужденним і ближнім. Громадська активність – мірило, яке відображає ступінь зацікавленості особистості в системі суспільних відносин, показник її громадської діяльності в різних сферах: трудовій, політичній, патріотичній та інших. Чим вищою є громадська активність громадян, тим більш зрілим і відкритим є суспільство, бо ж гарантує гармонійний розвиток і взаємодію усіх соціальних суб'єктів, реалізацію їх інтересів та потреб, сприяє розвитку всіх форм людської діяльності, всіх різновидів суспільних відносин, зростанню культурного рівня кожної людини.

Список використаних джерел

1. Канавець М. В. Роль громадськості у просуванні реформи державного управління. *Право та державне управління*. 2017. № 1 (26). С. 170-177.
2. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. Авт.-упорядник М. В. Кравчук. К.: Атіка, 2005. 288 с.
3. Остапенко М. Н. Громадянська активність як основа формування громадянського суспільства. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. К., 2011. Вип. 22. С. 135-143.

4. Кравчук В. М. Місце і роль громадських організацій у громадянському суспільстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 9. С. 102-105.
5. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія. Тернопіль, 2011. 260 с.
6. Акімов Д. І. Стимулювання громадянської активності в українському суспільстві як проблема соціоінженерної діяльності: Автореф. дис... канд. наук: 22.00.04. 2004. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/335925.html>
7. Смолюк І. О. Формування суспільної активності особистості як умова її громадянської зрілості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. Луцьк, 2017. № 1 (350). С. 41-49. URL:<http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/13779>

Боднарчук Л.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент
кафедри цивільного права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА ДЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Європейський вибір для України – це шлях до розвитку та наближення до стандартів демократії, верховенства права для забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Головним чинником для України є те, що дана інтеграція не дає формальні обіцянки, а сутнісні перетворення, які, у першу чергу, потрібні самій Україні.

Копенгагенські критерії щодо вступу країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу були прийняті у червні 1993 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені і підтверджені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді. Згідно з ними «Асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться як тільки асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги». Ці вимоги отримали назву Копенгагенських критеріїв, що включають: перший критерій (політичний критерій) – «стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин»; другий критерій (економічний критерій) – «існування діючої ринкової економіки, а також спроможність

впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу»; третій критерій (критерій членства) – «здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу». Дані критерії є неподільними [2; 12, с. 283–289].

Критерії, яким мають відповідати держави кандидати на вступ до Європейського Союзу, мають на меті сформувати у потенційного представника Євросоюзу умови розвитку держави у демократичному суспільстві. Серед них стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії); наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії). А також такий претедент має виявити здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу.

З огляду на вищезазначене, членство в ЄС з точки зору політичних стандартів, вимагає від держави кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист меншин. Дані стандарти передбачені в статті 6 Договору про Європейський Союз «Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод та верховенства права». Отже, держави, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції держав заявників мають гарантувати демократичні свободи, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті [1, с. 350].

На даний момент в Україні вже виконано низку політичних критеріїв, до них слід віднести: закріплення в Конституції України гарантії захисту політичних, економічних та соціальних прав. Конституція встановила демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створюють умови для нормального функціонування державних установ; ратифіковано низку міжнародних нормативних актів, наприклад, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; схвалено низку нових законів, що стосуються вдосконалення виборчого процесу; скасовано смертну кару; ухвалено Закон України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини»; проведено реформу прокуратури щодо обмеження повноважень [3].

Відповідно до Копенгагенських критеріїв, вимоги до членства у сфері економіки полягають «у наявності як дієвої ринкової економіки, так і

здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС». Дієвість ринкової економіки характеризується наступними елементами:

- рівновага між попитом і пропозицією як результат вільної взаємодії ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність перешкод для доступу на ринок і виходу з нього;
- наявність достатньої правової бази, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, включаючи цінову рівновагу, стабільність державного фінансування та платіжного балансу;
- суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики;
- достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування збережень на інвестування виробництва.

Критерій здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС передбачає:

- наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності;
- достатня кількість людських і матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт і ін.), рівень освіти і дослідницької діяльності;
- ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги;
- рівень і темпи інтеграції держави в ЄС перед його розширенням;
- достатня частка малих підприємств у структурі економіки, оскільки малі підприємства отримують вигоду від спрощеного доступу на ринок.

Стан виконання економічного критерію в нашій країні має поступовий рівень підвищення продуктивності виробництва та розширювання бази економічного зростання; значущим фактором є те, що Україна отримала від ЄС та США статус країни з ринковою економікою; у сфері фінансових послуг Національним банком України прийнято постанови з метою вдосконалення процесу аудиту та нагляду у банківському секторі; схвалено відповідне законодавство щодо врегулювання ринків цінних паперів; реформовано систему щодо порядку проведення аудиту та створення комп'ютерних реєстрів податкових накладних і відповідної автоматизованої системи; відбулося вдосконалення у сфері прав інтелектуальної власності [4].

Як вже зазначалося, важливою вимогою ЄС є те, що держави кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союзи. Так, спільна зовнішня політика і політика у сфері безпеки є головними складовими

політичного союзу ЄС. Задля виконання даної вимоги Україна повинна здійснити низку практичних дій, щодо кожного з пунктів *acquis communautaire* («спільного доробку ЄС»), серед яких можна виділити: забезпечення цінової стабільності, стабільності національної валюти, подолання дефіциту бюджету, державного боргу, проведення гармонізації українського законодавства з основною політикою ЄС у сфері енергетики, промисловості, екології, освіти, забезпечити відповідність стандартів промислової продукції європейським. На даний час забезпечити розвиток та удосконалення даних цілей є доволі складно, оскільки відповідні рішення мають бути прийняті на рівні органів державної влади та усвідомлені й схвально сприйняті громадянським суспільством України [5, с. 127].

Таким чином, виконання вимог щодо відповідності Копенгагенським критеріям для держави Україна та громадянського суспільства є складним й надзвичайно матеріально затратним процесом, що за сутнісними змінами має охопити усі суспільно-політичні сфери. У свою чергу, цьому завданню має відповідати зрілість політичних лідерів зі стійкою і чіткою орієнтацією на Європейський Союз. А також, якісні зміни неможливі без згуртованого цілеспрямованого громадянського суспільства інтелектуально та свідомо налаштованого на громіздкі перетворення. Лише за цих обставин відбудеться виконання всіх умов ЄС, визначених для країн-кандидатів на вступ до Союзу. Окрім того, перспектива членства у Євросоюзі є дуже потужним стимулом для проведення всеосяжних реформ.

Список використаних джерел

1. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11332/1/Guravlyova__349-354.pdf
2. Зажигаев Б. В. Украина: уровень соответствия критериям для кандидатов на вступление в ЕС. Куда идет Украина?. URL: <http://vmv.kytmu.edu.ua/series/vipusk5/1.pdf>
3. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>
4. Жовква І. І. Критерії членства СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України / В. Р. Сіденко, І. І. Жовква, Г. М. Немиря, Г. М. Перепелиця // Аналітичне дослідження. Київ, 2010. – 84 с.
5. Князь Т., Напрями досягнення Копенгагенських критеріїв членства ЄС для України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4744/1/Князь.pdf>

Гуцул І.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц., доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ТА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Для ефективного функціонування сучасного суспільства, поряд з іншими системами, важливою є політична система. За твердженням М.Кравчука: « Це цілісний комплекс засобів політичного впливу на суспільні відносини, що використовується людьми та їх організаціями з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі» [4, с.139]. Далі підкреслено, що «носієм, матеріальним компонентом політичної діяльності і політичних відносин виступають суб'єкти політичної системи» до яких відносяться політичні партії та профспілки.

У сучасних умовах роль та місце професійних спілок у соціально-політичному житті ідентифікується через призму співпраці або конфронтації з політичними партіями, які з кожним роком виступають своєрідними агрегатами суб'єктивного сприйняття політичної дійсності. Дослідження проблематики окресленого дослідження передбачає чітке визначення термінів «професійна спілка» та «політична партія».

Згідно з Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 професійна спілка (профспілка) розглядається як добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [1].

Відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 термін «політична партія» тлумачиться як зареєстроване згідно з законодавством добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [2].

Варто зазначити, що вперше налагодження взаємодії між професійними спілками та політичними партіями відбулося в США. Економічна криза на початку XIX ст. призвела до зубожіння багатьох працівників, тому розпочався процес зародження та подальшого розвитку профспілок у США. Першою спланованою акцією було припинення функціонування текстильної фабрики Самуеля Слейтера у 1824 році. У 1825 році активна жіноча спілка під назвою: «Об'єднання

кравців Нью-Йорка» розробила та презентувала перелік професійних вимог, до складу яких були включені деякі політичні вимоги [3, с. 10].

Слід зазначити, що професійні спілки у сучасній Україні є досить розділені та певною мірою конкурують між собою. Значна частина профспілок перебуває під впливом Федерації професійних спілок України. Своєю ключовою метою вони декламують організацію відносин субординації з державними інститутами у проблемах пов'язаних з захистом прав робітників. Поряд з цим, існує інша частина профспілок під керівництвом Конфедерації вільних профспілок України. Ці професійні спілки функціонують в контексті реалізації принципу незалежності від влади та, першочергово, займаються захистом інтересів найманих робітників. Цілковита відсутність чітко розробленої тактики дій щодо захисту інтересів людської праці, дуже низький рівень кооперації під час організації й проведення акцій протесту певними профспілками, значною мірою підбивають рівень довіри громадян до професійних спілок, що суттєво зменшує вірогідність прямої участі широких мас населення у нових профспілкових акціях протесту.

Призначення професійних спілок у політичному житті суспільства проявляється через їхню взаємодію або протистояння з різними політичними партіями на території країни. Існують різні шляхи взаємодії професійних спілок із політичними партіями. Професійні спілки здатні формувати свої політичні партії, бути їхніми колективними членами та фінансово підтримувати їх, як це заведено у Великій Британії. Проте це не вимагає від профспілок абсолютної схожості у програмах і прийняття повної політичної залежності від партій. Політичні партії створюють власні програми та під час виборів впроваджують до неї деякі пропозиції профспілкового руху [4, с. 130]. Після здобуття влади підтримуваними політичними партіями професійні спілки отримують реальну можливість просувати до парламенту своїх представників.

Отже, для України особливо цінним повинен стати досвід організації взаємодії професійних спілок з політичними партіями в зарубіжних державах. Це допоможе сформувати нові шляхи для організації їхньої ефективної взаємної діяльності в сучасних умовах трансформації соціально-політичних та економічних процесів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 12.05.2021)
2. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 12.05.2021)
3. Богойко Л. Розвиток профспілкового руху в США. Історія, сучасний стан та перспективи профспілкового руху у світі: Зб. матеріалів II

Всеукр. наук.-практ. конф. (5 червня 2019 року) [за заг. ред. д.ф.н., проф. Буяшенко В. В.]. Київ: Четверта хвиля, 2019. 62 с.

4. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. Тернопіль: Екон. думка, 2016. 574 с.

Дейнека А.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т.О.*

ВИКОРИСТАННЯ ОРАТОРСЬКИХ ТЕХНІК ЦИЦЕРОНА ПРИ СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОМОВИ

Людина впродовж усього свого життя прагне досягти певних висот у кар'єрі, особистому житті, науковій діяльності та інших сферах. Досить часто на шляху до успіху нам бракує слів, а недоречно підібрана емоція чи вираз ставить хрест на попередніх досягненнях та унеможлиблює їх подальший розвиток. Виникає питання, чи могла б людина уникнути «мовленнєвого ступору» та навпаки своєю промовою довести свій професіоналізм? – Так, безумовно, що вміння правильно та ефективно говорити гарантує успіх як у професійному, так і особистому житті.

Особливо важливим для успішної людини є удосконалення ораторських умінь та навичок, моделювання промов та мовленнєвих ситуацій. При вивченні риторики фахівці рекомендують звертатися до практиків, які стояли біля її витоків, таких як: Платон, Аристотель, Цицерон, Клеон, Сократ, Гіперид, Демосфен – саме вони володіли виключним даром красномовства та несли його у маси. Ці митці виробили ексклюзивні алгоритми людського мислення та виголошення промов, вони виділили основні розділи класичної риторики та модули публічного виступу. Пропонуємо сфокусувати свій погляд на талановитому оратору Марку Туллію Цицерону.

Мета роботи: визначити вклад Марка Туллія Цицерона у розвиток ораторського мистецтва, проаналізувати найвідоміші праці митця, з'ясувати якими риторичними техніками володів оратор, скласти універсальний алгоритм створення ефективної промови.

Марк Туллій Цицерон навчався ораторству від грецьких митців, в основу своїх поглядів він узяв праці Демосфена. Він був не лише майстерним оратором, а й філософом, письменником, відомим політичним діячем – саме досвід у цих сферах допоміг йому стати вишуканим промовцем. За своє життя Цицерон працював і політичним, і судовим оратором, адвокатом, головним завданням яких, за законами античності, було переконати слухачів у істинності його тверджень [1].

Цицерону було притаманне особливе відчуття виражальних засобів – він не лише доволі часто застосовував їх у промовах, а й вмів відчутти та пояснити їх. Митець залишив унікальну спадщину – 100 промов, що ввійшли в скарбницю світової риторики, крім блискучих тверджень, які стали зразком красномовства, він створив три книги, в яких висвітлив своє розуміння ораторського мистецтва: «Про оратора», «Брут», «Оратор» [2].

Він майстерно володів технікою «варіювання стилю», і як справжній новатор тієї епохи, не лише вдосконалив техніку ораторського мистецтва, а й значно розширив межі форми його інтелектуального наповнення. Митець зумів поєднати мовленнєві стилі, любляв використовувати різного роду художні засоби та прийоми (найуживанішим, за словами дослідників є прийом риторичного питання) [3].

Цицерон створив власний стиль промови, який вирізнявся водночас лаконічністю і пишністю. Відомий оратор умовно ділив промову на три частини: вступ, основна частина і висновки. Перша та остання частини виділялися своєю емоційністю, адже в першій потрібно було завоювати увагу аудиторії, а в останній – вказати на рішення, які мають прийняти слухачі. В основній частині Цицерон навпаки не використовував маніпуляцій емоціями, а проговорював чіткі тези, підтвердженні аргументами, адже саме ця частина мала переконувати натовп [4].

Аналізуючи вклад Цицерона у розвиток ораторського мистецтва, ми не можемо оминати увагою вже згадані сьогодні відомі книги митця: «Про оратора», «Брут» та «Оратор», які стали взірцем для вивчення ораторського мистецтва у багатьох риторичних школах світу. У книгах детально розглянуто техніки ораторського мистецтва, описано риторичні засоби та стилі, наведений приклад алгоритму складання ефективної промови.

У книзі «Про оратора» автор, через діалог двох ораторів Антонія і Красса, зображає ідеальний приклад ритора, який має бути фахівцем не лише у сфері красномовства, але й освіченим у філософії, літературі, праві, історії.

Трактат «Брут, або Коротка історія римської риторики» також написаний діалогом. У ньому Цицерон продовжив свої думки та ідеї щодо риторики і тим самим ще раз підтвердив досконалість технік красномовства. Вирізняється ця праця тим, що Цицерон будує її на основі історичних фактів і виступає у ролі знавця історії риторики.

В «Ораторі» Цицерон знову зображує ідеального ритора, описує стилі промов, але більше уваги акцентує на особливостях лексики й ритмічності мови і розглядає все це вже у політичному контексті. Відомий оратор цією працею обґрунтував всі свої попередні твердження щодо ораторства і виклав свій величезний здобуток, який він напрацьовував роками [5].

Крім вищенаведених книг митець залишив у спадщину великий спектр промов, кожна з яких вирізняється чіткістю та лаконічністю формулювань, удосконаленою риторичною технікою та характерним «Цицеронівським стилем».

Цицерон вважав, що оратор повинен турбуватися про три речі: що сказати, де сказати і як сказати. Предмет промови (що сказати) – це «ніби як душа в тілі; але це робота скоріше розуму та логіки, ніж красномовства... оратор повинен знати, звідки взяти підстави і доводи. Про що б не говорилося в судовій або політичній промові, з'ясувати належить, по-перше, чи мав місце вчинок, по-друге, як його визначити (кваліфікувати), і, по-третє, як його оцінити. Перше питання вирішується доказами (доведеннями). Друге – визначеннями, третє – поняттями про правоту чи неправоту...» [6, с. 63].

Митець розробив унікальну схему побудови промов, за якою слід розпочинати зі вступу, який плавно перейде в основну частину та особливу увагу приділити висновкам.

Вступ повинен ввести аудиторію в курс справи та підготувати слухачів до розгляду теми. У ньому можна розповісти про актуальність проблеми, стан її обговорення на науковій ниві, а також охарактеризувати її особливості. Так як вступ формує враження про оратора, то він повинен бути зрозумілим аудиторії, не рекомендується використовувати складні дефініції.

Основна частина Цицеронівської промови вирізняється своєю потужністю. Її він умовно ділить на три частини: оповідь (narratio), тлумачення фактів з доказами (probatio) та спростування доказів обвинувача (refutatio). Головна мета основної частини промови – обґрунтувати тези за допомогою аргументів. При чому, під час обґрунтування тези вона не повинна змінюватися впродовж усієї промови, тобто оратору не можна «втрачати» або ж «підмінювати» тезу. В протилежному випадку він зіпсує враження аудиторії про нього як оратора. Що ж на рахунок аргументів, то вони повинні бути обґрунтованими твердженнями – і чим достовірнішими та переконливішими будуть аргументи, тим ефективнішою буде промова.

Висновки – це невід'ємна складова будь-якої промови, у котрій оратор повинен закріпити основні положення у свідомості людей. Та, на жаль, оратори досить часто припускаються наступних помилок: вибачення у кінці промови за певні неточності чи брак часу, накидання додаткових даних після закінчення основної частини та прогнозування безнадійних перспектив – усі вони вагомо впливають на враження аудиторії від промови та оратора. Отож, щоб не допускати вищенаведених неточностей при написанні ефективної промови слід запам'ятати, що висновок повинен бути максимально лаконічним та зрозумілим. По-суті, у ньому відкривається остання можливість вплинути на аудиторію своєю промовою, змінити її певну точку зору, тому при

написанні висновку слід обдумати кожне слово аби не зіпсувати загального враження [7, с. 37-38].

Отож, підсумувавши усе вищевикладене, ми робимо наступні висновки.

Марк Туллій Цицерон – це геніальний оратор, який увів у риторику нові техніки та запропонував ораторам унікальну структуру та алгоритм створення судової промови.

Митець по-особливому відчував промову, він створював кожну із них, немов би живий організм.

Оратор змішував риторичні стилі, немов би художник фарби на палітрі, проте це не створювало хаос, а навпаки підкреслювало особливий підхід Цицерона до красномовства.

У своїх найвідоміших книгах: «Оратор», «Брут» та «Про оратора» митець зобразив глибину риторичного мистецтва та створив «формулу успіху» оратора.

Він вважав, що ефективна промова повинна мати наступні елементи: вступ, виклад основного матеріалу та висновки – вони повинні доповнювати один одного.

Під час написання ефективної промови, оратор-початківець повинен звертатися до класиків риторики – римських та грецьких ораторів, котрі зуміли осягнути глибину мистецтва.

Список використаних джерел

1. Погончук Н.В. Риторика Цицерона. Київ. 2017. URL: https://pidru4niki.com/18060203/ritorika/ritorika_tsitserona)
2. Токарева Т. Риторика античності та її вплив на становлення стилістики. *Наукові записи. Серія: філологічні науки*. Випуск 130. С. 191-196. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099784.pdf>
3. Чорнобай О. Феномен Цицерона: теорія і практика риторичної аргументації. 2017. С. 47-154. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13164/25.pdf>
4. Риторика Цицерона. Офіційний веб-сайт Київської міської бібліотеки. URL: https://lib.misto.kiev.ua/UKR/VPRAVA/VSESVITNYA_ISTORIA/ritorika_cicerona.dhtml
5. Марк Туллій Цицерон. Трактаты об ораторском искусстве. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1423777001>
6. Афанасьєва Л.І. Основи красномовства. Кіровоград. 2018. 108 с.
7. Ухач В.З. Судова риторика (опорні конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2010. 104 с.

Дідушин В.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність теми. Сучасна система освіти, що повною мірою відповідає вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб вітчизняна освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті. У цьому плані М.Кравчук підкреслив, що «загострення глобальних проблем сучасного людства свідчить про необхідність суттєвого прискорення становлення нової соціокультурної реальності, де найважливішу роль повинна відігравати сучасна система освіти, зокрема вища юридична освіта (не випадково ЮНЕСКО проголосило XXI століття – століттям освіти)» [4, с.161].

У освіті сучасної України відбуваються два ангоністичних процеси: з одного боку, спостерігаємо кризові явища, пов'язані з недостатніми фінансуванням та інвестиціями, погіршенням матеріало-технічної та ресурсної бази; з іншого боку, освіта як цілісний організм здатна до саморозвитку, тому позитивним чинником є нарощування її потенціалу.

Як зазначають у своїх дослідженнях провідні науковці України, українська освіта впродовж останніх років зазнає кардинальних змін: трансформується система освіти у напрямі адаптації до стандартів європейського освітнього простору, створюються нові стандарти оцінювання якості підготовки спеціалістів з вищої освіти та діяльності ВНЗ, запроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу у ВНЗ, вводиться дуальна освіта. Ці зміни забезпечуються відповідними законодавчо-нормативними документами, новими стандартами освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять праці С. Архипова, Н. Буличева, Б. Корольова, М. Кравчука, О. Красій та ін.

Мета наукової розвідки є аналіз сучасного стану освіти України, визначення проблем та тенденцій його розвитку на сучасному етапі.

Для досягнення мети ми ставимо наступні **завдання**: з'ясувати основні тенденції розвитку сфери освіти України в контексті загальноцивілізаційних викликів; виявити і систематизувати проблеми,

які стримують прискорений розвиток вітчизняної освіти, їх причини та наслідки.

Предмет дослідження: проблеми розвитку освіти в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження: система освіти як важлива сфера суспільної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Освіта є одним з найважливіших чинників, які реально визначають майбутнє нації. В Україні завдяки зусиллям не одного покоління педагогів створено міцний фундамент народної освіти, завдяки чому українська нація визнана однією з найосвіченіших у світі. Важко переоцінити значення розвитку і зміцнення інтелектуального потенціалу нашої країни не лише для економіки, а й для забезпечення гідного місця в світовому просторі.

Головним завданням вітчизняної освіти є вимога формування особистості, громадянського суспільства, демократизації, відкритості та прозорості. Нажаль, сьогодні формат навчально-виховного процесу не зорієнтований на всебічний розвиток особистості, задоволення її потреб, забезпечення запитів суспільства та ринку праці конкурентоспроможними, компетентними та відповідальними фахівцями. Сучасний рівень взаємодії освіти з соціальними партнерами не сприяє вирішенню цієї проблеми. В Україні відсутні суспільна відповідальність за якість освіти тих, хто причетний до її забезпечення та ефективні інтеграційні процеси.

Також потребує суттєвого удосконалення і система фінансування освіти, в тому числі, за рахунок забезпечення об'єктивного контролю у форматі «економічність – ефективність – результативність». При цьому необхідно пам'ятати, що у виконанні стратегічних завдань гуманітарного розвитку українського суспільства важливу роль відіграють не лише кількісні показники фінансування [2]. Не менше значення має структура вкладень в освіту та кваліфікований менеджмент галузі. Освіта є надзвичайно прибутковою галуззю економіки навіть не стільки з прямих виплат за навчання, скільки з тих економічних зисків, котрі принесуть кваліфіковані професіонали своєю працею [5, с. 49].

Окрім цього, основні фактори, що зумовлюють погіршення якості освіти в Україні, можна поділити на внутрішні (пов'язані з викривленим сприйняттям і впровадженням ВНЗ положень кредитно-модульної системи, що не сприяють підвищенню рівня знань студентів) і зовнішні (пов'язані з впливом держави на систему освіти).

До внутрішніх можуть бути віднесені, зокрема, такі:

Підвищення обсягу матеріалу, відведеного на самостійне опрацювання. Фактично понад 50-60% матеріалу навчальної програми відводиться на самостійне опрацювання. Самостійна робота студентів у більшості ВНЗ України, на переконання багатьох фахівців, виступила чи не основним фактором зниження рівня знань студентів [6].

Ще однією освітньою проблемою є невідповідність дисциплін, які викладають в Україні, європейським, а також перспектива

взаємозарахування навчальних досягнень між різними навчальними закладами як усередині України, так і в Європі. Такі заходи повинні були сприяти мобільності студентів між вищими навчальними закладами в межах ЄС, спрощенню можливості працевлаштування студентів, підвищенню якості освіти, урахуваючи вимоги часу, у тому числі ринкової економіки та все більшого прикладного характеру знань [1]. У цьому плані важливою складовою є здобуття навичок в процесі навчання поряд із знаннями та вміннями.

Якщо говорити про зовнішні проблеми освіти в Україні, то сюди слід віднести таку проблему як, незадовільний стан науково-дослідної діяльності ЗВО на сучасному етапі. Світовою практикою доведено, що лише тісне поєднання освіти з наукою є запорукою забезпечення високої якості освіти та належного інтелектуального супроводу державотворення. Це є й провідною вимогою Болонської декларації щодо інтеграції європейської вищої освіти [7].

Варто зазначити, що сьогодні українська наука, зокрема, наука ЗВО, перебуває в критичному стані, який не тільки не відповідає потребам сучасної якісної освіти, а й створює реальну загрозу національній безпеці держави.

Ще однією проблемою є низький рівень інноваційності освіти. В усі часи відносно невисокі показники науково-дослідної роботи в Україні були чи не найголовнішою причиною того, що жоден наш університет не зміг увійти до числа 500 найбільш рейтингових університетів світу.

Отже, досліджуючи політику у сфері освіти, я вважаю, що кожній країні в тому числі й Україні бажано брати до уваги заяву лідерів «Великої вісімки» в Гленіглсе у 2005 р., які підтримували програму забезпечення безкоштовної, повноцінної освіти для всіх дітей, принципи Декларації ЮНЕСКО, яка була прийнята в Саламанці, програми «Освіта для всіх» [3, с. 663]. У цих документах зафіксовано, що кожна людина, незалежно від соціальної, етнічної, конфесійної, гендерної приналежності, повинна мати доступ до повноцінної якісної освіти, участі в управлінні освітою, вироблення програм, спрямованих на творчу реалізацію особистісного потенціалу, перш за все потенціалу молоді.

Висновки. З аналізу наукових розробок можна зробити висновок, що порівнюючи освіту України у перші роки незалежності та сьогодні, можна стверджувати, що вона зазнала суттєвих змін, а саме в її якості, у способах викладання та ін.

У світі сьогодні існує багато проблем, але треба починати їх вирішувати саме з освіти, хоча мало хто цілковито знає основні проблеми сучасної освіти та напрями їх вирішення. Якщо не вирішити проблеми освіти, то немає резону починати вирішувати інші проблеми, тому що всі вони повернуться назад. Адже система освіти має визначний вплив на розум, думки та почуття людини.

Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її

підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору сфери знань.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Якість освіти у контексті вимог сучасності. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf (дата звернення 12 травня 2021 р.).
2. Буличева Н.А., Пивовар Ю.І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. Держава і право. 2009. Випуск 44. С. 411-416. URL: <http://radnuk.info/statti/255-finpr/3593-2010-01-29-18-50-22.html> (дата звернення 12 травня 2021 р.).
3. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр. : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2. НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, Ін-т вищ. освіти. упоряд.: Пономаренко Л.О. ; Стельмах Н.А., Пєєва С.П., Айвазова Л.М., Бублик Н.М. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Корольов Б.І. ; наук. ред. Рогова П.І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л.О. К. : Нілан-ЛТД. 2012. 663 с.
4. Кравчук М.В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти. *Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження»*. К. 2009. №1-2. С.161-167. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18363/25-Kravchuk.pdf> (дата звернення 13 травня 2021 р.).
5. Красій О.І. Фінансування народної освіти. *Фінанси України*. 2000. № 4. С. 49-53.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf> (дата звернення 12 травня 2021 р.).
7. Освіта України в XXI столітті : проблеми та перспективи розвитку URL: <http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html> (дата звернення 12 травня 2021 р.).

Козут А.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.*

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Культура – це категорія, що містить сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених та накопичених впродовж суспільного розвитку людства. Водночас під культурою особи прийнято розуміти

певний рівень соціалізації людини, а також її спроможність до здійснення певного виду професійної діяльності [1, с.136].

Професійна культура юриста, на наш погляд, не мислиться без педагогічної культури, під якою розуміємо рівень володіння у практичній роботі методикою проведення виховання громадян з використанням високої спеціалізованої педагогічної техніки, педагогічної технології та професійного такту [2]. Таке визначення педагогічної культури юриста допомагає усвідомити, що юрист повинен мати елементарні педагогічні знання, вміння та навички правовиховної роботи.

Аби краще зрозуміти, що таке педагогічна культура юриста, варто з'ясувати сутність її структурних елементів: педагогічної техніки, педагогічної технології та професійного такту.

Педагогічна техніка – це вміння використовувати власні психофізичні дані як засіб виховного впливу, володіння комплексом прийомів, який допомагає глибше, яскравіше, краще виявити себе і досягти успіхів у виховній роботі.

Педагогічна технологія визначає стратегію юридичної діяльності, програму впровадження дійових заходів для того, щоб домогтися панування права в суспільстві. Тобто вона відображає будь-який юридичний процес, вказує на шляхи вирішення певної юридичної справи.

Останнім елементом педагогічної культури юриста є професійний такт – це спеціальне фахове уміння, за допомогою якого юрист у кожному конкретному випадку застосовує до правопорушників найефективніший засіб виховного впливу. Його можна по-іншому назвати педагогічним підходом до правопорушників або психологічним доглядом [3].

Як вже було зазначено раніше, педагогічна культура є елементом загальнолюдської культури. Педагогічна культура юриста – це його внутрішня зібраність під час певних обставин. Як буває в повсякденному житті, коли перше враження про людину стає остаточним, так трапляється і з юристами. Доволі часто думка громадян про спеціаліста-правника складається саме з перших хвилин спілкування, тому для юристів дуже важливо бути комунікабельним, кмітливим, стриманим і вміло проявляти свої інтелектуальні та професійні здібності.

На наш погляд, юрист повинен володіти певними педагогічними здібностями, адже на кого, як не на правника, покладатиметься функція правового виховання громадян. Всі ми розуміємо, що аби жити у правовій державі, громадянам потрібно свідомо виконувати приписи законів, а особливо збагнути їх важливість та мету. Тому саме юристи – це ті люди, які захищають закон та сприяють правопорядку в нашій державі, вони повинні сприяти обізнаності людей саме у правовому аспекті.

Існують деякі різновиди педагогічних здібностей. Успішну юридичну практику забезпечують дидактичні здібності, а саме готовність юриста виховувати громадян, творчо розвивати юридичне мислення, привчати їх

до самостійного опанування елементарних правових знань. Не менш важливими є комунікативні здібності, які полягають в умінні легко й вільно вступати в контакт з людьми, встановлювати з населенням правильні ділові взаємовідносини; конструктивні здібності, які допомагають передбачати результати своєї роботи, прогнозувати можливі помилки та негаразди, проектувати якість юридичних знань громадян; гностичні здібності, за допомогою яких юрист може вміло пізнавати зміст правового явища, закономірності поведінки громадян, а також вони полягають у пізнанні самого себе; перцептивні здібності як здатність розпізнавати психічний стан особи, уміти фіксувати деталі її поведінки, а також судити про винність чи невинність особи по виразу її обличчя та формі поведінки; інтелектуальні здібності, які допомагають розуміти власне призначення, правові явища, проблеми, принципи, закони природи, теорії тощо [4].

У зв'язку з тим, що робота юриста полягає у постійній взаємодії із суспільством, де йому доводиться стикатися з людськими проблемами, вникати в їх душевні стани й переживання, вирішувати конфліктні ситуації, виступати в ролі психолога, педагога-вихователя, у правовій роботі багато що залежить саме від особистих якостей правника, які ми зазначили вище. Юридична робота не може бути успішною без вміння спілкуватися з людьми, розпізнання їх переживань і страхів, розуміння правових явищ тощо. Тому ми вважаємо, що ці всі якості є надзвичайно важливими як для педагогічної культури юриста, так і для його професійної діяльності в цілому.

Отже, резюмуючи вищевикладене, хочемо зазначити, що педагогічна культура юриста є неодмінною і важливою складовою частиною професійної культури правника. Високий рівень педагогічної культури юриста – це необхідна умова становлення юридичної майстерності, адже робота юриста не обмежується лише судовим процесом чи у встановленні винуватості особи, робота юриста полягає, насамперед, у вмінні донести до людей основну суть права, у правовому вихованні громадян. Це потрібно для того, щоб люди виконували приписи законів не тому, що бояться зазнати покарання через свою дію чи бездіяльність, а тому, що вони самі глибоко розуміють й усвідомлюють важливість цих законів. Тільки такими методами ми зможемо досягти рівня соціально-демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Юридична деонтологія. Від навчання до практики: навч. посіб. / Л.В. Радовецька. С. П. Лясковська, О.О. Тихомиров та ін. Київ, 2019. 296 с.
2. Педагогічна культура юриста. URL: <http://um.co.ua/10/10-14/10-149040.html>
3. Сливка С.С. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 296 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7463.html>

4. Безсмолий Є. Б. Формування педагогічної культури юристів в процесі педагогічної підготовки майбутніх магістрів з правознавства. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки.* 2011. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_2_4
5. Професійно-правова культура юриста. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_5.html

Кормило Х.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми дослідження. Проблема громадянського суспільства належить до найбільш актуальних проблем сучасної політичної науки. І це зрозуміло. Утвердження демократичного цивілізаційного перелому покладає громадянське суспільство як одну з необхідних передумов свого становлення та ефективного функціонування. На думку М.Кравчука: «Саме розвинене громадянське суспільство надає можливість створити правову державу» [2, с.66].

Мета дослідження – висвітлення загальних рис громадянського суспільства як сфери вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої - не родинні зв'язки, а мета реалізувати певні спільні інтереси (політичного, соціального, економічного, культурного чи іншого характеру) поза інститутами публічної влади.

Об'єкт дослідження – тенденції суспільного розвитку як процесу, що має свою логіку та традиції, включаючи формування громадянських теорій та структур.

Предмет дослідження – основні риси, періодизація процесу росту рівня громадянського суспільства

Завдання – визначити основні риси, головні етапи й особливості становлення громадянського суспільства.

Суспільство громадян зуміло пройти досить тернистий історичний шлях до свого становлення та зокрема розвитку. Аналіз версій щодо громадянського суспільства, особливо на самих ранніх етапах формування античних думок, показує, що навіть тоді люди все ще

усвідомлювали, що найбільш оптимальна правова система базується на демократичних принципах, тобто народовладді та поділі влади, що запобігало потужності узурпації.

Громадянське суспільство — одне із ключових понять сучасної юриспруденції, політології, філософії, соціології. Адже це «більш серйозне, ніж демократія, гасло, оскільки поняття «громадянське суспільство» вказує на конкретні інституційні умови і необхідний історичний контекст» (Е. Гелнер), «свого роду знак часу або концептуальний код епохи» (З. Т. Голенкова) [5]. У сьогоденному модернізованому соціумі йому притаманна зовнішньо стійка, але внутрішньо динамічна система, де жваво взаємодіють між собою спільності людей, соціально-економічні та культурні інститути, які здатні запобігти політичному волюнтаризму й забезпечити людині свободу участі в них. Завдання громадського суспільства полягає в тому, щоб насамперед реалізувати творчий потенціал індивіда, зокрема для забезпечення захисту громадян від перевищення державою своєї компетенції, і на доцільне в кожний конкретно-історичний момент обмеження кількості владних структур і їхньої діяльності.

Якщо повернутись до історії, то вперше термін «громадське суспільство» вжив Арістотель, який у своїх творах виводив його від слова «громадянин». Тобто йшлося про «суспільство громадян» — вільних і освічених. Уже давньоримський мислитель Цицерон вказує, що держава є надбанням народу, а право є необхідним джерелом державності загалом. У його вченні присутні ідеї республіканізму, народного суверенітету та наголошується на тому, що громадянин і громадянство є правовими категоріями, на основі яких формується поняття про суспільство як сукупність громадян [3]. А ось Сократ навчав, що конфлікти всередині суспільства повинні вирішуватися публічними суперечками, використовуючи «діалектику», тобто форму раціонального діалогу для розкриття істини. На його думку, публічна аргументація через «діалектику» була необхідною для забезпечення «цивілізованості» в полісі та «доброго життя» людей. Щодо Платона, то його ідеальною державою було справедливе суспільство, в якому люди присвячували себе загальному благу, практикували громадянські чесноти мудрості, мужності, поміркованості та виконували професійну роль, для якої вони найбільше підходили. Але зрештою, «суспільство громадян» ще в ті часи було зовсім далеким від сучасного розуміння даного терміну.

В епоху Середньовіччя уявним фундаментом утворення поняття громадянського суспільства були міські західноєвропейські общини, які впродовж століть чинили опір гніту феодального царства. Міста даного періоду з їх самоврядуванням, вільним ремісництвом, етнічним і релігійним розмаїттям та відносною невимогливістю були викликом феодальній політичній роздрібненості й деспотичним формам королівської регламентації соціального життя. Мислителі Середньовіччя спромоглись віднайти у нелегкому становищі економічних, політичних,

соціальних і духовних відносин державно організованого суспільства того часу елементи громадянського суспільства. Вчені намагалися зробити не завжди переконанні спроби розділити державу та громадянське суспільство, оскільки досить довгий час ці поняття ототожнювались.

Водночас перехід від Середньовіччя до Нового часу ознаменувався визріванням громадянського суспільства та відокремленням його від держави. Поступово формувалося переконання в тому, що надмірно розширена держава стримує розвиток особистості та заважає її вільному волевиявленню. Тема протистояння громадянського суспільства й держави висвітлювалася в працях Т. Спенса, Х. Ходжскіна, Ж. Сійєса й особливо в програмному документі Великої Французької революції – Декларації прав людини і громадянина [4].

Поняття «громадське суспільство» мало досить тривалу історію в теорії держав і було відроджене з особливою силою у Східній Європі, де такі дисиденти, як Вацлав Гавел ще в 90-х роках використав його для позначення сфери громадських об'єднань, яким загрожували настирливі комуністичні режими. Перше постмодерне використання громадянського суспільства як позначення політичної опозиції походить від праць Олександра Смолара в 1978–1979 роках [1].

На сучасному етапі, громадське суспільство — це суспільство з розвиненими відносинами між його членами, яке не залежить від держави, а лише взаємодіє з нею. За твердженням М.Кравчука йому притаманні такі риси як : «визнання людини, її прав і свобод найвищою суспільною цінністю; пріоритет суспільства над державою, котра існує насамперед як регулятор суспільних відносин і гарант здійснення прав особи; рівноправність і захищеність усіх форм власності, насамперед приватної; подолання відчуження людини від засобів виробництва, знарядь праці та результатів своєї трудової діяльності; ідеологічна і політична свобода особистості, наявність демократичних інститутів і механізмів, які забезпечують кожній людині можливість активного впливу на державну політику» [2, с.67].

Щодо України, то на даному етапі, згідно з рейтингами незалежних міжнародних організацій, показники розвитку громадянського суспільства останніми роками значно поліпшилися та виглядають краще, ніж у інших пострадянських державах. Наприклад, за оцінкою авторитетного рейтингу міжнародної незалежної організації «FreedomHouse», Україна тривалий час за рівнем політичних прав і громадянських свобод отримувала оцінку лише «частково вільної» країни. Але у 2005-2010 рр. її рейтинг піднявся та утримувався на рівні оцінки «вільної» країни (єдиної на пострадянському просторі, окрім країн Балтії).

Висновки. Отже, періодизація розвитку громадянського суспільства показує, що з кожним новим етапом активність, кількісні та якісні параметри громадянських інституцій зростають. Проте, не слід забувати, що згідно з західними теоретиками громадянське суспільство

розвивається та трансформується не рівномірно у різних культурно-історичних регіонах світу. Таким чином, побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина. Ця проблема є нагальною для України

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство. *Вікіпедія*. URL: https://uk.vvikipedia.com/wiki/Civil_society (дата звернення 12 травня 2021 р.)
2. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.
3. Левенець Ю.А. Держава у просторі громадянського суспільства: освітня книга. Київ: національна академія наук, 2006, 96 с.
4. Поняття, ознаки і функції громадянського суспільства: реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/15151/> (дата звернення 12 травня 2021 р.)
5. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. *Вісник академії правових наук України*. 2013. №1 [72]. С. 271-277.

Ліщак І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми: Тенденція розвитку сучасної України є однією із найважливіших питань сьогодення адже від аналізу й оцінки та її покращання, у великій мірі, залежить ефективність національного суспільного розвитку.

Основними стратегічними напрямками розвитку сучасної України є розвиток її правової системи. Перш за все розвиток правової системи зумовило здобуття незалежності України в 1991 році, що стало підґрунтям для формування фундаментальних засад суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Так, за твердженням М. Кравчука: «Правова система – це більш широка реальність, що охоплює всю сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за

допомогою яких офіційна влада справляє регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей» [3, с.240].

Актуальність дослідження полягає в тому, що державі, як відносно самостійному явищу, характерні власні закономірності розвитку. Протягом багатьох років правова система розширювала свої горизонти та розвивалася в різних галузях права, таких як: конституційне право, цивільне право, адміністративне право, фінансове право, трудове право, кримінальне право тощо.

Рівень розробки проблеми. Варто відзначити, що в останні роки значна увага приділяється саме класифікації правових систем та їх критеріям. Наявні матеріали свідчать про різноманіття та суперечність поглядів на процеси розвитку правової системи України в умовах глобалізації. Ця тема знайшла опрацювання у дослідженнях таких вчених як: В.М. Братасюк, М.В. Кравчук, М.Г. Хаустова О.О. Сидоренко.

Мета дослідження. Висвітлити сновні закономірності розвитку правової системи, що забезпечують динамічність та ефективність правового регулювання, щодо зближення природно-правових та державно-правових засад і сприяють розвитку правової системи на основі морально-правових гуманістичних принципів; встановити відповідність правових явищ фактичним суспільним відносинам, що гарантує відповідність відображення в нормах права суспільних потреб, своєчасність змін у законодавстві та підвищення якості правового регулювання, Правова система має суттєве значення не лише в процесі створення та функціонування правових інститутів, але й програмне значення, оскільки вона сприяє реалізації визнаних державою завдань та перспектив. Саме тому цілком правомірним є дослідження значимості правової системи для формування та розвитку громадянського суспільства і правової держави.

Викладення основного матеріалу. Правова система України перебуває в стані глибоких структурних реформ. При цьому основним напрямом її розвитку є побудова правової держави на основі розвинутого громадянського суспільства, де вищою цінністю виступають права людини, забезпечені, гарантовані та захищені. Правова система – це система всіх юридичних явищ, що існують у певній державі або у групі однотипних держав [3, с.239]. Правова держава є неможливою без високо розвинутої, демократичної правової системи, яка спроможна ефективно захищати інтереси суспільства та громадян оскільки являється діючою системою права в єдності його конкретних і абстрактних форм. Вона повинна забезпечувати розвитком економіки, науки, культури, освіти, соціальної сфери, реалізацію прав та свобод людини. Саме тому одним із основних завдань демократичних перетворень, які проводилися в Україні за останнє десятиліття, є створення стійкої, чітко працюючої й ефективної правової системи. З цього приводу М. Кравчук підкреслив думку Н. Оніщенко, яка зазначила, що «теоретична розробка концепції правової системи становить одне із

першочергових завдань, від розв'язання якого залежить вирішення багатьох інших соціальних, економічних, політичних і правових проблем, зокрема питань, пов'язаних з мораллю, з трактуванням понять «правове життя», «правові засоби», «правова діяльність», «правові процеси», співвідношення права і правової системи, стабільність і динамізм правової системи» [2, с.87].

На даний момент система права України перебуває на стадії перебудови: відбувається вдосконалення існуючих й формування нових галузей і інститутів права. Саме тому, відносно недавно, виникли земельні сервітути, інститути кредитних спілок, самоорганізації населення, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, гарантування банківських вкладів фізичних осіб, біржове, інвестиційне та інше право. Система права характеризується зменшенням рівня формалізації, що проявляється у розширенні сфери приватноправового регулювання та використання загально-дозвільного принципу правового регулювання.

Важливою ознакою демократичності Української держави є впровадження в її практику принципу верховенства закону (правового закону), проявом такого принципу є факт упорядкування системи нормативно-правових актів України завдяки чому властивості, як наявність вищої юридичної сили серед нормативно-правових актів. Забезпеченню дії даного принципу сприятиме чіткому визначенню об'єкта правового регулювання. Новоприйнятий закон повинен мати відповідну фінансову, організаційно-технічну, інформаційну та іншу забезпеченість та відповідати об'єктивно існуючим умовам.

Організаційна частина правової системи України, до якої відносяться юридичні установи, юридичні терміни, юридична техніка, є місцем, засобом і підґрунтям «народження» норми права. На даний момент вплив політики на всі сфери суспільного життя виражається в якості пріоритетної галузі. Не є винятком й правова політика держави щодо ключових питань життєдіяльності суспільства.

Правова ідеологія повинна рухатися до максимального духовного об'єднання країни, досягненню стану моральної й духовної соборності, необхідного ступеня політичної консолідації. З немалим історичним багажем досвіду, пережитих війн, революцій та розколів країна потребує об'єднання своїх інтелектуальних і матеріальних сил для складної відбудовної і творчої роботи.

Як зазначив В.М. Братасюк: «Правова система Ради Європи ґрунтована на постмодерній інтелектуальній традиції, яка ввїбрала в себе такі риси як: верховенство права, принцип антропоцентризму плюралістичного підходу (плюралістичної демократії, плюралізму методологічного, плюралістичної істини в праві, плюралістичності джерел права, плюралізм в право (творчості тощо), принцип інтерсуб'єктивності («я» – інший), домінування приватноправового над публічно-правовим, домінанти особистісно-ціннісного підходу до права,

логоцентр з такими поняттями та категоріями як: людина (особистість, творчість, свобода, право, справедливість, краса, добро, благо, істина, плюралізм, унікальність, ідею невід'ємності моралі від права тощо)» [1].

Поступовим приведенням правової системи відповідно до міжнародних стандартів допоможе утвердженню під впливом цих вимог принципів правової, демократичної держави та громадянського суспільства. Саме послідовне і неухильне втілення в життя вимог принципу «верховенства права» стало запорукою успішного розвитку західних країн. Також допомогою для цього стане створення в юридичній науці методологічних підходів до праворозуміння й нових інститутів, галузей права і законодавства. Виникненню міжгалузевих (комплексних) інститутів законодавства, урізноманітнення зовнішніх форм права, що забезпечить динамічність та гнучкість правової системи суспільства.

При цьому визнання міжнародних стандартів обумовлює зобов'язання для держав погодитися на міжнародний контроль задля додержання даних стандартів у національній правовій системі. В умовах прагнення України до інтеграції в європейському правовому просторі, особливого значення набуває публічно-правове забезпечення національних інтересів України в умовах глобалізації, яке має передбачити збереження національно-культурної ідентичності правової системи України, що досягається розробкою правових інститутів і норм із урахуванням менталітету й культурно-історичних цінностей тощо» [5].

Відповідно до міжнародних стандартів формування сучасної правової системи України являє собою складний та багатофункціональний процес. Адже більшість українських правознавців саме із Європейським Союзом пов'язує перспективи розвитку й становлення України, як демократичної держави, де є необхідне правове регулювання суспільних відносин, забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян завдяки ефективному функціонуванню правової системи.

На думку О.О. Сидоренко: «Одним із фундаментальних завдань права є здійснення управління глобалізацією, гармонізація її процесів і нейтралізація негативних наслідків. Право повинно виступати інструментом глобалізації та засобом управління її процесами. При цьому процес глобалізації у правовій сфері розвивається у двох напрямках, які являють собою єдиний процес трансформації права. З одного боку, очевидним є вплив глобалізаційних процесів на право, результатом чого є зближення і конвергенція правових систем сучасності. При цьому формуються загальні тенденції їх розвитку, до яких можна віднести тенденцію втілення в національних правових системах загальноновизнаних норм і принципів. З іншого боку, за посередництвом права здійснюються спроби спрямувати глобалізацію в певне русло, наприклад, уведення в національне право норм інших держав, адаптованих при цьому до національного правового менталітету та інших історико-культурних особливостей» [4].

Отже, на сучасному етапі розвитку правової системи України зростає потреба у посиленні наукового забезпечення законо-підготовчих робіт, глибоке обґрунтування наслідків дії правових норм із урахуванням факторів впливу на їх реалізацію та подальше формування сучасної правової системи України відповідно до міжнародних стандартів для покращення її сутності та подальшого розвитку й становлення України, як демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Братасюк В.М. Правова система України в контексті європейської інтеграції: особливості прояву інтелектуальної традиції. Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів : зб. наук. праць міжнар. наук. практ. конф. (м. Київ, 28–29 квіт. 2004 р.). У 2 ч. Київ, 2004. С. 489–494. URL: [http://nam.kiev.ua/files/publications/966-8406-08-7-\(1\).pdf](http://nam.kiev.ua/files/publications/966-8406-08-7-(1).pdf) (дата звернення 13 травня 2021 р.)
2. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. [для студ. ЗВО]. 3-є вид., змін. й допов. Тернопіль : Економічна думка, 2016. 420 с.
3. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. (для студ. Вищих навчальних закладів). 3-є вид., змін. й допов. Тернопіль: THEU 2019. 524 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/9800> (дата звернення 13 травня 2021 р.)
4. Сидоренко О.О. Правова система України в контексті глобалізації. Теорії і практика правознавства. Харків, 2016. Вип. 1 (9). URL: <file:///C:/Users/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/71965-Article%20Text-149776-1-10-20160617.pdf> (дата звернення 13 травня 2021 р.)
5. Хаустова М.Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. Вісник Національної академії правових наук України. Харків, 2014. № 1 (76). С. 54–64. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6467/1/Haustova_54.pdf (дата звернення 13 травня 2021 р.)

Мельничук І.
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня
юридичного факультету
Національного авіаційного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри теорії та історії
держави і права ЮФ НАУ
Шапенко Л.О.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Все, що створюється та існує у світі має під собою наукове підґрунття. Роками люди пізнавали цей світ, знаходили відповіді на питання, досягали все нових вершин. І до сьогодні наука супроводжує технологічний, економічний та соціальний розвиток. Хоча нині глобальною є проблема «псевдонавчання», «псевдонауковців», що призводить до спотворення освітньої системи. Серед причин виникнення такої ситуації є недотримання приписів академічної доброчесності або їх незнання. Важливо зрозуміти власну відповідальність чи безвідповідальність при вирішенні даної проблеми. Очевидним та логічним став факт правового закріплення інституту академічної доброчесності та відповідальності за її порушення в освітньому українському законодавстві. У національній та зарубіжній практиці академічна недоброчесність не є новим феноменом. Проте, донедавна в Україні дане питання не було врегульовано на законодавчому рівні.

Закон України «Про освіту» дає наступне визначення поняттю академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Реалізація академічної доброчесності вимагає довіри, чесності, добросовісності оформлення посилань у наукових працях та дотримання норм закону про авторське право і суміжні права [1].

Тобто йдеться про формування нової академічної культури, основою якої повинна бути довіра, чесність, прозорість, а також справжнє, а не символічне навчання, яке б поєднувалось з реальними напрацюваннями. З такою метою було створено Проект сприяння академічній доброчесності (SAIUP), щоб впровадити нові етичні цінності в освітню і дослідницьку роботу, а також донести до університетської спільноти значення академічної доброчесності і наслідки її недотримання.

У 2016 році Ради з міжнародної освіти США спільно з Міністерством освіти і науки України та з підтримкою американського посольства ратифікували Проект сприяння академічній доброчесності в Україні

(Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP), учасниками якого стали 10 університетів. Проект передбачає реалізацію трьох компонент: створення суспільної підтримки академічної доброчесності (брендинг); розвиток навичок зі створення університетської бази з академічної доброчесності із застосуванням міжнародних практик (освіта); прийняття та виконання норм на рівні університету й впровадження нормативних реформ на рівні міністерства [2].

Практика показує, що економічно розвинені країни мають високий рівень освіти, науки та академічної доброчесності. Проте в цих країнах серйозну увагу на плагіат й академічну доброчесність звернули лише в останні 10-15 років, усвідомлюючи, що академічна доброчесність впливає на цінності, які закладаються під час навчання у вищій школі. Більшість зарубіжних закладів документально затверджують та вводять в дію програми стосовно дотримання академічної доброчесності та встановлюють відповідальність за її порушення. Важливим є формування у самих студентів розуміння академічної доброчесності, недобросовісної поведінки, списування, плагіату.

Одним з головних напрямів підтримання академічної доброчесності є боротьба з плагіатом як серед викладачів, так і серед студентів. У 2017 році було закладено початок створення національного репозитарію академічних текстів. Також здійснюється підписання угод багатьох університетів з компанією Unicheck для перевірки наукових робіт, яким відповідно надається доступ до баз даних ЗВО.

Детальний аналіз правової природи академічної доброчесності в Україні здійснено в своїх наукових працях В. Теремецьким та О. Бернацьким, в яких відзначено, що введення поняття академічної добросовісності в українське освітянське законодавство сприяло перетворенню етичної норми про доброчесність в правову. На думку науковців, в сучасному середовищі академічна доброчесність, як певний суспільний ідеал, повинен стати протидією непомірній комерціалізації ЗВО та їх інтенсивній бюрократизації. Ці фактори унеможливають здійснення університетами своєї соціальної місії та руйнують базис їх існування [3, с. 152].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що питання академічної доброчесності сьогодні активно досліджується та впроваджується в практику національної освіти. Однак переважна більшість наукових досліджень спрямовані на формування уявлення про поняття академічної доброчесності, принципи та цінності академічної доброчесності, а також інші етичні та інституційні питання впливу академічної доброчесності на побудову загальної освітньої культури.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.04.2021)

2. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. URL: <https://saiup.org.ua/pro-proekt/proekt-v-universytetah/> (дата звернення: 21.04.2021).
3. Теремецький В.І., Бернацький О.В. Правова природа академічної доброчесності в Україні. *Академічна доброчесність: виклики сучасності: Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян* (Республіка Польща, Варшава, 11.03 – 23.03.2019). Варшава, 2019. С. 151–155.

Момотюк В.
*студентка магістратури
юридичного факультету
Національного авіаційного університету
Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент
кафедри теорії та історії держави і права ЮФ НАУ
Череватюк В.Б.*

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ЮРИСТА НА ВИБІР ПРАВИЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Практична діяльність юриста за психологічним змістом є конфліктогенною, адже вона пов'язана з постійним перебуванням у тих чи інших конфліктних ситуаціях. Захисник, обвинувач, представник позивача, представник відповідача, суддя, правоохоронець – кожен з них виконує функціонально чітко визначені ролі в тому чи іншому юридичному конфлікті. Крім того, юридична діяльність генерує широке коло інших конфліктів: внутрішньоособистісних, міжособистісних, особистісногрупових, міжгрупових та ін. Саме тому, важливо усвідомити вплив індивідуально-психологічних особливостей юриста на обрання ним правильного способу поведінки у конфлікті.

На мою думку, чимало інформації щодо обрання правильного способу поведінки в конфліктних ситуаціях може дати характеристика особливостей темпераменту учасників конфліктів.

Загальноприйнятим є поділ темпераменту людей, залежно від вроджених якостей їх нервової системи, на чотири типи: холеричний, сангвінічний, флегматичний та меланхолійний [2, с. 170-171]:

– Холеричний темперамент характеризується підвищеною збудженістю, неврівноваженістю та характерними перепадами настрою від симпатій до антипатій. У стосунках з людьми холерики надто експресивні, виразні, поведінка їх непередбачувана, емоційна. У конфліктах вони схильні до бурхливих емоційних спалахів. Найбільшу вигоду від діяльності холерика в конфліктній ситуації можна отримати, якщо постійно забезпечувати йому зміну характеру діяльності, проблем чи завдань.

– Сангвінічний темперамент також відзначається помітною психічною активністю, а товариськість та неконфліктність сангвініків створюють умови доброзичливого клімату в робочих стосунках. Щодо поведінки у конфлікті – це найсприятливіший з усіх типів: сангвініки добре пристосовуються до зміни обставин, порівняно легко переживають невдачі та неприємності.

– Флегматичний тип характерною ознакою має слабку збуджуваність та чутливість. Загалом, це спокійні, неквапливі, дещо уповільнені у рухах люди, що не мають різких перепадів настрою. У конфліктних ситуаціях вони більш витримані. Відзначаються також сталими намаганнями й почуттями, наполегливістю в досягненні мети.

– Меланхолійний тип характеризується підвищеною чутливістю і збудженістю. У конфліктних ситуаціях люди цього типу вразливі, вони відчувають велику внутрішню напругу та перебільшений страх. У них спостерігається схильність до нудьги, замкненість в собі чи усамітнення. Проте, меланхоліки, за умови доброзичливого ставлення та сприятливого мікроклімату, можуть досягати значних успіхів у своїй діяльності.

Проаналізувавши загальні аспекти темпераменту людини та її дій у конфліктах, варто окремо зупинитися саме на психологічній культурі юриста-сангвініка, юриста-холерика, юриста-флегматика та юриста-меланхоліка.

Так, сутність психологічної культури юриста сангвінічного темпераменту полягає у тому, що його ступінь освоєння психологічних прийомів впливу на людей характеризує велика рухливість, активність, але домінує врівноваженість, планомірність [3, с. 90]. Такий юрист швидко вступає у контакт зі співрозмовниками, активно пропонує свої послуги, динамічно розв'язує проблеми чи конфлікти та вміло керує юридичними справами.

Психологічна культура юриста-холерика потребує постійного вдосконалення й конкретних меж, адже такий тип характеризується неврівноваженістю, збудженістю, дратівливістю та непередбачуваністю. Як і сангвінік, холерик має міцну нервову систему та може виконувати завдання підвищеної складності та працювати у неординарній оперативній обстановці. Небезпечним є те, що юрист з такою психологічною культурою може зопалу прийняти неправомірне рішення, хоча завжди зуміє знайти вихід зі складної ситуації.

Стосовно юриста-флегматика варто відзначити стабільну психологічну культуру; стриману манеру поведінки юриста-флегматика вирізняє упевненість у прийнятті виважених юридичних рішень, як правило, безпомилкових [3, с. 92]. Юриста-флегматика нелегко вивести з психологічного стану рівноваги, він не піддається умовлянням та діє на власний розсуд. Це, безумовно, надійний працівник юридичної компанії, на якого можна покластися в будь-якій ситуації. Недоліком, є те, що флегматик повільно приймає рішення та не поспішає з пропозиціями.

На особливу увагу заслуговує, також, характеристика психологічної культури юриста-меланхоліка, оскільки це слабкий, неврівноважений, інертний тип, що потребує особливого підходу через надзвичайну чутливість до своєї особистості. З такими юристами (як і з холериками) керівникам юридичних установ працювати досить складно, адже юристи-меланхоліки дуже вразливі, підвищено емоційні, в результаті чого легко впадають у відчай, відчувають безпорадність, а зауваження й пропозиції сприймають неадекватно, насторожено. Зрозуміло, що таким юристам притаманні тонкі внутрішні переконання, а їх юридичне рішення може бути незрозумілим навіть для колег.

Прикладом впливу темпераменту юриста на його професійну діяльність може стати судове засідання Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 23.11.2016 № 1-31/2010 [1], на якому я була присутня особисто. Кримінальна справа стосувалась вчинення підсудним крадіжки, поєднаної з проникненням у житло, що завдала значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 185 КК). Захисник підсудного особливо вирізнявся з-поміж інших учасників судового процесу своєю повільністю, неквапливістю та, здавалось, байдужістю до всього, що відбувалось. Усі ж інші активно наводили нові докази щодо підтвердження вини підсудного, демонстрували підвищену збудженість, а часом навіть агресію. Захисник же, навпаки, був максимально стриманим, і я була впевнена, що з таким флегматичним представником шансу на виправдання підсудний не має. Однак, вислухавши всі факти та проаналізувавши новонаведені докази, захисник спокійно та зважено довів їх непричетність до особи підсудного, і суд звільнив останнього з-під варти прямо у залі судового засідання.

Отже, можна зробити висновок, що тип темпераменту юриста прямо впливає на його поведінку в конфлікті і, відповідно, на вибір стратегії цієї поведінки. Однак, оцінка психологічних характеристик типів темпераменту показує, що кожен з них має як свої переваги, так і недоліки. Саме тому, я вважаю, що професійний юрист, незалежно від типу темпераменту чи особливостей свого характеру, має навчитись правильно користуватися своїми індивідуально-психологічними особливостями, щоб вони працювали йому на користь у будь-якій конфліктній ситуації.

Список використаних джерел

1. Вирок у справі № 1-31/2010 (провадження 1/357/3/16 від 23.11.2016 р.) Білоцерківський міськрайонний суд Київської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62953929>
2. Іванов В. М., Іванова О.В. Юридична конфліктологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. МАУП, 2004. 224 с.
3. Нагайцев В. В., Оболянський Г. В. Юридическая конфликтология : учебное пособие для вузов. Издательство Юрайт. Москва, 2020. 139 с.

Паліж В.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права України ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М.В.

ІДЕЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ОСНОВНІ РИСИ І ПРОЯВИ

Актуальність проблеми дослідження. Демократична, соціальна та правова держава є основними орієнтирами суспільного розвитку та політичних перетворень, що направлені на демократію та свободу як цінність. В ідеї правової держави втілюється мета досягнення соціального миру, що гарантується державою, яка спирається на право. Значимість такої держави для розвитку громадського суспільства обумовлена необхідністю теорії та практики становлення державності, політичної та правової культури громадського суспільства, політичних відносин та владних інститутів.

Теоретична основа дослідження. Ідеї соціальної, правової держави у своїх працях розробляли: Сократ, Платон, Арістотель, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є, М.Драгоманов, М.Грушевський, П.Рабінович, М. Кравчук, В.Якушик, В.Кремен, І.Кресіна, Ф.Кирилук, М. Козюбри, В. Копейчикова,

Н. Крестовської, А. Селіванова, І. Усенка, В. Цвієткова, Ю. Шемшученка та ін..

Мета дослідження: висвітлити головні ідеї та принципи демократичної, соціальної та правової держави, охарактеризувати сутність поняття правової держави та її роль для минулого, сучасності і майбутнього.

Для досягнення мети необхідно назвати **завдання дослідження:** розкрити зміст і функції понять "правова держава", "соціальна держава"; виявити сутність, структуру та значимість соціальної та правової держави; вказати шляхи побудови соціальної, правової держави в суспільстві; обґрунтувати і переконливо показати історичну необхідність і соціально-політичну доцільність правової держави.

Об'єкт дослідження: правова держава як важливий соціальний феномен.

Предмет дослідження: особливості становлення соціальної, правової держави на засадах демократії і гуманізму.

Виклад основного матеріалу. Теорія правової держави формувалася протягом великого історичного періоду розвитку людства. Ще давні видатні європейські мислителі висловлювалися про необхідність панування юридичного закону, а не лише влади правителя,

а також побудови держави на засадах справедливості, гуманізму та законності. Згодом до цих вимог додалися верховенство права, рівність перед законом, розподіл владних повноважень, тобто принципи правової держави.

Найбільш вагомий внесок в теорію правової держави зробив німецький філософ Іммануїл Кант, який застосував поняття «правовий закон» та визначав державу як «об'єднання великої кількості людей, що підпорядковані правовим законам». Він зазначив, що правова держава можлива лише за двох умов – визнання повної індивідуальної свободи та наявності зовнішнього примусу у вигляді закону, який є обов'язковим для усіх без винятку членів спільноти [1, с. 184]. О.Косілова підкреслила: «на початку ХХ ст. С. Котляревський в свою чергу зауважив, що: «Ідея правової держави увійшла в обіг сучасного цивілізованого суспільства» і «переконання, що держава повинна прийняти обличчя правового, лишається непорушним» [2, с. 4].

Започаткування правової держави означало прагнення до розбудови державності, в якій влада була б максимально обмежена правом і правами людини. Правова держава - це правова форма організації і діяльності публічної влади та її взаємовідносини з індивідами як суб'єктами права. Український науковець П. Рабінович вважає, що «правова держава – це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення, охорону й захист основних прав людини». [5, с. 24] Такої ж думки і М. В. Кравчук, який стверджує, що правова держава – держава підпорядкована праву, в якій дії її органів влади і службових осіб здійснюються на засадах конституційності й законності, а також підконтрольні незалежним судам. Це держава реальних прав людини, вона є засобом та інструментом забезпечення таких прав [4, с. 172].

Утворення правової держави це одна з найбільш суттєвих потреб суспільства, найбільш важлива задача перебудови соціальних відносин. Основними рисами такої держави є:

– верховенство права в усіх сферах суспільного життя (правова держава в першу чергу характеризується якістю закону. Він повинен бути справедливим, гуманним, закріплювати невід'ємні природні права кожної людини.);

– надзвичайно важливою ідеєю правової держави є принцип поділу публічної влади на законодавчу, виконавчу і судову та розмежування їхніх завдань і функцій (державна влада не може належати в повному обсязі жодному державному органу. Кожна влада здійснює власну функцію і немає права підміняти діяльності іншої. Таке розмежування спрямоване на недопущення можливих зловживань з боку влади.)

– законодавче закріплення і реальне забезпечення основних прав людини у Конституції держави;

– неухильне і загальне виконання законів та підзаконних актів усіма учасниками суспільного життя і в першу чергу - державними органами

[4, с. 183].

Соціальна, правова держава є необхідною умовою забезпечення життєдіяльності демократичного суспільства. Правова держава, як держава реальних прав людини може існувати тільки у суспільстві, де існує справжня демократія, тобто повновладдя більшості з дотриманням прав меншості. Людина в правовій державі перебуває в безпеці, а її права і свободи надійно гарантуються. Тільки в умовах правової держави людина знаходить безпеку від беззаконня, безправ'я та насильства. Але вона і в теорії, і на практиці досягається не тільки шляхом забезпеченням державою прав та свобод громадян, а й неухильним дотриманням громадянами законів та виконанням своїх обов'язків, що охоплює реалізацією принципу законності.

Концепція правової держави передбачає притаманність усім громадянам високої культури права, їх обізнаність із життєво необхідними юридичними законами, а також уміння й навички їх використання в практичному житті [5, с. 27]. На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства підвищення рівня правової культури, рівня правосвідомості громадян і якості організації правового виховання є нагальною потребою. Найбільш ефективною формою правового виховання є правова освіта. Тому найважливішим завданням держави є виховання такої молоді, яка стане гідними громадянами своєї країни, зробить її розвинутою, демократичною, правовою державою.

Також однією з важливих передумов правової держави є формування громадського суспільства. Не держава формує громадянське суспільство, а воно створює й контролює державу. Разом із тим у державі існують правова захищеність громадян, рівність усіх перед законом, високий рівень громадянської культури.

Ідеї правової держави знайшли своє відображення в конституціях багатьох країн світу: Німеччини, Іспанії, Італії, Франції, України, Росії, Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщини, Словенії. Тобто соціальна правова держава на сьогодні є однією з розповсюджених форм державного правління, яка продовжує свій розвиток та вдосконалення завдяки процесам глобалізації та демократизації правового простору.

Отже, з усього вищесказаного можна дійти висновку, що правова держава означає зв'язаність держави з правовими законами, демократичною конституцією, моральними ідеями справедливості, гуманними принципами в їхньому широкому розумінні. Основним підґрунтям правової держави є система ідей, думок, концепцій видатних мислителів, які базуються на духовних та моральних складових. Всі ідеї та риси які існують у сучасному суспільстві щодо правової є важливими та обов'язковими для побудови правової держави. Однак нині в Україні існує проблема побудови правової держави. Уже тридцять років українці будуть правову державу, а результати не втішні. Тому необхідно врахувати всі особливості побудови правової держави і України.

Список використаної літератури

1. Єрмоленко А. Категоричний імператив як раціональна підстава права, влади та держави у політичній доктрині І. Канта. Філософська думка. 2008. 178–194 с.
2. Косілова О.І. Правозахисні функції громадянського суспільства. Підприємництво, господарство і право. 2011. 10–14 с.
3. Котляревский С. А. Власть и право. Проблемы правового государства Київ: 1915. 421 с.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 524 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Київ: 1994. 236 с.

Піменова К.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри
теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ 1917-1921 рр.

Актуальність теми. Хід історії розвитку людського суспільства, потреба розв'язання загальнолюдських проблем викликали необхідність переходу до якісно нової інфраструктури правопорядку у світі, зокрема, виокремлення характеру і напрямів впливу основоположних принципів права на правові системи. «Особливо важлива роль правової системи, на думку А. Кубко належить у вирішенні гармонізації суспільства». З цього приводу К. Степаненко вказав, що «правова система є фактором стабільності в суспільстві, несе в собі традиції, які забезпечують зв'язок з минулим, сьогоденням. За твердженням М.Кравчука: «Правова система – це більш широка реальність, що охоплює всю сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за допомогою яких офіційна влада справляє регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей» [9, с.240]. Звернення до першого історичного етапу формування державності України – періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр, а також ґрунтовне та глибинне дослідження історичної спадщини дасть змогу застосувати позитивний досвід державного будівництва та не допустити в майбутньому ті прикрі помилки, які стають перешкодою для розбудови цілісної суверенної правової держави, а

також надасть можливість проаналізувати тенденції і закономірності формування правового буття суспільства, та визначити основні пріоритети його подальшого розвитку. Це й визначає актуальність обраної нами теми статті. «За твердженням дослідників: незнання правдивою історії українського народу є загрозою втрати незалежності Української держави, що цілком актуалізує дану тему, До цього зобов'язує й Указ президента України «Про заходи з відзначення 1000-річчя подій Української революції 1917-1921 рр», на що акцентував увагу М.Кравчук у своїй науковій розвідці [4, с.55].

Теоретична основа дослідження. Науковій розробці правової системи України 1917-1921 рр. та питань державного будівництва цього періоду присвятили наукові роботи такі вчені: В.Баранов, І. Бойко, В. Головатенко, В. Дубов, О. Копиленко, М. Кравчук, В. Кульчицький, О. Мироненко, А. Михайлов, Ю. Оборотов, П. Рабінович, В.Румянцев, О. Салтовський, А. Хитра, а також українські та російські автори, як П. Гай-Нижник, Д. Дорошенко, Р.Лащенко, Ю. Манелюк, В. Потульницький, Ю.Манелюк, Д. Яневський та інші.

Метою є висвітлення основних засад становлення та розвитку правової системи України за доби визвольних змагань періоду 1917-1921 рр.

Предметом дослідження є правова система України 1917-1921рр.

Виклад основного матеріалу. Сучасною правовою наукою правова система визначається як комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.). Правова система створює умови для нормального перебігу правового життя, забезпечення її стабільності, нейтралізації та витіснення з неї негативних юридичних явищ (правопорушення, зловживання тощо) і є ґрунтовною основою для вивчення правового життя.

У період 1917-1921 рр. правова дійсність України характеризується сплеском державотворчих процесів, формуванням українських еліт, що досить активно долучилися до утворення нового політико-територіального об'єднання на тлі зруйнованого імперського державного механізму. Основою виникнення державності у нашій державі завжди було самовизначення тієї або іншої форми державного правління, яка була прийнятною для конкретних суспільно-політичних умов і потреб.

Адже тому соціальні, політичні, економічні основи становлення української держави знайшли своє правове закріплення у своєрідних нормативних актах – універсалах, які є також були своєрідними елементами тодішньої правової системи.

Зазначимо, що форма Української держави в добу визвольних змагань 1917-1921 рр. була змінною в залежності від того, яка політична сила приходила до влади. Так, Першим універсалом Центральної Ради

було проголошено утворення Української автономної республіки з демократичним державним устроєм, головним носієм влади у якій мав стати, обраний шляхом рівних, прямих і таємних виборів, парламент. Другим Універсалом скасовувалося положення першого універсалу про поширення автономії в російській частині України. Третім Універсалом Центральна Рада проголосила створення Української Республіки як федеративної складової Російської демократичної республіки. Четвертим Універсалом було проголошено незалежність Української Республіки – парламентської республіки, унітарної держави з демократичним устроєм [2, с.35].

У період УЦР почали закладатись основи судової системи України, відмінні від системи царської Росії. Своєї динаміки вони набули після проголошення Української Народної Республіки. Однак, Українській Центральній Раді не вдалося створити дієвих судових органів, які б сприяли стабілізації судочинства в країні. Запозичення царської моделі судових органів на початку 1917 року та діяльність німецьких та австро-угорських військово-польових судів весною 1918 року свідчать про недосконалість національних судових інституцій та тодішнього чинного законодавства.

Майже усі конституційні акти Української Народної Республіки опиралися на концепцію правової держави. Доцільно зазначити, що в УНР поняття правової держави ототожнювалися з принципом верховенства права і вважалося одним з найважливіших здобутків людської цивілізації. В основі конституційних актів було закладено такі загальноновизнані засади, як ствердження суверенітету держави та суверенітету народу, перерозподілу функцій між окремими органами державної влади, забезпечення основних прав людини. Поєднання двох начал незалежності та верховенства – означає як право держави на незалежність і свободу від посягань ззовні та зсередини, так і право панувати, володарювати, управляти, вільно приймати рішення, здійснювати функції верховної влади, тобто те, до чого прагнув український народ і те, що є актуальним і на сьогоднішній день. У період Української Центральної Ради діяли три Універсали, закон «Про заведення апеляційних судів», закон «Про утворення Генерального суду» та інші.

В Українській Народній Республіці нормативно-правові акти називалися універсалами, законами, деклараціями, постановами, ухвалами, рішеннями, резолюціями.

У період П. П. Скоропадського діяли такі закони, як «Про вибори до земства», «Про генеральний суд», «Про судові палати й апеляційні суди», «Про організацію військово-судових установ та їх компетенцію» та інші.

Гетьманська держава П. П. Скоропадського будувалася на монархічних засадах і саме у цей період Українська держава якнайкраще продемонструвала ефективність та доцільність монархізму в кризових

для суспільства умовах. Водночас, у часи гетьманської держави існували деякі ознаки республіканської форми правління, зокрема, відсутність закріпленого законом інституту монархічної династії, формальне обмеження строку повноважень гетьмана тощо.

Слід зазначити, що діяльність П.П. Скоропадського сприяла досягненню вагомих здобутків: було стабілізовано економіку, фінансову систему; сформовано систему судочинства; продовжено створення регулярної національної армії, започаткованої у період УЦР; налагоджено дипломатичні стосунки з багатьма державами; засновано Українську академію наук, ряд державних університетів, культурних закладів тощо. П.Скоропадський намагався законодавчо врегулювати діяльність державних органів, що застосовували примус, і підпорядкувати їх спеціальному контролю. Основною метою правоохоронних органів був захист не тільки інтересів держави, але й громадян. Примус в Українській Державі виступав одним із основних правових засобів, на який покладались захист та відновлення прав та свобод громадян, і він не повинен був порушувати саме право. У результаті приходу до влади Директорії було відновлено попередню назву держави - Українська Народна Республіка і республіканську форму державного устрою. Водночас, в період існування Директорії відбувся черговий етап переходу від парламентської до президентсько-парламентської форми державного правління з виразними рисами авторитаризму [6, с.110].

За Директорією були закріплені не тільки повноваження глави держави, а й законодавчі (їх вона здійснювала у взаємодії з урядом) та вищі виконавчі повноваження. Прагнення до зосередження сильної виконавчої влади в одному органі управління мало на меті встановлення порядку в країні та припинення хаосу й анархії. Отже, процес розбудови національної державності в добу Директорії УНР відбувався за надзвичайно складних внутрішньополітичних і міжнародних умов.

Закономірностями становлення і розвитку законодавства України періоду 1917-1921 рр. можна визначити певну послідовність (наскільки давали змогу обставини воєнного стану) розвитку правової системи, орієнтація на світовий досвід та пошук оптимальних шляхів реалізації основ державного суверенітету. Суверенне право визнавали і виразно його стверджували всі основні акти різних утворень Української держави: універсали, закони й Конституція, ухвалені Українською Центральною Радою, грамоти і закони, проголошені гетьманом П. Скоропадським та декларації, універсали і закони Директорії УНР. Тому можна стверджувати про єдність правової основи відновленої на початку ХХ ст. Української держави незалежно від її різновиду. У процесі генезису Української держави змінювалися лише форми влади, політичні режими та способи її розбудови при збереженні прагнення створити незалежну, суверенну, демократичну, багатонаціональну, правову державу.

Здобутком Центральної Ради у галузі законодавчої діяльності можна вважати те, що вона торкнулася багатьох галузей права - від кримінального до міжнародного. Нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян.

Однією з важливою рис УЦР було впровадження нею, з перших днів заснування, функції представництва всього українського народу, адже вона постійно зверталася до народу і діяла від імені народу, що отримало суспільне схвалення. У своїх працях науковці підкреслили, що у зв'язку веденням Україною війни за свою незалежність найбільш розвиненим в різних формаціях у вказаний період було військово законодавство. Зокрема, Закон «Про створення народного війська (народної міліції)», Закон «Про загальний військовий обов'язок», Закон «Про надзвичайні військові суди», Закон «Про політично-правове становище військовослужбовців», Закон «Про матеріальне забезпечення родин козаків» тощо [5, с.240; 3, с.55-59].

Стримуючим фактором, який кардинально вплинув на законодавчу діяльність Центральної Ради, був брак часу та непрофесіоналізм. Водночас, законодавча діяльність Центральної Ради стала фундаментом законодавства доби Гетьманату і Директорії. Перші нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР переконливо свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови власної правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян [3, с.53].

Перевага конституційних актів у законодавстві новітньої Української держави обумовлена необхідністю визначення демократичної спрямованості державної політики. І чи не найголовнішим завданням для кожного з державних утворень, що виникали в Україні за період 1917-1920 рр. було вироблення і впровадження Основного закону – Конституції. Це були виважені, ретельно розроблені, деталізовані нормативно-правові акти вищої юридичної сили. Ці документи є не просто історичними пам'ятками, а істотним аргументом існування Української держави, правовою основою її державності.

Висновки. Таким чином, характерною рисою системи законодавства періоду 1917-1921 років було те, що багато з прийнятих Українською Центральною Радою, урядом П.Скоропадського та Директорії нормативно-правових актів не діяли у зв'язку зі зміною влади та складною політичною і воєнною ситуацією. Однак втілені в них політико-правові ідеї могли стати основою розвитку всіх галузей права за сприятливіших умов. Також важливим досягненням стало проголошення Конституції, оскільки її творці мислили демократично і були гуманними політичними діячами, які мріяли створити правову модель громадського порядку для України.

Список використаних джерел

1. Білозір Я. О. III Універсал Української Центральної Ради. Суспільство XXI століття: кризь призму історії до сьогодення: матеріали Звітної Всеукр. наук. конф. студентів та аспірантів (Одеса, 18 трав. 2019 р.). 2019. 912 с. С. 118-119.
2. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: період становлення. Український історичний журнал. 2007. № 2. С. 33-46.
3. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Орг-я. структура, штати): Історико–правове дослідження. Івано-Франківськ: Вид. “Плай”; Коломия: видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 1997. 292 с.
4. Кравчук М. В. Державотворення України в період гетьманату П. Скоропадського та особливості його військового будівництва (квітень-грудень 1918 р.) *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 5-6 квітня 2019 року) Тернопіль: Економічна думка. 2019. С.55-62.
5. Кубко А. Державні інтереси в правовій системі України: поняття, ознаки, призначення. Право України: Юрид. журн. 2020. № 6. С. 234-250.
6. Мина Ж. В. Історичне дослідження періоду директорії УНР та розбудови її власних збройних сил. Гілея: наук. вісник : зб. наук. праць : історичні науки, філософські науки, політичні науки. 2004 - 2019. Вип. 141 (№ 2). Ч. 1: Історичні науки. 177 с. С. 108-112.
7. Рум'янцев В. О. Структура, організаційні та правові норми діяльності Української Центральної Ради. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. праць. 1993. 2017. № 2 (89). 262 с. С. 16-26.
8. Степаненко К. В. Поняття та функції правової системи України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, 2017. ч. 1. С.24-27.
9. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.

Романович І.
*студентка юридичного факультету
Національного авіаційного університету
Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Череватюк В.Б.*

ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах глобалізації суспільства та підвищення рівня інформаційної розповсюдженості часто змінюються та модернізуються і форми взаємодії у соціумі, ставлення людей до різних явищ навколишньої дійсності. Кожна подія чи процес, що відбувається, починає привертати до себе увагу великого кола людей, що має наслідком бажання взяти такий процес під контроль.

Дуже часто такими суспільними процесами є конфлікти. Термін «конфлікт», який характеризує певний стан відносин, виникнув досить недавно, але за сутністю своєю це явище має історію, що почалася, мабуть, із розвитком людства взагалі. Сучасна ситуація робить існуючі конфлікти як місцевого характеру, так і глобального масштабу наближеними до особистого сприйняття певним індивідом чи групою [1, с.63].

Поняття релігійного конфлікту не є чітко визначеним і може трактуватись в різні способи. Зокрема, за визначенням М.Бабія, поняття «релігійний конфлікт» характеризує один із видів соціальних конфліктів і виявляє себе як процес зіткнення конфесій, релігійних груп, віруючих різних віросповідних напрямів, течій, відображає неперебориму суперечність у сфері міжконфесійних або внутрішньоцерковних відносин [2, с.215].

Інший методологічний підхід, який умовно можна назвати «аксіологічним», презентує релігійні конфлікти передовсім як «конфлікти цінностей», що закономірно генеруються у духовній сфері життя. Так, харківська група дослідників в галузі конфліктології обстоює думку, що релігійні конфлікти – це зіткнення (протидія) між носіями релігійних цінностей (від окремих індивідів (віруючих) до конфесій), що обумовлені відмінностями в їх світосприйнятті, уявленнях і ставленні до Бога, різним становищем та участю в релігійному житті [3, с.170].

Подібну позицію демонструють київські релігієзнавці – Лубський В.І., Козленко В.М., у них та Горбаченко Т.Г. Аналіз причин, типів та сутності релігійних конфліктів ґрунтується на тих вихідних принципах, що будь-яка релігія, як цілісна і автономна система, є наперед опозиційною щодо будь-яких інших духовних систем; претендує на абсолютне, виняткове і універсальне значення свого віровчення; прагне нав'язати свої цінності суспільству і традиційно оголошує будь-які інші релігійні комплекси недосконалими, хибними і навіть фіктивними [4, с.5].

А.В. Арістова визначає, релігійний конфлікт як деструктивна взаємодія суб'єктів релігійно-церковної сфери у намірах реалізувати власні інтереси і цінності, зберегти або перерозподілити владу, вплив, статуси, привілеї тощо, захистити власну ідентичність [5].

Досить поширеним є розуміння релігійних конфліктів – як специфічної форми (різновиду) міжконфесійних відносин. Підґрунтям такої дослідницької установки на теоретико-методологічному рівні стало виокремлення релігійних відносин серед компонентів структури релігії. Сутність цієї категорії розкривається через цілісну систему понять культові релігійні відносини, позакультові релігійні відносини, внутрішньо-церковні відносини, міжконфесійні відносини, релігійна толерантність, релігійна нетерпимість, релігійний конфлікт, релігійна солідарність, злагода, екуменізм. Так, крайні форми релігійного конфлікту, аж до кривавих воєн, часто демонстрували християнські церкви, споріднені за своїм віровченням (православні, католицька, протестантські), а також церкви, деномінації, секти, що утворилися у результаті розколу єдиної церкви [4, с.9].

Ще одна точка зору, вироблена на ґрунті західної соціологічної думки, але останнім часом приваблива і для вітчизняних науковців, полягає у розумінні релігійних конфліктів як закономірного і специфічного вияву конкуренції у релігійно-церковній сфері сучасних поліконфесійних суспільств. У боротьбі за розширення сфери свого впливу, зміцнення матеріальної бази та збільшення пастви зростає розмаїття пропонованих форм культової діяльності, релігійних вчень, способів навернення, утримання та організації одновірців. Об'єктивними наслідками стають сперечання за приходи, майно і культові споруди, змагання за підтримку з боку місцевих органів влади та адміністрації, намагання перерозподілити ресурси на власну користь тощо. При цьому конфесії прагнуть не тільки відмежувати своїх adeptів від впливу інших віросповідань, але й свідомо взяти ініціативу до своїх рук [6, с.31].

Поняття релігійного конфлікту можна розглядати в двох площинах. Згідно з першою, до релігійних належать конфлікти між релігійними організаціями. Згідно з другою, окремою групою релігійних конфліктів є те, що виникає між соціальними утвореннями, групами. На думку Вебера під таким конфліктом розумілася «боротьба статусних груп», які відзначали самотність свого способу життя і вчення [7, с.25].

Як зазначає М. Вебер, інтереси і цілі різних статусних груп формуються на різних ідейних засадах, але обов'язково рано чи пізно все одно повинні перетнутися, в результаті чого можливі конфліктні ситуації і, відповідно, будуть проходити пошуки шляхів їх вирішення чи подолання. В кінцевому підсумку релігійні конфлікти як у освітніх закладах, так і на міжіндивідуальному рівні рано чи пізно стануть джерелом змін в суспільстві. Адже, як зазначалося, релігія в усі часи і в усіх народів відігравала величезну роль в процесах, які відбувалися в суспільстві [7, с.26].

Основними способами вирішення таких конфліктів є, по-перше, впровадження органами державної влади ефективних заходів, у тому числі законодавчо, спрямовані на реальне відокремлення релігії від політики.

По-друге, утвердження серед віруючих розуміння недопустимості зіткнень на релігійному ґрунті, а в свідомості церковних ієрархів — відповідальність: християнська позиція повинна взяти гору над амбіціями.

По-третє, державі доцільно забезпечити відповідну правову базу, здатну створити сприятливі умови для подолання міжцерковних суперечностей, адже нині діє Закон про свободу совісті та релігійні організації, прийнятий ще Верховною Радою УРСР 23 квітня 1991 р. І хоча в нього регулярно вносяться зміни, проте він загалом не відповідає потребам часу. Зокрема, ним не регулюється питання міжконфесійних стосунків, у тому числі питання, як релігійній громаді реалізувати право на вільну зміну підлеглості релігійним центрам (управлінням), передбачене ст. 8 згаданого Закону. Крім того, він не надає інструкцій щодо вирішення ситуацій в разі розділення думок щодо переходу громади до іншої конфесії. Одні посадові особи органів державної влади вважають, що рішення вважається прийнятим за умови його підтримки більшою частиною громади, інші – що рішення про зміну юрисдикції одноособово приймає керівник юридичної особи – настоятель парафії.

Релігійні конфлікти є актуальними для багатьох людей зокрема та держав загалом. Україна не є виключенням, яскравим прикладом релігійного конфлікту, актуального для нашої країни є міжконфесійний конфлікт, що полягає у втручанні одних релігійних організацій в діяльність інших, зокрема критичні висловлювання Української Православної Церкви Московського патріархату (УПЦ МП) щодо інших конфесій і церков та її шовіністична позиція; намагання УПЦ МП захопити своїм впливом масову свідомість, ЗМІ та лобювання цією інституцією власних інтересів в органах влади; нетолерантність у суспільстві і серед віруючих та протистояння по відношенню до Української Православної Церкви Київського патріархату (УПЦ КП) і інших релігійних конфесій; боротьба за майно між конфесіями; відмінне тлумачення Святого Письма різними конфесіями і церквами [8, с.290].

Отже, під релігійним конфліктом можна розуміти протистояння представників різних віросповідань або протиборство всередині однієї конфесії, в основі якого закладена нетерпимість до інакомислення. Для релігійного конфлікту характерне досить широке коло суб'єктів, він може відбуватись між двома особами, між соціальними групами чи релігійними спільнотами, між цілими народами та державами. Це зумовлюється тим, що сторони релігійного конфлікту завжди мають зв'язок із соціальним виміром релігії.

Список використаних джерел

1. Могилевцев В.В. Соціальна природа релігійного конфлікту / «Наука. Релігія. Суспільство». 2012. №3. С.63-68
2. Бабій М. Міжконфесійні конфлікти у контексті взаємовідносин етноконфесійних ідентичностей / Релігія і нація в суспільному житті України й світу. Київ. 2006. С. 215
3. Герасіна Л.М., Панов М.І. Конфліктологія: навч. посіб. Харків. 2002. С. 170
4. Арістова А. Поняття «релігійний конфлікт»: пошуки і дискусії / Філософія та соціологія релігії. Київ. 2008. С. 5-10.
5. Арістова А.В. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-115810.html>
6. Волова Л.А. Межконфессиональные отношения как феномен современной культуры.- Запоріжжя. 2002. С. 31
7. . Олексенко Р. І. Вплив філософії Макса Вебера на світову економічну думку / *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4 (3). С. 24–28.
8. Тарарук Д. П., Шеретюк В. М. Міжкофесійні конфлікти та шляхи їх подолання в Україні: Матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих науковців «Наука, освіта, суспільство очима молодих». 2018. Рівне. 356 с.

Сапужак С.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Право Європейського Союзу – це одне з вищих досягнень сучасної юриспруденції, що втілила в собі багатовіковий правовий досвід найбільш розвинених демократичних держав Європи і який з'єднав в собі переваги різних правових сімей і систем. Це певною мірою прообраз «права майбутнього», права, побудованого на максимальній злагоді, співробітництві, із всебічним урахуванням інтересів кожної держави-члена, регіону і загалом, кожної окремої людини. При цьому право Європейського Союзу вже сьогодні реально і імперативно регулює життя більш ніж півмільярда людей з 27 країн.

Метою нашого дослідження є спроба проведення «періодизації» розвитку європейського права з виділенням ключових моментів, що повпливали на становлення та розвиток європейського права.

Основні періоди інтеграції пов'язані зі створенням та еволюцією європейських співтовариств до 1992 р, створення в 1992 р. Європейського Союзу і розвитком його до Лісабонського договору 2007 р., а також появою реформованого на базі цього Договору якісно нового Союзу. Тобто, історично проглядаються три значні періоди в будівництві об'єднаної Європи і розвитку системи європейського права [1, с. 12-13].

В науковій літературі прийнято виділяти «етапи розвитку» саме права Союзу, які, природно, пов'язані з появою нових джерел у вигляді установчих договорів. Притримуючись думки науковців, ми також будемо використовувати даний зворот.

Перший з етапів пов'язаний з Договором про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), який був підписаний в Парижі 18 квітня 1951 року та набув чинності 23 липня 1952 р. Паризький договір підписали крім Німеччини і Франції ще чотири держави – Бельгія, Італія, Люксембург і Нідерланди. Даний Договір утворив перше європейське інтеграційне об'єднання і заклав принципові засади самої інтеграції. Саме з цього договору починається формування європейського права.

На відміну від наступних установчих договорів спільнот, які були безстроковими, Договір про ЄОВС було підписано терміном на 50 років, таким чином у 2002 р. даний договір втратив свою чинність. Припинивши своє існування, що обумовлено встановленим терміном його дії, усі зобов'язання за Договором про ЄОВС перейшли до Європейського співтовариства. Так, в Протоколі доданому до Ніццького договору про фінансові наслідки закінчення терміну дії Договору про ЄОВС йдеться: «Всі активи і зобов'язання ЄОВС станом на 23 липня 2002 року, починаючи з 24 липня 2002 року передаються до Європейського співтовариства» [2].

Другий етап – створення Римськими договорами двох нових спільнот: Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії.

Переконавшись на прикладі ЄОВС в реальності економічної інтеграції, її засновники дійшли висновку про необхідність розширення інтеграції на інші сфери економіки. В результаті 25 березня 1957 року у Римі було підписано ще два договори – Договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом), які за місцем підписання отримали найменування Римських договорів. Набуття чинності 1 січня 1958 р. цими двома Договорами ознаменувало початок нового етапу в розвитку інтеграційних процесів.

Третій етап датується підписанням в лютому 1986 р. Єдиного європейського акта (ЄСА), який вступив в силу в 1987 р. Для здійснення проекту потрібно було змінити і доповнити договірно-правову базу європейської спільноти. Пропозиції Комісії про створення єдиного

внутрішнього ринку були схвалені Європейською Радою і склали органічну частину прийнятого в 1986 р. Єдиного європейського акта. ЄС продовжив істотне розширення правової бази Союзу, проклавши шлях до розробки і прийняття в подальшому Маастрихтського (1992) і Амстердамського (1997) договорів [3, с. 67-68]. В результаті продовжилося розширення сфери європейських співтовариств, були внесені зміни в їх інституційну структуру і намічені основні контури розвитку співробітництва держав-членів в області зовнішньої політики і безпеки.

Четвертий етап пов'язаний з підписанням 27 лютого 1992 року і вступом в дію 1 листопада 1993 р. Договору про Європейський Союз (ЄС). За місцем підписання в голландському місті Маастрихт його називають також Маастрихтським договором. Європейський союз як нове утворення включав три складових, які отримали в спеціальній літературі і робочих документах ЄС найменування трьох опор: по-перше, три (потім дві) спільноти – соціально-економічна сфера; по-друге, загальну зовнішню політику і політику безпеки (спільна) – зовнішньополітична сфера; по-третє, співробітництво поліцій і судових органів держав в кримінально-правовій сфері – правоохоронна сфера [4, с. 310-311].

Укладений слідом за Маастрихтським Амстердамський договір, іменований деякими дослідниками як «новий варіант Договору про Європейський Союз», передбачав ряд додаткових заходів, спрямованих на досягнення цілей Маастрихтського договору, перш за все, демократизацію Європейського союзу і наближення його інститутів до пересічних громадян. Амстердамський договір встановив незаперечний обов'язок усіх держав-членів строго дотримуватися і охороняти основні права людини. Держави-члени Союзу згідно з Угодою були зобов'язані вести боротьбу з подібними порушеннями. Постраждалі мали право на юридичний захист з боку Суду ЄС.

Амстердамським договором була розширена сфера дії права ЄС за рахунок комунітаризації (тобто включення в право спільноти, що означає передачу у відання спільноти і поширення на них юрисдикції Суду ЄС) ряду областей, які в минулому не входили у відання Союзу, отже, не регулювалися нормами комунітарного права. Найбільш яскравим прикладом комунітаризації є передача у відання ЄС норм шенгенського права [5, с. 42].

Шостий етап – це епоха Ніццького договору, укладеного напередодні розширення Європейського союзу і передбачені в зв'язку з цим реформи Союзу. Європейський союз включав 15 держав-членів. 1 травня 2004 року в Союз вступили 10 нових держав, 1 січня 2007 р додалися ще дві держави.

Прагнучи продовжити розпочатий Амстердамським договором процес підготовки Союзу до функціонування в розширеному складі, держави-члени 11 грудня 2000 року схвалили Ніццький договір, який був

підписаний 26 лютого 2001 року і набув чинності 1 лютого 2003 року після завершення його ратифікації країнами-учасницями ЄС. Його повна назва – Ніццький договір, що змінює Договір про Європейський Союз, Договори, що засновують Європейські співтовариства, і деякі пов'язані з ним акти [6, с. 56-57].

Сьомий, завершальний етап – це укладення Лісабонського договору, який за своїм характером і формою продовжив традицію, започатковану Амстердамським (1997) і Ніццьким (2001) договорами в тому сенсі, що він також є угодою про зміни. Його повна назва – Лісабонський договір про зміну Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського співтовариства. Новий Договір являє велику збірку поправок до наявних установчих договорів. Він був підписаний керівниками держав-членів ЄС 13 грудня 2007 року в Лісабоні. Новий договір за своєю суттю є безстроковим установчим договором, що визначає основні напрямки європейської інтеграції на тривалий період. Розкриття змісту цього договору є предметом окремого дослідження, оскільки чинне європейське право засноване на його актах [7, с. 120-121].

Отож, розглянувши періоди створення та еволюції європейських співтовариств від 1992 р до 2007 р., а також появою реформованого на базі Лісабонського Договору якісно нового Союзу, можна констатувати, що європейське право це сукупність правових норм, що регулюють взаємовідносини, що складаються в рамках європейських інтеграційних об'єднань, в рамках Європейських співтовариств і Європейського Союзу. Угоди та договори, які формують норми європейського права, набувають сили лише в результаті узгодження волі держав-членів у нормотворчій діяльності інститутів Союзу. Таким чином, європейське право являє собою унікальну інтеграційну правову систему, яка сформувалася під впливом концептуальних побудов і практики, властивих національним правовим системам держав-членів і міжнародному праву.

На наш погляд саме така періодизація досліджена нами дозволяє в історичній ретроспективі побачити які етапи становлення було пройдено, що в свою чергу дає можливість приймати якісно кращі рішення на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Абдуллин А.И., Шайхутдинова Г.Р. Право европейского союза. Конспект лекцій. Каз.федер.ун-т. Казань, 2014. 76 с.
2. Конспект лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу»: для здобувачів вищої освіти 3 курсу / підготував Тищенко І.О. Розглянуто на засіданні кафедри загальноправових дисциплін 26.06. 2019 року, протокол № 20. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/l17.4.pdf> (дата звернення: 18.03.2021)

3. Право Європейського Союзу: Підручник. 2-ге видання. А. В. Хрідочкін, П. В. Макушев, О. В. Леонова. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2014. 448 с.
4. Муравйов В. Міжнародні угоди Європейського Союзу та *acquis communautaire*. Право України. 2012. № 3-4. С. 306-320.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: моногр. / під ред. І. В. Яковюка. К.: Право України. 2012. 208 с.
6. Право Европейского союза: учебник для вузов. Под ред. С. Ю. Кашкина. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт. 2014. 172 с.
7. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору. Юридична Україна. 2010. № 9. С.118-123.

Сохацька А.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.

ПРИНЦИП «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Питання створення сучасної держави ґрунтуються на принципах цивілізованого суспільства, якими є соціальна справедливість, обмеженість посягань на людську гідність, рівні права усіх громадян, недоторканість приватної власності та рівні можливості отримувати прибуток. Отже принципи права відіграють важливу роль у правовому житті суспільства. Так, за твердженням М.Кравчука: «Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому принципи права можна назвати стрижнем правової матерії» [5, с.205]. Принципи права визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи як керівні ідеї для законодавця. Вони є сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку, функціонування суспільства і правовою системою. Завдяки принципам, правова система адаптується до найважливіших інтересів і потреб людини і суспільства. З усього масиву принципів найвагомим у правовій дійсності є принцип «верховенство права». Для розбудови правової системи України

українські юристи поставили основне завдання впровадити у суспільне життя принцип «верховенство права». Тому прийнято вважати «верховенство права» ключовим принципом у світовому судочинстві. Його закріплено в більшості держав світу (як принцип верховенства права або як принцип правової держави), це тренд розвитку сучасної держави. Від принципу «верховенства права» залежить покращання статусу України та ефективність національного суспільного розвитку.

Рівень розробки теми. Тема «верховенства права» досліджувалася та є досліджуваною сьогодні багатьма науковцями та практиками у сфері юриспруденції, останнім часом з року в рік зростає кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню і виявленню основних аспектів принципу «верховенства права», представлених переважно статтями в наукових журналах, збірниках, виданнях наукового характеру та підручниках і навчальних посібниках. До проблем розвитку і тлумачення даного питання переважно зверталися М.І. Козюбра, Д.Л.Савенко, А.З. Георгіца, М. В. Кравчук, П.М. Рабінович, В.Ф. Погорілко, В.М. Селіванов, М.А.Самбор.

Але попри значну кількість публікацій з окресленої проблематики, визначення обсягу та сутності верховенства права як принципу сучасної держави потребує детального аналізу.

Отже, **метою дослідження є** з'ясування сутності принципу «верховенства права» його ефективності та реалізації в сучасній державі Україна.

Викладення основного матеріалу. Для кращого дослідження теми з'ясуємо сутність принципу «верховенство права» та шляхи його впровадження. Отже, відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип «верховенства права». «Верховенство права» – це панування права в суспільстві. Принцип «Верховенство права» вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів «верховенства права» є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

На даний час дослідження принципу «верховенства права» є актуальним на сучасному етапі розвитку Української держави, бо саме сьогодні людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, реалізація та захист основних прав, свобод, гарантій та інтересів людини і громадянина є пріоритетним завданням держави, а саме ефективна реалізація даного завдання є можливою через повне

виконання конституційного принципу «верховенства права» таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

М. Кравчук підкреслив слова О.Копиленка, який зазначив, що «у вітчизняній науці принцип «верховенство права» розуміється двояко: як принцип правової організації державної влади у суспільстві загалом, тобто як «верховенство права над державою», коли він ототожнюється з засадами правової державності; і як співвідношення однорідних категорій – права і закону в регулюванні суспільних відносин, їхньої ролі в досягненні правопорядку, тобто як верховенство права над законом» [3, с.100].

Принцип «верховенство права», будучи одним з основоположних демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу. Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавцем недиференційованого покарання та неможливість його зниження не дозволяє застосовувати покарання до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, розміру заподіяних збитків, форми вини і мотивів злочину, майнового стану підсудного та інших істотних обставин, що є порушенням принципу справедливості покарання, його індивідуалізації та домірності.

На думку М. Кравчука: «За твердженням багатьох вчених світу «верховенство права» включає формальну законність, демократію та індивідуальні права. Термін «верховенство права» охоплює корпус фундаментальних принципів і цінностей, які разом надають законному порядку певної єдності і стабільності. «Верховенство права» – це поєднання стандартів, очікувань і прагнень: воно вбирає у себе традиційні уявлення про індивідуальну свободу і природу справедливості і загальніше, поняття про вимоги справедливості й чесності у відносинах уряду та громадян» [3, с. 101].

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Елементами принципу «верховенства права» є рівність і справедливість, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі. Принцип правової визначеності означає, що «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки».

Одним із елементів «верховенства права» є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути однорідними з нею. Складовими принципу «верховенства права» є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано. Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності. Згідно із принципом правової визначеності як одним із елементів «принципу верховенства» права обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, зокрема, за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження. Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини.

Однак слід зазначити що принцип «верховенства права» знайшов своє закріплення, окрім Конституції, і в інших законодавчих актах України. Наприклад, у статті 8 Кодексу адміністративного судочинства прямо передбачено наступне:

«1. Суд при вирішенні справи керується принципом «верховенства права», відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими соціальними цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Суд застосовує принцип «верховенства права» з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. 3. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується»

Необхідно зазначити, що одним із напрямків утвердження верховенства права є налагодження тісної співпраці між Україною та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), підготовка пропозицій щодо врахування її висновків та рекомендацій. У одній із доповідей Венеціанської Комісії «Про верховенство права» на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року, проаналізовано також сутність принципу «верховенства права» з точки зору позивного права як на міжнародному, так і національному рівнях.

Як вже зазначено раніше, принцип «верховенства права» є важливим для наповнення глибоким змістом і містить в собі не тільки розуміння того, що основне завдання держави полягає у захисті прав та інтересів людини, але й інші складові.

Європейський суд з прав людини визначив ряд принципів концепції верховенства права, які доречно класифікувати за такими критеріями.

1. Зовнішня форма виразу права. Її суть полягає у тому, що головною особливістю у розумінні принципу «згідно з законом» є визнання Судом права як єдності писаного і неписаного, у якому виокремлюються зміст, обсяг, межі і умови владних повноважень держави. Останні з точки зору форми зовнішнього прояву визначаються не тільки законодавцем, але і судовою практикою.

2. Сутнісні характеристики поняття «закон». Європейський суд визначає ціннісні, вольові та регулятивні його особливості крізь призму верховенства права. До них належить: принцип верховенства права – сутнісна характеристика всіх норм закону; принцип консенсусу моральної свободи у суспільстві; принцип верховенства права є принципом демократичного суспільства. У розумінні Європейського суду принцип «верховенства права» пов'язується із демократичним суспільством та інституціями, що забезпечують його належне функціонування (демократичний політичний режим) ; принцип рівності перед законом - Верховенство права означає, що всі люди рівні перед законом як у своїх правах, так і у своїх обов'язках.

3. Стосовно змісту права. Принцип «верховенство права» зумовлює забезпечення у законі таких положень: чіткості меж і характеру здійснення відповідних дискреційних повноважень державних органів; гарантій від довільного втручання влади у права особи; правової визначеності; доступності та передбачуваності закону тощо.

З вищевикладеного потрібно зробити висновок, що для впровадження принципу «верховенство права» необхідно проробити велику роботу, адже в Україні не виконуються велика частка судових рішень. У правозастосуванні користуються скоріше доцільністю ніж вимогами нормативно правових приписів. Для кращого впровадження цього принципу доцільно провести масову просвітницьку роботу, мотивоване правове виховання, та роз'яснення змісту і значення

принципу «верховенство права» й активно впроваджувати заходи щодо його реалізації у суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Георгіца А. Принцип верховенства права як принцип сучасного вітчизняного конституціоналізму. *Українське право*. К., 2006. С. 30–32.
2. Козюбра М. Принцип верховенства права у конституційному правосудді. *Закон і бізнес*. 2000. № 17. С.10.
3. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua>. (від 07 лютого 2019 року) (дата звернення 13 травня 2021 р.)
4. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.
5. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. [для студ. ЗВО]. 3-є вид., змін. й допов. Тернопіль: Економічна думка, 2016. 420 с.
6. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького суду та Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 38.
7. Савенко Д. Л. Принципы верховенства права и законности: понятие и соотношение. Нац. ун. «Одеська юридична академія». 2011. С. 658–664. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_62_90 (дата звернення 13 травня 2021 р.)
8. Самбор М.А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. 2012. С. 17-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_5_2 (дата звернення: 13 травня 2021р.)

Хандрала В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри
теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРАВОВА СИСТЕМА США ТА ЇЇ ДОСВІД В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

З початком розбудови українським народом соборної, суверенної, незалежної, соціальної, правової держави надзвичайно важливим для успішного розвитку такого процесу є міжнародний досвід держави та правотворення, звичайно у зв'язці цих двох майже рівнозначних

соціальних інститутів, держави і права, перевагу необхідно надавати праву [2, с. 3].

Державно-правова організація США викликає особливий інтерес дослідників, юристів і тих хто за своїм фахом має потребу в її осмисленні. Така дійсність обумовлена тим, що нині США в політичному, економічному і військовому відношенні є країною, яка майже одноосібно формує політичну карту світу та обличчя світової демократії. США продовжують залишатися зразком демократичної країни, відкритості суспільного і політичного життя, конституційного шляху вирішення проблем, які виникають. Американська правова система в цілому – це не просте і своєрідне явище, але досвід її генезиси є досить цінний для України і тому потребує подальших аналізу й оцінки, а отже дослідження. З цього приводу М.Кравчук підкреслив, що «правова система США є однією із найдосконаліших світових правових систем» [2, с.94]. Тому досвід її формування і функціонування буде повчальний.

Джерельною базою при опрацюванні теми послужили праці О. Багрій, Х. Бехруз, С. Бобровник, Є.Євграфова, Є.Копельців-Левицька, О. Єгоров, О. Зайчук, А. Кафтя, В. Котюк, М. Кравчук, В. Кравчук, Д. Лук'янов, М. Мірошніченко, О. Мурашин, Ю. Оборотов, Н.Оніщенко, С. Попова, П. Рабінович, О. Скакун, В. Ткаченко, О. Шевчук.

Метою нашого дослідження є визначення та характеристика особливостей правової системи США та наприкладі її досвіду визначення основних напрямків розбудови правового життя в Україні.

Першочергово варто відмітити, що США та Україна є країнами, що належать до різних правових сімей (англо-американської та романо-германської). Історично в кожній країні діють свої звичаї, джерела права, юрисдикційні органи, сформувався власний правовий менталітет.

Для оптимізації методології і визначення напрямів дослідження взаємодії правових систем США і України доречним є врахування наукового підходу Р. Ромашова, який наголошував на значущості зарубіжних вчень про право та їх використанні для розвитку національної науки [5].

Процес самостійного розвитку правової системи США почався, на думку більшості науковців, що досліджували цю проблематику, з моменту здобуття незалежності Сполученими штатами Америки. Проголошення незалежності США актуалізувало ідею створення самостійного американського права, яке «порвало б» зі своїм «англійським минулим». Американська правова система базується на системі загального (прецедентного) права, тобто права, котре створене судами (за структурою американське право відноситься до сім'ї загального права, сформованого судовою практикою у вигляді прецедентів). Звідси робимо висновок, що серед джерел прав США особливе, визначне місце займає судовий прецедент [4, с. 85].

Основоположним принципом американської правової системи є принцип дотримання судового прецеденту. Це означає, що розглядаючи

конкретні справи суд повинен дотримуватися раніше прийнятих судових рішень з аналогічних справ. Однакв США принцип дотримання прецеденту не вважається судами абсолютним і судова практика йде шляхом гнучкого застосування цього принципу, пристосовуючись на кожному історичному етапі розвитку держави до політичних і соціально-економічних потреб правлячого кола США.

Нинішня правова система США характеризується рядом особливостей.

1. Американське право існує на двох рівнях – штатів та федерації. Це пов'язано із федеральною структурою США. Тобто, штати, які входять до складу США, мають досить широку автономну компетенцію. У межах неї вони створюють власне законодавство та власну систему прецедентного права. Тому можна говорити, що у США існує 51 система права – 50 у штатах та одна на рівні федерації [3, с. 147].

2. Конституцію США необхідно розглядати як Основний закон, котрий визначає ті загальні засади, на яких ґрунтується суспільство. Даний акт виступає як вираз суспільного договору, що легітимує владу та поєднує громадян. Конституція США має найвищий авторитет, а тому жодна людина чи гілка влади не можуть ігнорувати її.

3. Порівняно з Англією, більше значення у правовій системі США має законодавство, а не статутне право. Здебільшого це пов'язано з наявністю писаної Конституції США та конституцій штатів. Через те, що штати наділені широкою законодавчою компетенцією, вони створюють значний за обсягом масив законодавства, що існує на рівні штатів. На сьогодні кожен штат США має такуж кількість законодавчих актів як і будь-яка країна Європи [6].

4. Більш вільна дія правила судового прецеденту. У результаті того, що вищі судові інстанції штатів і Верховний Суд США ніколи небули зв'язані власними прецедентами, зараз виявляється їх велика свобода у процесі пристосування права до зміни життя залежно від конкретних обставин.

5. Часте використання в юридичній літературі США термінів «приватне право» і «публічне право». В американському праві «приватне право» охоплює 6 інститутів: контракти, зобов'язання з правопорушень, власність, сімейне право, право торговельного обігу та підприємства бізнесу. Тоді як, публічне об'єднує конституційне, адміністративне, трудове, кримінальне, право регулювання торговельних відносин [7, с. 45-46].

6. Суворе дотримання принципу поділу влади. Жодна із гілок влади не повинна виходити за межі своєї компетенції, що визначена у Конституції. Це принцип і вважається домінуючим у Конституції.

За формою правління США є президентською республікою. Федеральна Конституція затвердила принцип «розподілу влади»: законодавча влада належить Конгресу, виконавча- президенту, судова –

системі судів на чолі з Верховним судом США [2, с. 61]. Таким чином, основою правової системи США є президентська форма правління.

В Україні чинною редакцією Основного Закону запроваджена змішана парламентарно-президентська форма правління [1]. Вибір змішаної форми республіки є об'єктивно оптимальним для країни, яка через слабкість та нерозвиненість демократичних політичних інститутів і відповідних традицій не може запроваджувати президентську форму правління і, водночас, через нерозвиненість партійної системи змушена остерігатися переходу до класичного парламентаризму.

Тому вважаємо, що врахування американського досвіду у сфері організації і забезпечення функціонування власної правової системи є вкрай необхідним і дозволяє виробити перспективні напрямки вдосконалення правової системи України, які полягають у наступному:

1) створити реальні, юридично закріплені, засоби і практично забезпечити заходи дії принципу розподілу влади на виконавчу, законодавчу, судову з чітким визначенням повноважень кожної. Особливу увагу при цьому унеобхідно приділити формуванню незалежної судової влади;

2) реально завершити розробку якісної системи законодавства України, з чітко визначеним і гарантованим механізмом його реалізації. В основі всієї системи повинна знаходитися власна Конституція, на виконання забезпечення і захист якої повинен бути спрямований весь (політичний, економічний, правовий, правоохоронний) ресурс держави [4, с. 23].

Отже, характеризуючи правову систему США цілком логічно погодитися з думкою М.Кравчука, який зазначив, що «даний досвід увібрав знання, мудрість, уміння, практику суспільного життя та державотворення усіх націй планети. Фундаментом правової системи США є проголошена достеменно свобода особи, права і свободи людини, гарантом якої в цілому виступає Американська держава, її правова система з високорозвинутою судовою владою» [2, с. 96].

Заявлена проблема потребує подальших ґрунтовніших досліджень правових систем США та України, оскільки врахування американського досвіду у сфері організації системи влади сприяє виробленню перспективних напрямків вдосконалення власної правової системи, законодавства, створенню сучасної демократичної та правової української держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. Кравчук М. Правова система США: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Нора-Друк, 2004. 146 с.
3. Мартинюк Р. Державно-правова система Сполучених Штатів Америки: американський досвід для України. *Національний університет*

«Острозька академія». Наукові записки. (Серія «Міжнародні відносини»). 2009. Випуск 1. С. 143-153.

4. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський, О.В. Зайчик, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; за заг. ред. В.С. Журавського. К.: Юрінком Інтер, 2003. 206 с.
5. Ромашов Р.А. Теория государства и права. Питер, 2010. 304 с.
6. Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с.
7. Ткаченко В.Д. Порівняльне правознавство: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2003. 274 с.

Чапля І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Вербіцька М. В.*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Підліткові правопорушення, причини їх вчинення, превентивні заходи – актуальні питання, які є предметом дослідження багатьох правників. Через зростання правопорушень, вчинених підлітками, на наш погляд, першою чергою слід переглянути особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх, оскільки найчастіше вони вчиняють такі правопорушення, які за ступенем суспільної небезпеки належать саме до адміністративних.

Неповнолітні є особливим суб'єктом адміністративної відповідальності. Це зумовлене віком неповнолітніх, їх психічним та фізичним розвитком, незахищеністю а також міжнародним та вітчизняним законодавством, яке зобов'язує ставитися до дитини більш помірковано, гуманно та не порушувати її прав. Але чи не призводить така гуманність до збільшення правопорушень серед неповнолітніх?

Вказані питання у свої працях досліджували М. Корнієнко, Н. Лесько, Н. Ортинська, В. Ортинський, В. Продаєвич, О. Рєзнік, Л. Савранчук, О. Ткаль, Ю. Тріпак, та інші.

Розглядаючи дану тему, слід спершу визначити зміст поняття адміністративна відповідальність та адміністративна відповідальність неповнолітніх. Всі визначення адміністративної відповідальності мають науковий характер, адже в законодавстві не міститься дефінітивної конструкції даного правового інституту.

Адміністративна відповідальність – це один з основних видів юридичної відповідальності, який є реагуванням держави на вчинене особою адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні до правопорушника заходів адміністративного примусу.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх розглядається науковцями як особлива форма державного реагування на адміністративні правопорушення, що вчиняються особою що не досягла вісімнадцятирічного віку та виражається в застосуванні до такої особи конкретних адміністративних покарань.

Ю. Ковальчук визначає дане поняття як застосування у встановленому порядку судовими органами адміністративних стягнень та заходів виховного впливу до неповнолітнього, виховання у ньому поваги до законів та запобігання вчиненню нових правопорушень [2, с. 54].

Важливим критерієм адміністративної відповідальності неповнолітніх є вік суб'єкта. Неповнолітньою вважається особа віком 14-18 років. Проте відповідно до статті 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальність неповнолітньої особи настає з 16 років [1]. Законодавець, імовірно, вважає, що до настання цього віку неповнолітні є нездатні правильно усвідомлювати та керувати своїми діями.

Існує поширена думка серед науковців, що слід знизити вік, за який передбачається відповідальність неповнолітніх. Ми погоджуємося з такою тенденцією і вважаємо, що особа з 14 років цілком здатна усвідомлювати свої протиправні дії та відповідати за них. Непритягнення особи до відповідальності у віці від 14 до 16 років призводить до безкарності неповнолітніх, а відтак – і збільшення вчинення адміністративних проступків такими особами.

Наприклад, у Німеччині особа притягається до відповідальності з 14 років, а в США особа в цьому віці відповідає за вчинене правопорушення у повному обсязі [5, с. 23]. У країнах північної Африки, Близького Сходу, Єгипті, Іраку, Лівані початковий вік кримінальної відповідальності настає взагалі з 7 років [3, с. 246].

Осіб, що не досягли шістнадцятирічного віку притягнути до адміністративної відповідальності не можна, однак, до відповідальності притягаються їхні батьки. У статті 150 Сімейного кодексу зазначено, що батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших осіб [4]. Якщо особа віком до 16 років вчинила проступок, це розцінюється як неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо виховання дитини і вони повинні понести покарання відповідно до статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Слід зазначити, що стаття 173-4 ч. 3 та 4 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність батьків за вчинення малолітнім до 14 років чи неповнолітнім віком від 16 до 18 років булінгу по відношенню до інших дітей.

Відповідно до статті 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення до неповнолітніх застосовуються такі заходи впливу: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого, попередження, догана або суворая догана, передача неповнолітніх під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Заходи впливу, які передбачені вищеназваною статтею, не є адміністративними стягненнями, а лише засобом виховання неповнолітньої особи [1].

Перераховані заходи наділені чітко вираженим виховним та запобіжним характером, оскільки належне та своєчасне застосування їх до неповнолітнього правопорушника забезпечить виховання в ньому почуття особистої відповідальності [2, с. 55].

Стаття 40 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає обов'язок неповнолітнього відшкодувати заподіяну шкоду, однак вказане можливо тільки в межах розміру одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а неповнолітній повинен мати власний заробіток.

До неповнолітньої особи не завжди застосовуються заходи впливу передбачені тільки статтею 24-1. Неповнолітній правопорушник може також нести відповідальність на загальних підставах. Це, зокрема, передбачено ч.2 ст.13 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Отже, є види правопорушень, за які особа буде відповідати на загальних умовах. Проте все це не виключає застосування до особи заходів виховного характеру замість адміністративних стягнень. Указане можливо тільки в тому випадку, коли неповнолітній не вчиняв до цього іншого адміністративного правопорушення, коли в протиправній ситуації є обставини, що пом'якшують адміністративну відповідальність, а особа характеризується позитивно. Виняток становить стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а також вчинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця), відповідальність за цією статтею завжди настає на загальних засадах [1].

Особливістю застосування адміністративних стягнень до неповнолітніх є те, що до них заборонено застосовувати заходи адміністративного арешту, не застосовується таке стягнення як позбавлення права полювання, право обіймати певні посади, арешт з утриманням на гауптвахті, позбавлення права керування транспортними засобами, що є можливе тільки тоді, коли особа має права і тому подібне. Громадські та суспільно корисні роботи виконуються не більше як дві години на день.

Розгляд справ про проступки неповнолітніх має теж свої особливості. Ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що адміністративні правопорушення вчинені особами віком від 16 до 18 років розглядаються виключно судами [1].

Резюмуємо, що адміністративна відповідальність неповнолітніх, яку передбачає Кодекс України про адміністративні правопорушення є надто “дитячою”. Система заходів щодо адміністративного впливу на неповнолітніх потребує оновлення.

На нашу думку, законодавцю слід переглянути вік з якої настає відповідальність а також врегулювати інші колізійні питання у регламентації адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх передбачає лише морально-виховні цілі. Заходи, що застосовуються до неповнолітніх, на наш погляд, є застарілими та мало дієвими. Попередження є заходом адміністративного впливу, яке доречніше назвати застереженням та визначити як обов’язковий та основний захід. Необхідно також включити норму яка б передбачала покарання неповнолітнього у разі ухилення від адміністративної відповідальності чи при вчиненні проступку повторно. Важливим є збільшити кількість суб’єктів, що надають послуги із соціальної профілактики. А передання неповнолітнього під нагляд батькам, трудовому чи педагогічному колективу слід замінити постановкою неповнолітнього на облік в органах Національної поліції. Таким чином буде забезпечений належний вплив на неповнолітніх та можливо в подальшому це призведе до зменшення кількості вчинених ними адміністративних проступків.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 03.03.2021 р. Верховна Рада України. Центр навчальної літератури. 2021 р. 238 с.
2. Резнік О. М. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Право і Безпека*. 2019. № 2. С. 53-57.
3. Савранчук Л. Л. Відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2017. С. 245-248.
4. Сімейний кодекс України: станом на 01.03.2021 р. Верховна Рада України. Центр навчальної літератури. 2021 р. 72 с.
5. Тріпак Ю.Р., Краковська А. Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. №. 11. С. 23-28.

Чижовська Н.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. За останні десятиріччя у медицині значно розвинувся напрям трансплантації органів та тканин й значно зросла її роль. Трансплантація відкрила перед людством нові можливості, нові перспективи і вже врятувала життя тисячам людей, приречених на смерть. Однак кожне явище, що би це не було, потребує юридичного закріплення й правового регулювання. Зважаючи на те, що трансплантація органів відноситься до соматичних прав людини, тобто прав особи на самостійне розпоряджання своїм тілом, з яким у правовій регламентації виникає багато проблем, державне регулювання трансплантації містить безліч особливостей і суперечностей, що актуалізує наукові дослідження у цій сфері.

Стан наукового дослідження теми. Проблема правового регулювання трансплантації була предметом дослідження у наукових працях М.І. Авдєєва, В.А. Глушкова, М.І. Горелика, М.М. Малєїна, О.В. Тихомірова, В.П. Сальникова, С.Г. Стеценка, М.М. Білінської та ін.

Метою публікації є визначення особливостей державного регулювання трансплантації органів і тканин людини.

Виклад основного матеріалу. Трансплантація – один із найефективніших і реальних способів збереження життя людей у сучасному світі. Роль, яку трансплантація відіграє сьогодні для світу й усього людства важко описати. Проте крім значного прориву в медичній сфері, трансплантація зумовила також появу широкої злочинної діяльності, пов'язаної з нелегальним збутом органів, а також проблемні економічні і юридичні аспекти. Зважаючи на це, розвиток державного регулювання в сфері трансплантації органів та його удосконалення є дуже важливим на сьогодні.

Україна досягла чималих успіхів у сфері трансплантології, але широке коло проблем все ще залишаються невирішеними. Міщук І. В. слушно виділяє такі стримуючі фактори розвитку трансплантології в нашій державі, як: «недосконале державне регулювання діяльності закладів, пов'язаної з трансплантацією; комерціалізацію; негативну громадську думку; відсутність належного нормативно-правового регулювання; недосконалість єдиної державної інформаційної системи у сфері трансплантації» [1, с.67].

Умови і порядок застосування трансплантації як спеціального методу лікування в Україні закладено у Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 р. У цьому Законі йдеться не лише про застосування трансплантації, а і про здійснення пов'язаної з нею діяльності. Так, відповідно до ст. 3, дія Закону поширюється крім трансплантації анатомічних матеріалів людині, ще і на отримання анатомічних матеріалів людини для виготовлення біоімплантатів, визначення умов застосування ксеноімплантатів. Водночас, відповідно до цієї ж статті, дія Закону не поширюється на: донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням; трансплантацію статевих залоз, репродуктивних клітин та живих ембріонів; ауто трансплантацію; імплантацію; вилучення анатомічних матеріалів для діагностичних та наукових досліджень; діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; виготовлення біоімплантатів та ксеноімплантатів [2].

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» умовно можна поділити на такі блоки:

- основні засади та умови здійснення трансплантації;
- порядок вилучення анатомічних матеріалів у живих донорів;
- вилучення анатомічних матеріалів у померлих осіб ;
- міжнародне співробітництво у сфері трансплантації;
- права живого донора.

Цим нормативно-правовим актом встановлено основні умови правомірності трансплантації. Наприклад, якщо мова йде про вилучення анатомічних матеріалів у померлих осіб, то, по-перше, відповідна особа повинна бути повнолітньою та дієздатною й має бути отримана письмова згода стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. По-друге, за відсутності письмового підтвердження згоди померлої особи на вилучення анатомічних матеріалів вони можуть бути взяті за згоди подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті, а у померлих неповнолітніх, обмежено дієздатних або недієздатних осіб анатомічні матеріали можуть бути взяті за згоди їхніх законних представників. По-третє, вилучення анатомічних матеріалів у померлої особи для трансплантації та для виготовлення біоімплантатів, якщо за життя ця особа зробила заяву про незгоду бути донором, не допускається [3, с. 176].

Щодо особливостей прижиттєвого донорства, то живим донором анатомічних матеріалів може бути лише повнолітня дієздатна фізична особа, крім деяких випадків, передбачених законодавством (наприклад, коли реципієнт є повнорідним братом або повнорідною сестрою донора або трансплантація здійснюється для збереження життя реципієнта). Для вилучення анатомічних матеріалів обов'язково необхідна добровільна та усвідомлена згода особи, а інформація про надання

згоди й відмова від наданої раніше згоди вноситься до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів та тканин.

Важливо, що законодавством заборонено вилучення матеріалів у живих осіб, які є іноземцями та особами без громадянства, які незаконно перебувають в Україні й у осіб, які утримуються у місцях відбування покарань та попереднього ув'язнення.

Серед реципієнтів можна виділити: повнолітніх осіб; осіб, визнаних обмежено дієздатними; недієздатних осіб; неповнолітніх осіб; малолітніх осіб; осіб, які перебувають у невідкладному стані.

Для кожного суб'єкта Законом встановлено окремий порядок застосування трансплантації. Так, М. М. Новицька зазначає, що таке хірургічне втручання, як трансплантація, може застосовуватись до осіб, які не досягли 14-річного віку або визнані недієздатними, лише за згодою батьків або законних представників. Якщо ж особи, що є реципієнтами, досягли 14-річного віку або визнані обмежено дієздатними, то Закон вимагає отримання згоди від самих суб'єктів, а не їх представників [4, с. 110].

Щодо основоположної юридичної моделі у сфері трансплантації органів, то в Україні Закон передбачає саме «презумпцію незгоди», що означає можливість використання органів лише в тому випадку, коли людина за життя дала свою письмову згоду або згоду дали її близькі родичі. Як зазначає А. Мусієнко, «презумпція незгоди» дозволяє реалізувати право особи на визначення долі власного тіла і фізичну недоторканість після смерті, а також знижує потенційну можливість криміналізації трансплантології [5, с. 63]. Хоча у світовій практиці успішно застосовують і «презумпцію згоди», за якою дозволяється використання органів людини, якщо за життя вона не повідомила, що проти трансплантації. Для України така модель поки що не є підходящою, зважаючи на світогляд українців і недовіру народу до трансплантології.

Аналізуючи Закон, прийнятий у 2018 році, можна дійти висновку, що ним законодавець вирішив чимало проблемних питань, які потребували правового регулювання, проте велика кількість суперечностей все ще залишаються неврегульованими. До ряду невирішених питань О.І. Кисельова відносить правову охорону донорів, межі і допустимість пересадки органів і тканин, проведення операції для іноземних осіб, час і простір при транспортуванні органів та тканин тощо [6, с. 50]. Ці питання зумовлюють потребу у подальшому покращенні правового регулювання в галузі трансплантології.

Висновок. Трансплантація – вагоме досягнення людства й водночас глобальна проблема, що потребує правового врегулювання і вирішення. Як вкрай складне питання, питання трансплантації потребує врахування усіх обставин конкретного випадку, включаючи найдрібніші аспекти. Але проблема трансплантації полягає не лише в юридичному закріпленні, а й у громадській свідомості і ставленні суспільства до даного явища. Тому

крім належного правового забезпечення роль тут відіграє і розуміння людей, комунікаційна підтримка проблеми у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Міщук І. В. Проблеми розвитку трансплантології органів і тканин тканини та законодавчі шляхи їх подолання. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 65-70.
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України № 2427-VIII від 17.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
3. Ілюшик О. М., Баран М. В. Трансплантація органів від умерлої особи: проблеми правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2018. Вип. 2. С. 174-184.
4. Новицька М.М. Адміністративно-правове регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині в Україні: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2019. 267 с.
5. Мусієнко А. Теоретичні аспекти правового регулювання вилучення донорських органів та тканин людини в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Київ, 2012. Вип. 93. С. 61-63.
6. Кисельова О. І. Адміністративно-правове регулювання трансплантації органів і (або) тканин людини в Україні і зарубіжних країнах. *Правові горизонти*. Суми, 2018. Вип. 9 (22). С. 46-51.

Цап Г.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т.О.*

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА НА КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА

Насамперед варто зазначити, що тема культури мовлення є актуальною і вже досить багато часу користується попитом в багатьох науковців з різних країн світу. Завдяки розвитку держави і права вона значно змінюється, відбувається процес модернізації, виникають нові тенденції. Це безпосередньо стосується і юристів, адже їх культура мовлення – невід’ємна складова професійного статусу. В Україні дана проблема яскраво висвітлюється у наукових виданнях різних етапів розвитку держави, тому можна провести порівняння якою була культура мовлення юристів раніше та якою є у теперішній час.

Питання впливу розвитку держави і права на культуру мовлення юриста розглядається у наукових працях багатьох науковців. Доречно виділити праці наступних дослідників: Л. Мацько, Т. Гороховська, Л. Барановська, С. Циганій, Р. Кацавець, Н. Руколянська, А. Скорофатова, Г. Ахмеянова, О. Желнова, С. Зайцева, О. Калита, О. Косянова, С. Омельчук, Н. Потlachук, І. Саражинська, О. Семенов, Л. Насіленко, О. Усманова, М. Ценко та інші.

Варто почати з того, що означає саме поняття культури мовлення. Під цим терміном розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам, а й іншим якостям, що свідчать про її комунікативну досконалість: точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність тощо [4, с. 37].

У юридичній діяльності переважає офіційно-діловий стиль, що обслуговує сферу офіційного спілкування (усного і писемного), виявляється в організації й оформленні зав'язків між органами влади, установами, громадянами, міжнародних стосунків у галузі політики, економіки, культури. Стиль вимагає від мовця високої загальної та мовної культури. Недаремно декілька століть функціонує правдивий афоризм: «Стиль це людина. Стиль завжди неповторний, як відбитки пальців людини, та його обличчя, та вираз очей» [3, с. 161].

Аналізуючи проблему культури мовлення юриста, необхідно також відповісти на питання, які ж якості визначають сформованість культури мовлення фахівця. О. Семенов називає такі характеристики культури мовлення, як правильність, вправність, мовну майстерність, стилістичне чуття слова, доречність, застосування варіантних мовних форм [6, с. 7]. Т. Окуневич виділяє два головні показники культури мовлення – правильність і комунікативна доцільність [5, с. 20]. Л. Барановська та С. Циганій наполягають, що культуру мовлення юриста варто аналізувати в таких аспектах, як нормативність мови, її варіативність і мовна та мовленнєва майстерність [1, с. 23].

Якою б різноманітною та насиченою не була культура мовлення сучасних юристів, однозначно потрібно дослідити як саме вона змінювалась і що передувало таким змінам. Великий вплив на розвиток культури мовлення юристів вніс розвиток держави і права. Разом із змінами в державі, змінювався і професіоналізм юристів, бачення, навик, поведінка, манера спілкування тощо.

Високий рівень мовної культури юристів на даному періоді нашого існування є наслідком розвитку держави, права та суспільства в цілому. А також важливим є те, що мовну політику країни протягом усього часу її існування завжди розробляє і впроваджує в життя еліта. Як зауважує з цього питання відомий англійський соціолінгвіст Белл Т.: «Досі ми не звертали уваги на питання, хто ж має вирішальний голос у справі мовного планування в країнах, що розвиваються... Відповідь може бути лише одна: еліта» [2, с. 221].

Культура мовлення не формується генетично, цьому передують ряд факторів, до яких безпосередньо входить розвиток держави і права. Можна сказати, що майже усі професійні якості, якими володіє фахівець – набуті. Наприклад, в час розквіту риторики в Україні, активно збільшувалась кількість риторичних курсів та книг, розроблено безліч теорій для максимального культурного розвитку різних сфер діяльності. Саме тоді закладалось підґрунтя культури мовлення для юристів. Також в час піднесення красномовства спостерігався активний розвиток духовного життя, що стало основою для моральних якостей юриста.

Таким чином, культура мовлення – це необхідна особистісна риса не лише для юриста, а й для усіх сфер діяльності людини. З розвитком держави і права, розвивається й культура мовлення, що значно впливає на якість послуг юристів, манеру спілкування, емоційний та психологічний стан і безліч інших важливих професійних якостей.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія.* 2015. № 6. С. 23–25.
2. Белл Роджер: Соціолінгвістика: Цілі, методи і проблеми. М.: Международные отношения, 1980. 318 с.
3. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник. За ред. Н.Д.Бабич. Чернівці: Книги ХХІ, 2006. 496 с.
4. Львов М. Р. Риторика. Культура мови: навч. посіб. для студентів гуманітарних факультетів] К. : К-М. Академія, 2003. 272 с.
5. Окуневич Т. Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності: дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2003. 224 с.
6. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: Академія, 2010. 216 с.

Яцук Т.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист країни
Кравчук М. В.*

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ – ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ ЗУНР

Постановка проблеми. Кость Левицький – як політичний діяч ЗУНР один із найвизначніших політичних діячів Галичини кінця ХІХ століття —

першої половини ХХ століття, доктор наук. Співзасновник УНДП. З листопада 1918 р. — голова Державного секретаріату ЗУНР, потім — голова комісії з виборчої реформи при уряді. У липні 1941 засновник, голова Національної Ради у Львові. Та його вклад для формування незалежної України.

Рівень розробки теми. Постать К. Левицького досліджувалася в основному в контексті його суспільно-політичної та громадсько-освітньої діяльності. На особливу увагу заслуговують праці Т. Андрусяка, І. Андрухів, І. Василик, О. Власової, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, О. Карпенка, Р. Ковалюка, К. Кондратюка, І. Красівського, М. Кугутяка, М. Литвина, Р. Матейка, В. Расевича, В. Рибачака, С. Сворака, О. Середи, О. Сухого, І. Черновола, Б. Янишина, Р. Якеля та ін. Разом із тим, державотворча діяльність Костя Левицького й особливо його правове розуміння місця та ролі інституту збройних сил у національній державі до цього часу не достатньо досліджувалися.

Метою наукової розвідки. Дізнатися весь вклад цього великого політичного діяча ХІХ-ХХ століття для встановлення незалежної України. Об'єктивно охарактеризувати військову доктрину К. Левицького в розбудові ЗУНР у контексті геополітичних умов, які склалися після Першої світової війни

Завдання дослідження. З'ясувати сутність, основні риси принципу вкладу Костя Левицького та його вплив на державотворення.

Виклад основного матеріалу. Ім'я Костя Левицького для переважної більшості сучасних істориків нерозривно пов'язане зі ЗУНРОю – одним із творців та Главою Уряду якої він був. Сьогодні можна констатувати, що її занепад, як і втрата іншої української національної державності того часу, є, у всіх випадках, результатом зовнішньої агресії та окупації, а не прорахунком їхніх творців чи керівників. [3, с. 7].

Кость Антонович Левицький — український державний діяч, один із найвизначніших політичних діячів Галичини кінця ХІХ століття — першої половини ХХ століття, доктор наук. Співзасновник УНДП. З листопада 1918 р. — голова Державного секретаріату ЗУНР, потім — голова комісії з виборчої реформи при уряді. У липні 1941 засновник, голова Національної Ради у Львові.

Народився 18 листопада 1859 у містечку Тисмениця Станиславівського повіту Королівства Галичини і Володимирії, Австрійська імперія, нині районний центр Івано-Франківської області, Україна) в сім'ї священника УГКЦ, шляхтича гербу «Роґаля» о. Антіна Левицького— пароха Нижнева. Мав брата Олександра, який працював секретарем при Міністерстві справедливості уряду Австро-Угорщини. Після закінчення в 1878 році Станиславівської цісарсько-королівської гімназії навчався на правничих факультетах Львівського та Віденського університетів. У 1884 році склав докторат, у 1890 році відкрив адвокатську канцелярію у Львові.

К. Левицького, як активного громадського діяча: обирали заступником голови «Академічного братства», активним діячем першого товариства українських правників «Кружок правничий» (1881), співзасновником, провідним діячем товариства українських ремісників «Зоря», «Народної торгівлі» (1883), страхового товариства «Дністер» (1891), «Краєвого союзу ревізійного» (1904), «Земельного банку гіпотечного» (1910), директором «Краєвого союзу кредитового» (1898—1939), засідав в управі «Просвіти». Виявив себе в галузі науки: перекладав закони, опрацьовував українську юридичну термінологію, уклав німецько-український правничий словник, почесний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, співзасновник, довголітній редактор «Часописі правничої» та кварталника Союзу українських адвокатів «Життя і право», автор популярних юридичних праць. Видатний політик: співзасновник і секретар «Народної Ради», член президії та президент Народного комітету Української національно-демократичної партії, депутат Палати Послів австрійського парламенту (1907—1918) та Галицького сейму (1908—1913 роки, від IV курії округу Рогатин; входив до складу «Українсько-руського соймового клубу», заступник голови у 1908—1909 роках, його голова у 1910-13 роках; 1913—1914 роки — від IV курії округу Жидачів), президент (голова) «Українського соймового клубу» в Галицькому сеймі (1913—1914 років), президент українського клубу в австрійському парламенті (1910—1916). Очолюючи боротьбу українських парламентарів за український університет і реформу виборчої ординації до Галицького сейму, став одним із найавторитетніших українських політиків. На початку I світової війни очолив Головну Українську Раду, згодом Загальну Українську Раду – координаційний орган українських партій. У 1914 році нагороджений командорським хрестом австрійського ордена Леопольда.

Під час Першої світової війни К. Левицький доклав чимало зусиль для того, щоб українство стало частиною військової сили Австрії в боротьбі проти Росії, тому що вважав Російську імперію «історичним ворогом України», адже саме «царі російські зломали Переяславський договір, яким вони обов'язалися були шанувати самостійність України, і поневолили вільну Україну». Він писав, що «теперішня хвиля кличе український народ стати однодушно проти царської імперії при тій державі (Австро-Угорщині. – Авт.), в якій українське національне життя знайшло свободу розвитку» [1, с. 721–722].

К. Левицький у своїй державотворчій діяльності відмежувався від слов'янофілів і москвофілів, які «стали тоді знаряддям російських чиновників ..., діставали інструкції та гроші на організаційну роботу, на ширення московського православія та на видавництва чисто російських часописів і книжок у Галичині» [2, с. 26], та звернувся до уряду Австро-Угорщини з проханням дозволити українцям утворити свої військові підрозділи для боротьби з російською агресією, що насувалася.

Після поразки визвольних змагань українців 1917–1922 рр., у яких К. Левицький був одним із провідників, продовжує розвивати українську справу. У міжвоєнні роки головні свої зусилля він зосереджував на сфері національного економічного й культурного життя: працював на посадах директора «Центробанку», голови Союзу українських адвокатів, члена Начальної ради адвокатів Польщі, редактора журналу «Життя і право». Крім того, написав низку фундаментальних праць з історії українського національно-визвольного руху. Після поразки визвольних змагань українців 1917–1922 рр., у яких К. Левицький був одним із провідників, продовжує розвивати українську справу. У міжвоєнні роки головні свої зусилля він зосереджував на сфері національного економічного й культурного життя: працював на посадах директора «Центробанку», голови Союзу українських адвокатів, члена Начальної ради адвокатів Польщі, редактора журналу «Життя і право». Крім того, написав низку фундаментальних праць з історії українського національно-визвольного руху [1, с. 149].

У міжвоєнний час К. Левицький незмінно був відповідальним редактором журналу «Життя і Право», який виходив щоквартально аж до 1939 р. У журналі працювали талановиті співавтори, до складу редакції у різні роки входили правники: В. Старосольський, М. Грушкевич, О. Надрага, Р. Домбчевський, А. Рак, Є. Давидяк, М. Каратницький. Постанова галузевого правничого часопису стало можливим саме завдяки зусиллям К. Левицького, який, як ніхто, розумів важливість права і значення правничої культури в поступі нації [6, с. 727].

У численних наукових публікаціях він постійно виступав в обороні прав української мови як основного чинника національного й державницького поступу українців, адже за визначенням самого К. Левицького: «Супроти великих подій, що перед нашими очима грядуть у боротьбі за життя народів, може декому здаватися, що боротьба за права мови нації – це справа менше важна і нею в сучасних відносинах ніхто не интересується, а проте воно так не є, бо право рідної мови має у кожному часі велике значення – для життя і будучності нації. Право рідної мови нації: у школі, уряді і загалом у публічному житті, це перше право людини, народу і нації, що борються за свої права» [5].

Ще однією безперечною заслугою Костя Левицького є роз'яснення для народу суті, специфіки і особливостей державної влади та її політики і діяльності. З цією метою він тлумачить податкову функцію державної влади та її соціальні функції. Так, у праці «Діяльність нового парламенту в справах податкових», він серед іншого зазначає: «Усунення податків, що надмірно чи то несправедливо обтяжать населення, а натомість впровадження справедливого розкладу податкового на загаль населення по змозі одиниць, отсе новочасне змаганє соціальних політиків. А поступові сторонництва проголосили у своїх програмах дві загальні засади: стриміти до створення для індивідумів мінімального доходу

вільного від податку та прогресивно висшого оподаткування прибуткових заможніших одиниць господарських»[4].

Захист прав української мови був одним із основних напрямів громадської, наукової та правничої діяльності К. Левицького. Упродовж усього свого життя він провадив активну культурноосвітню, наукову, громадську й політичну діяльність щодо піднесення соціального престижу української мови, запроваджував різноманітні форми культурного й політичного життя й самоорганізації українців. К. Левицький був першовидавцем і редактором фахових правничих часописів, провадив правничу і мовну наукову діяльність – був укладачем юридичних словників, що сприяло виробленню української [4, с.76].

Висновки. Кость Антонович Левицький – був дуже важливою постаттю в формуванні незалежної держави. український державний діяч, один із найвизначніших політичних діячів Галичини кінця 19 століття -першої половини 20 століття, доктор наук. Був головою Державного секретаріату ЗУНР, також перебував на посаді голови Національної Ради у Львові. Як голова уряду ЗУНР він забезпечив правове регулювання військово-адміністративних інститутів та існуючих національно-територіальних самоуправ Східної Галичини, що дозволило уникнути надмірного бюрократизму та правового нігілізму. К. Левицький створив правову базу для організації збройних сил ЗУНР на національно-територіальних засадах. Новостворена професійна армія, до складу якої ввійшли представники різних народів, що мешкали в Галичині, мала підтримку всього українського народу, всіх українських політичних партій. Плідна робота К. Левицького на посаді голови Ради Державних Секретарів стала вінцем всієї його державотворчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. Львів: Друк. оо. Василіян у Жовкві, 1926. 737 с.
2. Нариси історії Росії: пер. з рос./Б. В. Ананьїч, І. Л. Андреев, Є. В. Анісімов та ін.; за заг. ред. О. О. Чубар'яна. Київ: Ніка-Центр, 2007. 800с.
3. Левицький К. Українські політики Галичини/вступ. ст. І. Андрухів. Тернопіль: Каф. українознавства ТАНГ, 1996. 176 с.
4. Андрухів І., Сворак С., Ковалик В. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859– 1941): монографія. Надвірна: Надвінян. друк., 2009. 104 с.
5. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
6. Мудрий В. Передісторія Великого Зриву // Українська Галицька Армія: У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях (Матеріяли до історії)/видав хорунжий УСС Д. Микитюк. Вінніпег: Вид-во «Канадійського Фармера», 1958. С. 17–48.

7. Левицький Кость Антонович. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Левицький_Кость_Антонович (дата звернення 16.05.2021).
8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Матеріали е-Бібліотеки "Україніка": URL. <http://www.nbuv.gov.ua/node/4439> (дата звернення 16.05.2021)

Groszkowska N.
Law student,
Cardinal Stefan Wyszyński University
in Warsaw

ROZWÓJ PAŃSTWA I PRAWA W WARUNKACH INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ: OGÓLNE ASPEKTY TEORETYCZNE I DOŚWIADCZENIA HISTORYCZNE

Ukraina w 2014 r. podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską. Na jej wybór w polityce zagranicznej wskazuje m.in. uchwała Rady Najwyższej (RN) Ukrainy „O podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Ukrainy” z 2 lipca 1993 r. „Strategia integracji Ukrainy z Unią Europejską” zatwierdzona dekretem Prezydenta Ukrainy z 11 czerwca 1998 r., czy ustawa „O zasadach wewnętrznej i zewnętrznej polityki” uchwalona przez RN Ukrainy 1 lipca 2010 r. Unia Europejska ze swojej strony deklarowała uznanie dla europejskich dążeń Kijowa, czemu dała wyraz m.in. we „Wspólnej strategii” wobec Ukrainy przyjętej 11 grudnia 1999 r. przez Radę Europejską. Spośród inicjatyw UE należy zwrócić uwagę na Europejską Politykę Sąsiedztwa realizowaną w przypadku Ukrainy za pomocą „Planu działań” z 2005 r. oraz Partnerstwo Wschodnie uruchomione w 2009 r. jako wschodni wymiar EPS. Ważnym wydarzeniem na drodze integracji Ukrainy z UE należy uznać zawarcie „Umowy o partnerstwie i współpracy” w 1994 r. oraz podpisanie „Umowy o stowarzyszeniu” w 2014 r.¹.

Droga do nowoczesnej Europy> była dla Ukrainy szczególna, w związku z ujawnieniem się w jej przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej odmiennych wartości pochodzących ze wschodniego i zachodniego chrześcijaństwa. Tworząca się kultura polityczna w przestrzeni prawosławia ugruntowywała niechęć do wzorów życia w rzeczywistości zachodnioeuropejskiej ujawniającej się w zasadzie „*Co wszystkich jednakowo dotyczy, przez wszystkich powinno być przyjęte*”. Położenie geopolityczne Ukrainy wpłynęło na pogłębienie się owego procesu. Podział jej ziem pomiędzy I Rzeczpospolitą (Lwów) a Wielkim Księstwem Moskiewskim (Kijów) w II połowie XVII wieku miał przynieść dalekosiężne skutki.

Poważne procesy budzenia się odrębności narodowej na Ukrainie ujawniły się w XIX w. We Lwowie znajdującym się pod panowaniem

---

¹ P. Pietnoczka, Eurointegracyjna droga Ukrainy, Przegląd Wschodnioeuropejski IX/1 2018: 153-165, s. 153-154

Habsburgów począł tworzyć się galicyjski ruch narodowościowy opierający się na wzorach zachodnioeuropejskich. W innej sytuacji pozostawała Ukraina Wschodnia, gdzie umocniło się dalsze panowanie carskiej Rosji. W tej sytuacji zarysowała się dychotomia rozwoju kulturowo - cywilizacyjnego. Na Ukrainie „lwowskiego wyrobu” („galicyjskiego”) ujawniła się silna antyrosyjskość, dążenie do uzyskania politycznej niezależności. Ukraińcy w przestrzeni imperium rosyjskiego nie mieli tej świadomości. Kształtowały się zatem dwie Ukrainy – galicyjska i rosyjska, a w ślad za tym ujawniały się tendencje do budowy „galicyjskiego narodu”. Ważnym zjawiskiem w tych procesach stał się język komunikacji społecznej². Mimo ujawniania się antyrosyjskości oficjalnie komunikowano się w języku rosyjskim. Schyłek wieku XIX i początek XX przyniósł kilka aktów prawnych przyszłej państwowości ukraińskiej m. in.: Michała Drahomanowa z 1884 r., Michała Hruszewskiego z 1905 r. czy Mikołaja Michnowskiego z 1905 r. Pierwsze dwa wymienione projekty zakładały federalizację imperium rosyjskiego, z autonomiczną Ukrainą. Natomiast trzeci był faktycznie pierwszym nowożytnym projektem konstytucji niezależnej Ukrainy. Akt ten zatytułowany „Ustawa zasadnicza niepodległej Ukrainy – Związek narodu ukraińskiego” przedstawiał konstytucję dla niepodległego państwa federacyjnego z prezydenckim systemem rządów, monteskiuszowskim podziałem władzy i suwerenności narodu. Kolejne dwa zostały wydane przez Ukraińską Republikę Ludową (1917-1918, 1918-1920) oraz Zachodnio-Ukraińską Republikę Ludową (1918-1920). Powstała w marcu 1917 r. Ukraińska Centralna Rada z czasem nabrała cech organu quasi-państwowego i zaczęła głosić idee autonomii (tzw. I Uniwersał), następnie niezależności w ramach federacyjnych Rosji (III Uniwersał), a w końcu suwerenności Ukraińskiej Republiki Ludowej w styczniu 1919 r. W grudniu 1917 r. przedstawiono projekt konstytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej, który w dużej mierze stał się podstawą przyszłej konstytucji URL z 1918 r. W rozdziale I projektu, umieszczono zasadę suwerenności narodu ukraińskiego, zasadę niepodzielności terytorium, zasadę decentralizacji władzy państwowej i oparcie władzy w terenie na samorządności ziem i obywateli. W dniu swojego pierwszego upadku, 29 kwietnia 1918 Centralna Rada uchwaliła Statut o ustroju państwowym, prawach i wolnościach Ukraińskiej Republiki Ludowej¹⁵, czyli *de facto* konstytucję URL³. Odejście od koncepcji funkcjonowania jako podmiotu w ramach federacji pozwala również na potwierdzenie, że był to akt, przynajmniej teoretycznie, realizujący wizję państwa suwerennego, po które sięgnie Ukraina w końcu XX w.

„Deklaracja o państwowej suwerenności Ukrainy” uchwalonej 16 lipca 1990 r. przez RN Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej stwierdzono: Ukraińska RSR jest równoprawnym uczestnikiem relacji

---

² T. Kapuśniak, Miejsce Ukrainy w polityce Wschodniej Unii Europejskiej. Perspektywa Polski, Krakowskie Studia Międzynarodowe, s.29

³ A. Chodubski, Ukraina a procesy przemian europejskich. Przeszłość i teraźniejszość. Eastern Review 2014, T. 3, s. 28.

międzynarodowych, aktywnie sprzyja wzmocnieniu ogólnego pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, bezpośrednio bierze udział w ogólnoeuropejskim procesie, i europejskich strukturach. Następnie RN w uchwale „O realizacji «Deklaracji o państwowej suwerenności Ukrainy» w sferze stosunków zewnętrznych”, przyjętej 25 grudnia 1990 r., postanowiła „ukierunkować starania na zapewnienie bezpośredniego udziału Ukraińskiej RSR w ogólnoeuropejskim procesie i europejskich strukturach”. Zapowiedziano także zapewnienie w budżecie środków niezbędnych do prowadzenia działań z zakresu polityki zagranicznej.

24 sierpnia 1991 r. parlament Ukrainy uchwalił Deklarację niepodległości. W referendum, które odbyło się w grudniu tego roku, ponad 90% mieszkańców Ukrainy opowiedziało się za pełną niezależnością od ZSRR. Od tego momentu możemy mówić o współpracy Ukrainy ze Wspólnotą Europejską na zasadach samodzielności. Stosunki pomiędzy Ukrainą a Wspólnotą Europejską zostały oficjalnie nawiązane 2 grudnia 1991 r., kiedy to WE uznała jej niepodległość.

Po odzyskaniu niepodległości Ukraina była republiką prezydencką, następnie w okresie konstytucyjnym (1990-1996) republiką prezydencko-parlamentarną. „Pomarańczowa rewolucja” wprowadziła (z dniem 1 stycznia 2006 r.) system parlamentarno-prezydencki. Prezydent stracił prawo do mianowania członków rządu, odwoływania bez zgody parlamentu ministrów, proponowania kandydatur na premiera. Zachował natomiast uprawnienie do przedstawiania samodzielnie kandydatur na ministrów obrony i spraw zagranicznych. Ponadto pozostał zwierzchnikiem i głównodowodzącym sił zbrojnych, jak również szefem Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony. Nadal miał też prawo do samodzielnego przedstawiania parlamentowi propozycji kandydatów na m. in. prezesa Narodowego Banku Ukrainy, zgodą parlamentu - prokuratora generalnego, a także szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. Natomiast zniesiona została konieczność kontrasygnaty premiera i ministra spraw zagranicznych na wydawanych przez prezydenta aktach dotyczących polityki zagranicznej.

W pierwszych latach niepodległości Ukraina przystąpiła do wielu struktur międzynarodowych, spośród których należy wymienić Konferencję Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (30 stycznia 1992 r.), Północnoatlantycką Radą Współpracy (10 marca 1992 r.) czy Radę Europy (9 listopada 1995). Ważnym krokiem służącym współpracy obu stron stanowił protokół o pomocy technicznej w realizacji programu reform na Ukrainie, podpisany 11 lutego 1992 r.

Negocjacje Unii Europejskiej z Ukrainą rozpoczęły się na początku 1993 r. Instrumentem prawnym regulującym wzajemne stosunki było Porozumienie o partnerstwie i współpracy (Partnership and Cooperation Agreement - PCA), podpisane 14 czerwca 1994 r. PCA weszło w życie 1 marca 1998 r. i obowiązywało przez dziesięć lat. Ramy instytucjonalne obejmowały radę na poziomie ministerialnym, komisję składającą się z wyższych urzędników państwowych, podkomisje oraz wspólną komisję parlamentarną. Należy

odnotować, że istotnym krokiem na drodze do podpisania układu o partnerstwie ze Wspólnotami było rozwiązanie kwestii poradzieckiej broni jądrowej znajdującej się na Ukrainie, a mianowicie decyzja władz ukraińskich o jej przekazaniu Rosji oraz przystąpieniu Ukrainy do „Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej”. W 2008 r. wygasło Porozumienie, dlatego już 22 stycznia 2007 r. podjęto działania zmierzające do stworzenia nowego Wzmocnionego Porozumienia UE z Ukrainą. 30 marca 2012 r. w Brukseli negocjatorzy UE i Ukrainy parafowali umowę stowarzyszeniową. Powodem rezygnacji z parafowania jej w przewidywanym terminie – 2011 r., był wyrok skazujący byłą premier Julię Tymoszenko na siedem lat pozbawienia wolności. 2008 r. przyniósł Ukrainie członkostwo w Światowej Organizacji Handlu (WTO), stwarzając możliwości do podjęcia kolejnych kroków – stworzenia strefy wolnego handlu⁴.

Nowe władze państwa niezwłocznie podjęły działania, aby umowa stowarzyszeniowa z UE została podpisana. Ten cel osiągnięto bardzo szybko, gdyż już w marcu 2014 r. została podpisana polityczna część umowy, zaś w czerwcu część ekonomiczna. Rosja obawiając się, że Ukraina opuści jej strefę wpływów, rozpoczęła wobec niej agresywną politykę, dokonując aneksji Krymu oraz doprowadzając do wojny w Donbasie. Tak więc droga Ukrainy do tego bardzo ważnego wydarzenia, którym było zawarcie układu o stowarzyszeniu, okazała się długa oraz niezwykle trudna. Należy jednak podkreślić, że podpisanie układu z punktu widzenia Ukrainy jest jedynie pewnym etapem na drodze integracji z UE, której ostatecznym celem w świetle oficjalnych deklaracji Kijowa ma być uzyskanie pełnoprawnego członkostwa w tej organizacji. Jednak to, kiedy i czy w ogóle Ukraina uzyska perspektywę członkostwa ze strony UE, zależy głównie od niej samej, od skuteczności realizowania zapisów umowy stowarzyszeniowej, od konsekwentnego wdrażania niełatwych reform⁵.

Literature

1. Pietnoczka P. Eurointegracyjna droga Ukrainy, Przegląd Wschodnioeuropejski IX/1 2018.
2. Kapuśniak T. Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie, Lublin 2008.
3. Stankiewicz W. Proces integracji Ukrainy z Unią Europejską, Nowa Polityka Wschodnia 2013.
4. Chodubski A. Ukraina a procesy przemian europejskich. Przeszłość i teraźniejszość. Eastern Review 2014, T. 3.
5. Kapuśniak T. Miejsce Ukrainy w polityce Wschodniej Unii Europejskiej. Perspektywa Polski, Krakowskie Studia Międzynarodowe.

---

⁴ T. Kapuśniak, Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie, Lublin 2008, s. 221; W. Stankiewicz, Proces integracji Ukrainy z Unią Europejską, Nowa Polityka Wschodnia 2013, NR 2(5) s. 31

⁵ P. Pietnoczka, Eurointegracyjna..., op. cit, s. 163

Секція 2
Реформування правоохоронної і судової систем:
український і зарубіжний досвід

Section 2
Reforming of law enforcement and judicial systems: Ukrainian
and foreign experience

Дейнека А.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри конституційного,
адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Вербіцька М. В.

ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА БУЛІНГ В УКРАЇНІ

В Україні з кожним днем дедалі резонанснішою стає проблема булінгу (цькування) дітей. При чому жертвами зазвичай стають підлітки – особи 11-15 років з несформованою психікою. Для яких кожне слово звернене у їх адресу стає навігатором їхнього розвитку, а особливо впливає на формування світобачення критика, яка наносить нищівний удар на самооцінку дитини та продукує безліч комплексів щодо зовнішності, рис характеру, уподобань чи інших ознак. Саме тому важливо піднімати цю тему задля виявлення існуючих та попередження потенційних випадків цькувань дітей з боку учасників освітнього процесу.

Мета роботи: визначити, що таке булінг, охарактеризувати цькування за притаманними йому ознаками, з'ясувати, хто може бути суб'єктом булінгу та яка відповідальність передбачається за дане правопорушення.

Верховна Рада України 18 грудня 2018 року прийняла Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу», який безпрецедентно юридично визнав поняття булінгу в українському законодавстві та встановив відповідальність не тільки за вчинення, але й за приховування випадків булінгу [1].

Згідно ч.1 ст.173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення: «булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи

неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

Таким чином, булінг проявляється у активних діях суб'єктів правопорушення, направлених на настання негативних наслідків – завдання шкоди фізичному або ж психічному здоров'ю потерпілого.

Задля глибшого розуміння поняття «булінг» пропоную розглянути його типові ознаки:

- систематичність діяння (заздалегідь цькування – це тривалий процес, який продовжується певний період часу);

- протиправний характер діяння, наслідком якого є приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого;

- наявність сторін: булер (суб'єкт правопорушення), жертва цькування (потерпілий), спостерігачі (свідки), наявність останніх є не обов'язковою умовою для кваліфікації правопорушення за ст. 173-4 КУпАП [3].

Законодавець конкретизує, що суб'єктом булінгу може бути учасник освітнього процесу, а саме: учень, учитель, керівництво школи, меценати тощо – тобто усі, хто безпосередньо бере участь у навчальному процесі [4].

Отож, за вчинення учасником освітнього процесу будь-якого виду насилля над дитиною (із застосування електронних комунікацій або без таких), наслідком якого є шкода здоров'ю передбачено накладення штрафу (від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або громадські роботи (строком від 40 до 60 годин).

Аналізуючи судову практику, я з'ясувала, що доволі часто цькування відбувається групою осіб. В даному випадку правопорушення тягнутиме накладення штрафу (від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або громадські роботи (від 40 до 60 годин). Та ж сама санкція передбачена за повторне вчинення даного правопорушення протягом року з моменту накладення адміністративного стягнення.

Що ж стосується осіб віком від 14 до 16 років, то відповідальність за них будуть нести їхні батьки, опікуни або піклувальники [5].

У ч. 5 ст. 173-4 КУпАПу вказано, що неповідомлення керівником закладу освіти органів Національної поліції України про випадки булінгу також тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу (від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або виправні роботи (строком до 1 місяця з відрахуванням до 20% заробітку). У даному випадку слід зазначити, що керівництво буде притягнене до адміністративної відповідальності за ч.5 ст.173-4 КУпАПу лише тоді, коли їм було відомо про такі випадки, отже керівництво не нестиме відповідальності у випадку, коли воно не знало і не могло здогадуватися про булінг у їхньому навчальному закладі [2].

З'ясувавши види та розміри стягнень за дане правопорушення, пропоную перейти до процедури настання відповідальності.

1. Повідомлення про булінг до органів правопорядку та складання протоколу про адмінправопорушення за статтею 173-4 Кодексу про адміністративні правопорушення.

2. Розгляд справи у суді та визначення виду та міри покарання (протягом 15 днів з дня передачі матеріалів справи до суду).

3. Набрання законної сили рішення суду [3].

Слід зазначити, що підставою настання адміністративної відповідальності за булінг є виключно рішення суду.

Підсумувавши усе вищевикладене, ми приходимо до наступних висновків.

– Булінг – це протиправне винне діяння, вчинене учасником освітнього процесу у формі, фізичного, психічного, економічного чи сексуального насильства, наслідком якого є завдання шкоди здоров'ю жертви.

– Зазвичай цькування має продовжуваний характер, тобто систематично вчиняється протягом певного періоду.

– Адміністративну відповідальність за булінг, вчинений малолітньою особою несуть батьки, опікуни або піклувальники.

– Цькування може вчинятися групою осіб, що є кваліфікуючою ознакою.

– Наявність свідків при цькуванні необов'язкова, якщо достовірність фактів здійснення правопорушення доведена законним шляхом.

– Адміністративну відповідальність за ч.5 ст.173 КУпАП поруч із булерами несуть керівники освітніх закладів, які не повідомили про факт цькування.

– Основними видами покарання за булінг є: штраф, громадські роботи або виправні роботи.

– На сьогодні тема булінгу обговорюється у всіх освітніх закладах, з метою протидії та запобігання цих правопорушень. У школах, ліцеях, гімназіях та інших навчальних закладах вводяться «години з психологом», які допомагають дітям розповісти про турбуючі проблеми та вирішити їх, на локальному рівні. Слід зазначити, що це нововведення допоможе не тільки жертвам булінгу адаптуватися після протиправних дій у їхню сторону, а й допоможе булерам стати на шлях виправлення, адже в більшості випадків, правопорушники – це особи з певними психологічними травмами, яким теж необхідна допомога.

Список використаних джерел

1. Яворницька Б. Закон про булінг: відповідальність за цькування у школі. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/zakon-pro-bulinh-vidpovidalnist-zatskuvannya-u-shkoli/>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: https://protocol.ua/ua/kodeks_ukraini_pro_administrativni_pravoporushennya_stattya_173_4_1/
3. Паславський С. К. Булінг: поняття, ознаки, відповідальність. Офіційний веб-портал Миринівської сільської територіальної громади 2020. URL:

<https://myrivska.otg.dp.gov.ua/ua/nasha-gromad%D0%B0/novini-ta-podiyi/novini/buling-ponyattya-oznaki-vidpovidalnist>

4. Протидія булінгу. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. 2018 URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>
5. Що таке булінг та чому про нього треба знати всім батькам: пояснення у центрі соціальних служб. *Біляївка City*. 2021. URL: <https://bilyayivka.city/cards/3080/scho-take-buling-ta-chomu-pro-nogo-treba-znati-vsime-batkam-poyasnyuyut-u-centri-socialnih-sluzhb>

Венгер Т.

*студентка курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри конституційного,
адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Вербіцька М. В.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ

Питання про приведення у відповідність застосування норм Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності осіб за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, є надзвичайно актуальним сьогодні.

Оскільки принцип юридичної визначеності є одним із найважливіших принципів верховенства права, то наявність чіткості й передбачуваності закону, як регулятора суспільних відносин, сприяє послідовності судової практики і забезпеченню ефективного здійснення правосуддя.

Відповідно, безсистемні та постійні зміни в законодавстві, без єдиної концепції тягнуть за собою негативні наслідки, зокрема розбалансованість судової практики. Прикладом таких непослідовних змін у законодавстві стала наявність декількох редакцій ст. 130 КУпАП, яка в липні 2020 двічі змінювалась, та доповнення КК України статтею 286-1, яка через 2 дні, після набрання чинності, була декриміналізована. Так, внаслідок неузгоджених змін законодавства виникла проблема відсутності єдиної судової практики при притягненні осіб до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП.

Протягом багатьох років залишалось дискусійним питання щодо того, чи правомірно притягувати до відповідальності водіїв транспортних засобів відповідно до ст. 130 КУпАП, враховуючи те, що нею передбачено «керування суднами особами, які перебувають у стані

алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції», тобто стосувалася дана стаття відповідальності за керування в стані алкогольного та іншого сп'яніння виключно для судноводіїв і виключно щодо річкових, морських або маломірних суден, а не автомобілів (транспортних засобів).

До 1 липня 2020 р. в Україні за керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, передбачалась адміністративна відповідальність відповідно до ст. 130 КУпАП.

Вийшло так, що 1 липня набув чинності закон про кримінальні проступки, який виключав ст. 130 КУпАП.

1 липня 2020 р. набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким була визначена кримінальна відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [3, с. 5].

Відповідно, Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції». Внаслідок цього, і до ст. 130 КУпАП були внесені зміни, якими прибрано адміністративну відповідальність за таке правопорушення. Редакція ст. 130 КУпАП після внесення зазначених змін передбачала адміністративну відповідальність лише за керування у стані сп'яніння водними суднами, а не транспортними засобами. Тобто з 1 липня 2020 р. в Україні мала б діяти кримінальна відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння.

Фактично, даний закон був спрямований на посилення відповідальності за керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин, а також на зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод через керування транспортними засобами у стані сп'яніння та підвищення рівня безпеки на дорогах України.

Потім з різницею в три дні набув чинності новий закон, який вносив у попередній зміни: прибирав кримінальну відповідальність і повертав адміністративну (ст. 130 в КУпАП).

Тобто з третього липня 2020 року набув чинності закон № 720-ІХ, який скасував кримінальну відповідальність за ст. 286-1 КК України, а за ст.130 КУпАП по суті повернув адміністративну відповідальність для водіїв за керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або

під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, але вже у новій редакції [1, с. 11].

В свою чергу Комітет Верховної Ради України надав свої роз'яснення щодо окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-ІХ від 17 червня 2020 року, затвердженого на засіданні Комітету 15 липня 2020 року. Так, Комітет вважає, що з 3 липня 2020 року ст. 130 КУпАП підлягає застосуванню в редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 2617-VIII, а ст. 286-1 КК України (Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції) виключена [4].

Беручи до уваги останні зміни в законодавстві щодо відповідальності за керування в нетверезому стані, а саме підписання 17 березня 2021 року Президентом України Володимиром Зеленським Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» № 1231-ІХ, який Верховна Рада ухвалила 16 лютого 2021 року, варто визнати що прийнятим законом було значно актуалізовано відповідальність за керування у стані алкогольного сп'яніння. Якщо раніше відповідальність за керування у стані алкогольного сп'яніння вперше передбачала штраф — 10 200 гривень і позбавлення права керування на рік, то тепер таке ж правопорушення вперше тягне за собою штраф у розмірі 17 тисяч гривень. Якщо особа вдруге протягом року скоює таке правопорушення, то вона мусить заплатити штраф — 34 тисячі гривень, транспортний засіб вилучається на три роки, а також можливе оплатне вилучення транспорту. Варто зазначити також, що тепер передбачена адміністративна відповідальність за керування транспортними засобами або суднами у стані сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також за передання керування особі в такому стані чи відмову від проходження огляду на стан сп'яніння [2, с. 111].

Отже, сьогодні законодавець рухається в напрямку посилення покарання за водіння в нетверезому стані, навіть зробив спробу визнати таке діяння кримінальним правопорушенням, а не адміністративним. Також, парламент значно збільшив розмір штрафів, визначив перелік умов, за яких можливе позбавлення водійських прав, та запровадив арешт «п'яних водіїв». А якщо правопорушник «попадеться» п'яним за кермом тричі, то передбачається кримінальна відповідальність, як це давно прийнято в багатьох європейських країнах.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень": Закон України від 17.06.2020. № 720-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 20.11.2020. № 47. С. 11
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху: Закон України від 16.02.2021 р. № 1231-ІХ. *Офіційний вісник України*. 26.03.2021 р. № 23. С. 111.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22. 11. 2018 р. № 2617-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 17. Стор.5, стаття 71.
4. Роз'яснення щодо окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-ІХ від 17 червня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001450-20> (дата звернення: 29.04.2021).

Вівчар Х.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Наукова керівниця: к.ю.н., доцент, доцент
кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Вербіцька М. В.*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Насильство щодо жінок і домашнє насильство становлять серйозне порушення прав людини, вкорінене в нерівності між чоловіками та жінками й гендерній дискримінації. Проблема насильства щодо жінок актуальна для всіх країн і суспільств без винятку. Домашнє насильство позначається на жінках і чоловіках, хлопцях і дівчатах. Однак світова статистика, а також статистичні дані з різних країн, включно з Україною, свідчать про те, що домашнє насильство нерозмірно зачіпає жінок. Проведене 2019 року опитування під егідою ОБСЄ з питань насильства щодо жінок підтвердило масштаби, яких проблема насильства щодо жінок набула в Україні. Згідно з даними дослідження:

– 67% жінок стверджують, що з 15 років зазнавали психологічного, фізичного чи сексуального насильства з боку свого партнера чи іншої особи. Найчастіше кривдниками є колишні партнери.

– Більшість жінок, що зазнавали насильства з боку свого нинішнього чи колишнього партнера або іншої особи, не зверталися до поліції з повідомленнями про найбільш серйозні випадки фізичного та/або сексуального насильства.

– 64% вважають насильство щодо жінок поширеним явищем, але 41% опитаних жінок вважає, що якщо чоловік проявляє насильство щодо дружини, то ця ситуація має вирішуватися всередині сім'ї. Крім того, майже кожна п'ята жінка вважає допустимим статевий акт без згоди між подружжям або партнерами, що проживають спільно [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» **домашнім насильством** визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Проблема домашнього насильства не стосується окремої сім'ї, родини, області чи держави, ця проблема стосується усього світу. Зазвичай від насильства найбільше страждають жінки, діти, та люди похилого віку, рідше такою жертвою стають чоловіки, але і таких випадків чимало. Це підтверджують дані Національної поліції України а саме за 2020 рік органи та установи, що протидіють домашньому насильству, зафіксували 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї. Зокрема, 180 921 звернення надійшло від жінок, 27 676 — від чоловіків та 2 756 — від дітей. Така страшна статистика стосується не лише України, але й інших держав, незалежно від рівня їхнього законодавства та розвитку правоохоронної системи.

Актуальність проблеми: тема домашнього насильства та відповідальності за нього досить популярна серед науковців та юристів, вона привертала увагу багатьох вчених, серед яких варто виділити таких: К. Левченко, Д. Заброду, В. Пивоварова, М. Хавронюка та інших.

Зараз готуються законопроекти щодо посилення відповідальності за домашнє насильство, тому вказана тематика залишається актуальною і донині, вона тісно перекликається із віктимологією, поняттями правової культури, правосвідомості громадян, із впевненістю громадян у повноцінній та належній правоохоронній діяльності компетентних органів тощо.

Крім того, і без того масштабна проблема домашнього насильства загострюється у зв'язку з поточною пандемією COVID-19. З огляду на те, що в Україні знову вводиться жорсткий карантин, а також застосовуються спеціальні заходи, такі як віддалена робота вдома, важливо пам'ятати, що для багатьох жінок дім може виявитися найнебезпечнішим місцем з-поміж усіх інших. Цього року люди значну кількість часу перебували вдома, а це також означає, що багатьом жінкам довелося провести багато часу зі своїми кривдниками.

Мета та завдання даної публікації полягають у дослідженні саме адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства.

Права людини на захист від домашнього насильства змінювалися з кожним роком, так у 2001 році Україна, до речі, одна з перших серед країн СНД у цьому напрямку, прийняла спеціальне законодавство, спрямоване на попередження насильства в сім'ї та притягнення до відповідальності винних у його вчиненні осіб.

Через майже два десятиліття в Україні набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашнього насильству» [2], який містить низку позитивних змін, зокрема: розширено коло осіб, на яких розповсюджується дія Закону; передбачено створення Єдиного реєстру випадків домашнього насильства; суттєво розширено повноваження поліції для реагування на випадки домашнього насильства.

Слід також розрізняти форми насильства, серед яких виділяють економічне, психологічне, фізичне та сексуальне. Наголошуємо, що адміністративна відповідальність настає лише за економічне, психологічне та деякі види фізичного насильства.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення домашнього насильства, під яким у розумінні ст. 173-2 КУпАП передбачено вчинення умисного діяння (дій чи бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [3].

Особливої уваги слід приділити формі фізичного насильства, щоб краще розрізняти адміністративну відповідальність від кримінальної.

Адміністративна відповідальність настає у випадках, які включають ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також мордування, заподіяння незначних тілесних ушкоджень, залишення в небезпеці, вчинення інших правопорушень насильницького характеру..., але усі ці правопорушення не повинні становити значну суспільну небезпеку.

До інших форм належить психологічне насильство що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або

бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

За вище описані діяння застосовуються такі санкції: за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі карається накладенням штрафу від 10 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 30 до 40 годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб.

Якщо на особу впродовж року вже було накладено адміністративне стягнення за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, - накладенням штрафу від 20 до 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Та слід пам'ятати, що стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніш як через три місяці з дня його виявлення, крім справ про адміністративні правопорушення [4].

Сьогодні найоптимальнішим поступом України у викоріненні проблеми домашнього насильства має стати ратифікація Стамбульської конвенції, яка є новаторською міжнародною угодою, покликаною скоординовано розв'язати проблему домашнього насильства. Конвенція спирається на чотири підвалини: запобігання, захист, кримінальне переслідування, скоординована політика.

Крім того, посилення кримінальної відповідальності, на наш погляд, теж матиме позитивний превентивний ефект, але лише у випадку професійної і грамотної роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Домашнє насильство – від фактів до дій. Як Стамбульська конвенція поліпшить становище? URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/domestic-violence-from-facts-to-acts-how-will-the-istanbul-convention-improve-the-situation->
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>

Івах М.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: ст. викладач
кафедри кримінального права та процесу
і правоохоронної діяльності ЗУНУ
Декайло П. В.*

РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕРМІНІВ «АФЕКТ» ТА «СТАН СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В науці кримінального права терміни "стан афекту" та "стан сильного душевного хвилювання" є досить обговорюваними та з різними науковими позиціями та аргументаціями. Деякі правники та науковці дані поняття ототожнюють, а деякі наполягають на їхньому розмежуванні. Хоча, більшість вчених на сьогодні вважає, що поняття "стан сильного душевного хвилювання" не тотожне ні поняттю "афект", ні поняттю "фізіологічний афект". Вивчивши всі нюанси та ключові моменти, вважаю доцільним ввести певні розмежування аби уникнути колізій, але для того, щоб зрозуміти можливі позиції, необхідно провести всебічний аналіз даної теми.

Ознайомившись з багатьма науковими роботами, можна віднайти досить детальну та обґрунтовану аргументацію як для першої, так і для другої сторони. Перш за все, хотіла б почати з думки Ф. С. Сафуанова, який наголосив на несуттєвості терміну "афект", адже в будь-якому випадку, він передбачає часткову або ж повну втрату можливості усвідомлювати власні дії та (або) керувати ними (що само собою і характеризує сильне душевне хвилювання [1]. Часткову чи повну втрату усвідомлення дій пояснив завідувач відділу психологічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Юрій Ірхін. Так, за його словами, існує два види афекту: патологічний – характеризується повним відключенням свідомості і підсвідомості, тобто людина може здійснювати лише рефлексорні дії, які знаходяться поза контролем мозку; а також другий вид афекту – фізіологічний – від патологічного він відрізняється тим, що залишаються певні свідомі функції мозку, а також повністю активні підсвідомі функції [2].

Станом сильного душевного хвилювання називають афект фізіологічний. У сучасній юридичній науці згруповане визначення можна знайти у науково-практичному коментарі до ст. 116 ККУ, з якого стає зрозуміло, що дане явище характеризується як раптовий емоційний процес. Поведінка особи при цьому протікає "швидко і бурхливо". Знову ж таки, за словами Юрія Ірхіна, сильне душевне хвилювання – основна складова афекту. В дійсності, сильне душевне хвилювання є психічним станом певного ступеня. Афект, на відміну від сильного душевного хвилювання, виключає певні контрольні функції над поведінкою. Для

того, щоб краще зрозуміти, чому ці терміни слід розмежовувати, проведемо аналіз "афекту" як юридичної категорії.

"Афект фізіологічний – короточасний хворобливий розлад психічної діяльності непсихотичного рівня, що виникає раптово під впливом зовнішніх факторів, виявляється недиференційованою емоцією, звуженням свідомості, руховим збудженням і діями, спрямованими проти подразника. Характерними ознаками фізіологічного афекту є надзвичайність реакції особи, фазність перебігу близька до патологічного афекту, раптовість виникнення (несподіваність для суб'єкта), типові судинно-вегетативні вияви, звуження свідомості з розладом цілісності сприймання, специфічні зміни комунікативної функції, спрощення та відрив від ситуації, невідповідність характеру і результату дій причині, що їх викликала, зв'язок дій і афективних переживань з психотравмуючим фактором, раптовість виходу внаслідок психічного виснаження, часткова амнезія вчиненого" [3]. Власне, тут вважаю доречним зазначити, що існує достатня кількість загальних критеріїв оцінювання даного стану, а якщо брати до прикладу саме стан сильного душевного хвилювання, то тут ситуація трохи інакша. Верховний Суд України дав чітке та стисле пояснення характеристик, згідно яких сильне душевне хвилювання прирівнюється до серйозного психологічного стресу і може бути спровоковане декількома моментами: раптовістю, неочікуваністю, миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю [4].

Звідси виходить висновок, що законодавець не дає достатньої характеристики та суті, а без цього неможливо абсолютно точно визначити юридичну природу такого злочину, оскільки станом сильного душевного хвилювання виступає як стрес, так і інша емоція. Тобто, цей стан є більш широким, різновидом якого є різні емоційні стани, одним з яких і є афект, де різновидом є фізіологічний афект.

Повернемося, знову ж таки, до вищезгаданого афекту, оскільки тут також маємо конкретні рамки діагностики стану, а саме: афективне звуження свідомості з фрагментарністю сприйняття оточуючого можлива т. зв. "дереалізація", або ж "деперсоналізація" рухове збудження, яке характеризується великою кількістю та надзвичайною силою нанесення ушкоджень; для фізіологічного афекту безвиняткова є стадія виснаження, під час якої спостерігається надзвичайна втома, протрація, спустошеність, і що найцікавіше - відсутність дій з приховування злочину; наявність усіх трьох стадій: підготовчої, афективного вибуху та виснаження [5].

Отже, маємо афект, як явище непсихотичного рівня, і маємо стан сильного душевного хвилювання як серйозне психологічне потрясіння, емоційний стрес.

Крім цього, ще одним моїм аргументом щодо потрібного розмежування є стадії. У науковій роботі М. Саградян на тему вбивства в стані сильного душевного хвилювання можемо побачити такий момент:

"Особливе значення має той факт, що стан сильного душевного хвилювання повинен виникнути раптово, як і сам умисел на вбивство. Це означає, що фактично про готування до злочину, передбаченого ст. 116 КК України, мови йти не може" [6]. Так, звісно, і афект, і сильне душевне хвилювання мають обов'язковий момент раптовості, однак для фізіологічного афекту важливою є й наявність усіх трьох стадій, в тому числі і підготовчої. В цьому питанні виникає колізія, і не до кінця зрозуміло, якій з характеристик слідувати при описі злочину.

Кінцевим аргументом буде опис понять у сфері психології. Коли говоримо про емоційний стрес, затьмарення свідомості, психологічний шок, часткову втрату свідомості, тоді доцільно говорити і трактувати це "очима психологів", яким, власне, невідоме дане визначення. Все, що можливо віднайти у літературі з психології – це те, що "суттєво зменшувати здатність людини усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними можуть не тільки афекти, але й інші сильні емоційні стани, які не наділені всіма феноменологічними ознаками афекту" [5]. І саме звідси стає певним чином зрозуміло, що говорять саме про стан сильного душевного хвилювання.

Отже, підсумувавши все вищезазначене, можна дійти висновку, що афект сам по собі – це поняття, трактоване і психологами, і криміналістами, однак воно не повністю охоплює термін "стан сильного душевного хвилювання", який в свою чергу описує різні емоційні стани та тривоги. Також має місце і певне "діагностичне розмежування", з якого можемо дізнатися, чи був присутній "фізіологічний афект", чи саме стан сильного душевного хвилювання. На законодавчому рівні, нам потрібно внести певні розмежування щодо обох понять для того, аби уникнути колізійних моментів при вирішенні складних справ.

Список використаних джерел

1. Сафуанов Ф. С. Психологія кримінальної агресії. Смысл, Москва. 2003. 122 с.
2. Експерт-психолог КНДІСЕ розповів про стан афекту, в якому здійснення контролю за зовнішньою поведінкою особистості стає неможливим. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. 10. 05. 2018. URL: <https://www.kndise.gov.ua/news/news-view/c-20>
3. Терещук А. Д. Критерії діагностики афективних станів особистості. Збірник наукових праць "Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами". URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/92>
4. ВС нагадав, чим характеризується суб`єктивна сторона вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання. Українське право, 06. 09. 2019. URL: <https://barristers.org.ua/news/kks-vs-nagadav-chym-harakteryzuyetsya-sub-yektyvna-storona-vbyvstva-vchynenogo-u-stani-sylnogo-dushevnogo-hvylyuvannya/>
5. Панасюк В. Поняття стану сильного душевного хвилювання та його співвідношення із фізіологічним афектом. Науковий блог "Острозька

академія". 20. 05. 2013. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2013/ponyattya-stanu-sylnoho-dushevnoho-hvylyuvannya-ta-joho-spivvidnoshennya-iz-fiziolohichnym-afektom/>

6. Саградян М. Убивство в стані сильного душевного хвилювання. Кримінальне право. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/47.pdf>

Кабальний В.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Ментух Н.Ф.*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Сучасна Україна перебуває у кризовому стані, який зумовлений впливом такого чинника, як корупція. Саме цей чинник призвів до загрози національній безпеці та існуванню державності в Україні загалом. У нашій державі корупція є складовою частиною політичної, економічної та інших сфер.

Корупція є причиною знищення державних підприємств і ліквідації цілих галузей, які мають стратегічне значення для розвитку національного господарства.

Загалом корупція як система негативних відносин стала в сучасному суспільстві однією з найгостріших проблем, проте не в силу того, що є свідченням деградації моральних основ суспільства, але і через те, що спричиняє негативні наслідки для більшості сфер господарювання, економіки та промисловості.

Використання службового стану керівниками, високопосадовцями та іншими, призводить до небезпечних соціальних, економічних та політичних наслідків. На жаль, боротьба з корупцією зводилась лише до пустих слів та обговорень.

Явище корупції глибоко укорінилося у нашій державі і несе собою багато проблем. Тому, в умовах сьогодення є актуальним аналіз історичного досвіду протидії корупції в Україні аби успішно подолати це явище.

В першу чергу варто зрозуміти значення поняття «корупція». Згідно із Законом «Про запобігання корупції», корупція - це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити

цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Слід сказати, що корупція не є новим явищем. Вона виникла одночасно з утворенням та розвитком владних і грошових взаємовідносин у суспільстві. Перша згадка про корупцію, як негативну форму здійснення державної служби міститься в найстарішому з відомих людству історичних пам'яток державності: архіві стародавнього Вавилону, що датується другою половиною XXIV ст. до н.е.

На території України це явище можна було побачити ще на Запорізькій Січі, але там з нею боролися досить жорсткими методами: упіймані на корупції позбувалися посади, а то й життя. Все залежало від обставин злочину та громадської думки стосовно злочинця [2, с. 38 - 39].

На початку XXI століття багато дослідників почали цікавитися аналізом корупції і методів боротьби з нею. Значний розрив у доходах населення між розвиненими країнами і країнами третього світу призвів до потреби в міжнародних програмах допомоги бідним країнам. Після проведення досліджень, вахівці виявили шокуючі факти низької ефективності в силу корупції в країнах з низьким рівнем доходів, що призводило до розкрадання значної частини міжнародної допомоги місцевими корумпованими елітами.

Р.Ю. Половинкіна у своїй роботі виділяє такі етапи розвитку сучасного антикорупційного законодавства України: 1. Загальний (пострадянський, 1991– 1995 рр.) етап. 2. Спеціальний (1995–2006 рр.) етап. 3. Етап емпліментації норм міжнародного права (2006–2014 рр.). 4. Сучасний (інституційний, 2014 р. – по даний час) етап [3, с. 23].

Можемо побачити, що з початку 1990 рр. уряд України вживав заходи з розроблення стратегії подолання корупції, приймалися відповідні документи у формі державних програм, планів, концепцій тощо. Проте антикорупційне законодавство проголошувало декларативні гасла і передбачало за них санкції, але вони не могли бути заходом стимулювання вчинення злочинів потенційними корупціонерами [4].

Потрібно пам'ятати про такий закон, як Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 16.11.1995 р. Цей закон вперше на законодавчому рівні надав визначення «корупції», під якою розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Також цей закон передбачав адміністративну відповідальність за корупційні діяння, визначав коло органів, які ведуть боротьбу з корупцією та суб'єктів відповідальності.

Наступним кроком у боротьбі з корупцією було подання до Верховної ради України, у 2006 р., пакету законопроектів. Цей пакет включав в себе законодавчі зміни щодо ратифікації міжнародних антикорупційних актів. Завдяки цьому процесу на національному рівні прийняли Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 01.07. 2011 р.

У 2014 році для боротьби з цим явищем, в Україні було запроваджено антикорупційну політику - це комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції і усунення причин її виникнення. Головною метою цієї політики є зниження рівня корупції та забезпечення законних інтересів громадян та суспільства від її негативних наслідків.

Було створено Національне агентство з питань запобігання корупції - центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики [3, с. 24].

Потрібно сказати, що найважливішим нормативно-правовим актом із точки зору формування засад діяльності держави в антикорупційній сфері став Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 рр.». Вперше за історію України такий документ був затверджений у вигляді Закону, адже раніше подібні програмні документи затверджувалися на рівні підзаконного акта у вигляді Указу Президента.

У своїй роботі, К.О. Чишко виокремлює ключові положення, які мають слугувати підґрунтям для формування антикорупційного законодавства України, а саме:

– виправданим є прийняття одного титульного закону, який має визначити єдине поняття корупції як суспільно небезпечного діяння та єдину державну систему боротьби (запобігання та протидії) корупції;

– державна система боротьби з корупцією у якості невіддільного елементу має містити превентивні антикорупційні правові механізми;

– антикорупційне нормативно-правове регулювання має будуватися за принципами дійсності (відповідність сучасним умовам запобігання та протидії корупції), вичерпності (належний рівень нормативно-правового регулювання реалізації конкретних антикорупційних правових засобів та механізмів) і ефективності (спрямованість на досягнення результату у найкоротший термін з допомогою реалізації найменшої кількості засобів), сукупне втілення яких у кінцевому результаті повинно нівелювати існування фіктивних («показових») та неефективних нормативно-правових засобів (державних механізмів) боротьби з корупцією;

– соціально-економічний розвиток суспільства потребує запровадження сучасних техніко-юридичних засобів запобігання та протидії корупції;

– нормативно-правове регулювання питань запобігання та протидії корупції повинно відображати історично зумовлені ментальні уявлення суспільства про зміст корупції, які впливають зокрема на правозастосовчу практику [5, с. 76].

Таким чином боротьба з корупцією є ефективним інструментом підвищення авторитету державної влади та суспільної моралі. Як зазначають окремі дослідники, перший крок на цьому шляху зроблено –

створено правовий механізм, в основу якого закладено міжнародні стандарти та багаторічний досвід боротьби з корупцією в Україні [6, с. 277].

Отже, потрібно нагромаджувати досвід, сили, пропозиції та удосконалити антикорупційне законодавство, привівши його у ступінь правового становища Конституції. При подальшому розвитку та удосконаленню антикорупційного законодавства України необхідно врахувати і зарубіжний досвід.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Запобігання та протидія корупції. навч. посіб. за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. К. : ДННУ «Акад. фін. управ ління». 2013. 666 с.
3. Половинкіна Р.Ю. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3. С. 23-25. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/6.pdf
4. Гаман П.І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 10. URL: file:///C:/Users/Win7/Downloads/Duur_2018_10_3.pdf
5. Чишко К.О. Історичні передумови формування антикорупційного законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2 (64). С. 75-78. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/15.pdf
6. Задирака Н.Ю., Берднікова К.В. Шляхи становлення антикорупційного законодавства в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 274-277. URL: file:///C:/Users/Win7/Downloads/FP_index.htm_2012_2_41.pdf

Лаєрвіє І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Шевчук О.Р.*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Корупція в органах Національної поліції становить проблему, на вирішення якої спрямовані дії широкого кола органів, структурних підрозділів, посадових осіб Національної поліції. Цілі, завдання та основні напрями їхньої діяльності визначені у Законі України «Про

запобігання корупції». З метою викорінення причин і умов, що породжують корупцію в суспільстві, застосовуються усі можливі засоби, - не тільки адміністративно-правові, а й кримінально-правові, кримінально-процесуальні та цивільно-правові.

Правова держава потребує реалізації ефективних правових механізмів, здатних охороняти її від зловживань і криміналізації публічної влади, легітимність якої багато в чому ґрунтується на довірі суспільства. Законодавець, створюючи такі правові механізми, має право висувати підвищені вимоги до репутації осіб, які займають державні посади, для того, щоб у громадян не з'являлися сумніви стосовно моральних якостей, законності та безкорисливості дій таких осіб як носіїв публічної влади [1, с. 41].

Наявність юридичних засобів, що нейтралізують негативні чинники та підсилюють позитивні, свідчить про ефективність правових норм. Відсутність таких засобів призводить до спотворення результатів дії норм права.

Адміністративно-правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції представляють систему правових заходів, яка охоплює антикорупційні стандарти (сукупність матеріальних норм адміністративного права, що встановлюють заборони, обмеження, вимоги до службового поведіння, позитивні зобов'язання), заходи відповідальності за порушення вимог антикорупційних стандартів, стимули та заохочення, адміністративні процедури, що забезпечують реалізацію матеріальних засобів, дисциплінарне адміністративно-юрисдикційне провадження. Адміністративно-правові засоби запобігання корупції посідають у механізмі адміністративно-правового регулювання особливе місце, впливаючи на суспільні відносини, врегульовані правовими нормами, що виникають у зв'язку з проходженням державної служби особливого характеру в органах Національної поліції, в зв'язку з виконанням поліцейськими посадових і службових обов'язків. Антикорупційні стандарти представляють правове забезпечення адміністративно-правового режиму запобігання корупції [7, с. 126].

Правові засоби запобігання корупції поділяються на правові стимули й антикорупційні обмеження та потребують забезпечення у вигляді системи підготовки правотворчих рішень.

Більшість фахівців визнають, що саме заборони як правові засоби забезпечення високої організованості суспільних відносин, охорони прав і законних інтересів найбільш широко використовуються. Юридичними засобами забезпечення та проведення заборон в життя є вираження їх у нормах, що охоплюють гарантії дії, юридичну відповідальність та особливу форму реалізації – дотримання.

Заборони в законодавстві є найбільш поширеними й універсальними засобами впливу на різноманітні відносини, зокрема у сфері запобігання корупції. Закони України «Про запобігання корупції» [4] та «Про Національну поліцію» [5] передбачають значну кількість заборон і

обмежень, спрямованих на протидію корупції в системі державної служби загалом та в системі органів Національної поліції. Зокрема, забороняється перебувати на службі в органах Національної поліції за наявності судимості, зокрема знятої або погашеної, в разі відмови від проходження процедури допуску до відомостей, що становлять державну таємницю, наявності близьких родичів, що проходять службу в органах Національної поліції за певних умов, набуття громадянства іноземної держави.

Заборони, встановлені законами України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» [6] та «Про запобігання корупції» [4], охоплюють заборону відкривати та мати рахунки, зберігати готівкові грошові кошти та цінності в іноземних банках, розташованих за межами України, володіти або користуватися іноземними фінансовими інструментами, отримувати подарунки у зв'язку з службовим становищем, виїжджати у відрядження за рахунок коштів фізичних або юридичних осіб, іноземних держав, займатися підприємницькою діяльністю особисто або через довірених осіб, іншою оплачуваною діяльністю, за винятком творчої, наукової або викладацької, купувати цінні папери, за якими може бути отриманий дохід, отримувати у зв'язку з виконанням службових обов'язків винагороди в будь-яких формах (оплата проїзду та проживання, розваг, відпочинку, грошові винагороди, позики), використовувати службову інформацію не з метою виконання посадових обов'язків [9, с. 87].

Одна із класифікацій розрізняє адміністративно-правові засоби за регулюючим впливом, за видами методу правового впливу, за сферою дії, за масштабом, за програмними цілями застосування, за суб'єктами застосування. Виокремлюють засоби, які впливають на причини й умови, на поведінку зобов'язаних осіб, на діяльність поліції. За методом впливу пропонують розрізняти стимулюючі, що зобов'язують і забороняють; за програмними цілями застосування – спрямовані на виявлення, усунення та нейтралізацію причин, на попередження та припинення протиправної поведінки, на забезпечення діяльності уповноважених органів. До процесуально-правових засобів доцільно віднести нормативні, правозастосовні, реалізації права, інституційні, функціональні. З цих позицій у сфері запобігання корупції в органах Національної поліції задіяний цілий комплекс правових засобів, що охоплює засоби-встановлення і засоби-діяння [8, с. 90].

Основним недоліком антикорупційних стандартів вважається їх узагальнений характер. Кожен структурний підрозділ має свій комплекс специфічних завдань, а отже, і форми їх вирішення. З огляду на складну структурну організацію поліції, доволі складно піддати комплексному аналізу всю сукупність форм, які застосовуються у її діяльності. При затвердженні антикорупційних стандартів певною мірою були враховані особливості служби в органах Національної поліції, але не були

враховані особливості служби в різних підрозділах і службах Національної поліції. Необхідно варіювати зміст адміністративних стандартів залежно від специфіки діяльності поліцейських різних категорій, служб і підрозділів.

Отже, адміністративно-правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції – це система правових заходів, яка охоплює антикорупційні стандарти, заходи відповідальності за порушення вимог антикорупційних стандартів, стимули та заохочення, адміністративні процедури, що забезпечують реалізацію матеріальних засобів, дисциплінарне адміністративно-юрисдикційне провадження. Адміністративно-правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції утворюють правовий режим, який є спеціальним щодо більш загального адміністративно-правового режиму державної служби та може бути охарактеризований як ординарний, постійно діючий, переважно заборонний адміністративно-правовий режим запобігання корупції в органах Національної поліції.

Список використаних джерел

1. Лупало О. А., Яценко Т. О. Порядок формування антикорупційної політики в Україні: нотатки до наукової дискусії. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 72. С. 38–45.
2. Луговий В.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 281 с.
3. Заяць Н. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202–205.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб : Закон України від 23.03.2017 р. № 1975-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 14. Ст. 159.
7. Гейц О. О. Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 305 с.
8. Гурковський М.В. Адміністративно - правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 4 (10). С. 87-93.
9. Шатрава С.О. Адміністративно - правовий механізм запобігання корупції в органах Національної поліції. Судова та слідча практика в Україні. 2018. № 6. с. 86-91.

Паламар С.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Вербіцька М. В.*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

На даному етапі розвитку суспільства досить гостро стоїть проблема сплати аліментів. Це питання є об'єктом багатьох галузей права, а зокрема й адміністративного права. Одним із інститутів ефективного забезпечення стягнення аліментів є їх стягнення у примусовому порядку. Впродовж останніх років держава намагається посилити захист прав дитини в галузі її забезпечення шляхом реформування законодавства.

Аліменти - кошти на утримання певної особи, які присуджуються за рішенням суду від частини доходу іншої особи, або ж в чітко визначеній сумі. В нашій державі діє Конвенція ООН про права дитини. Вона постановляє право дитини на достатній рівень життя та її забезпечення батьками до досягнення нею повноліття. Також цей обов'язок батьків закріплений у статті 51 Конституції України та статті 180 Сімейного кодексу України. Тобто батьки повинні спільними коштами забезпечувати свою дитину. При розлученні батьків вона залишається із одним з них. Тому питання про забезпечення дитини іншим із батьків постає після цього. Для цього і є передбачена законодавством виплата аліментів.

Адміністративна відповідальність за несплату аліментів є досить нова на правовій арені. 6 лютого 2018 року став чинним Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів». Даний закон запровадив суттєві зміни щодо порядку стягнення аліментів та відповідальність за їх стягнення [138]. Також через систематичне ухилення від сплати аліментів одного із батьків дитини та обов'язку, який стосується утримання ним дитини, було прийнято ще один нормативний акт. Велика кількість невиконаних рішень суду у галузі стягнення аліментів спонукала прийняти Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання».

Адміністративна відповідальність за несплату аліментів передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Згідно із статтею 183-1 даного нормативного акту, відповідальність настає тоді, коли сума аліментів, яку не сплатила особа, перевищує суму платежів за 6 місяців із дня пред'явлення даної вимоги про сплату аліментів [2]. В такому випадку, згідно із частиною 12 статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець має скласти протокол

про дане адміністративне правопорушення та надсилає його для розгляду в суд, який знаходиться одній області дії органу державної виконавчої служби. Боржник за КУпАПом буде притягуватися до адміністративної відповідальності у вигляді суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин.

Також слід звернути увагу, що якщо несплата аліментів стосується дитини з інвалідністю, а також дитини, яка хворіє на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, або на утримання дитини, яка отримала тяжкі травми, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, що призвела до виникнення заборгованості, має бути сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин.

Дане правопорушення має свій склад. Суб'єктом адміністративного правопорушення є особа, яка на підставі законного рішення зобов'язана виплачувати аліменти. Суб'єктивна сторона характеризується умислом, бо правопорушник усвідомлює свій обов'язок. [170]. Об'єктом є суспільні відносини у сфері прав дитини, які повинні гарантуватися та забезпечуватися кожній дитині без винятку або особі, якій по закону мають надаватися аліменти. А також об'єктом є право дитини на матеріальне утримання з боку батьків або ж осіб, які зобов'язані надати їй таке утримання. Об'єктивна сторона характеризується перш за все бездіяльністю у формі невиконання цією особою обов'язку сплачувати аліменти на утримання дитини або іншої особи, передбаченій законодавством. Для настання адміністративної відповідальності обов'язково повинен бути наявний факт заборгованості особи, яка повинна згідно із законом сплачувати аліменти.

Як вже раніше згадувалося, санкцією за несплату аліментів є суспільно корисні роботи. Даний вид адміністративного стягнення полягає у виконанні порушником оплачуваних робіт. Вид та перелік об'єктів, на який особа повинна виконувати їх має визначати орган місцевого самоврядування. Даний вид стягнення передбачається статтею 311 КУпАПу. Згідно із законодавством, кошти, отримані із цих робіт, повинні бути спрямовані на сплату аліментів. Дане адміністративне стягнення є ефективнішим, ніж громадські роботи, які є безоплатними. Варто зазначити, що якщо правопорушник після таких робіт протягом двох місяців знову не сплатить аліментів, то дане адміністративне правопорушення буде вважатися повторним. Тоді воно буде кваліфікуватися із частиною другою статті 183-1 КУпАПу. А у разі ухилення від суспільно корисних робіт на особу буде накладено арешт у

вигляді 10 діб. При злісному ухиленні від сплати аліментів особа підлягатиме кримінальній відповідальності.

Отже, адміністративна відповідальність за несплату аліментів у вигляді суспільно корисних робіт є досить ефективному у сучасному суспільстві, коли права дитини на матеріальне утримання одним із її батьків можуть бути порушеними. Також можна побачити позитивні зрушення у даній галузі у вигляді нових нормативних актів. Дані дії повинні забезпечити регулярне надходження для належного матеріального утримання осіб, що мають право на аліменти, а також заохочувати добровільне виконання обов'язку зі сплати аліментів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів»: від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2234-19> (дата звернення: 25.03.2020).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 7 грудня 1984 р., редакція від 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Плетньова А. Є. Адміністративна відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язку сплати аліментів: сучасний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2019. С. 138-139.
4. Руслан Пилипів. Реалізація адміністративної відповідальності за несплату аліментів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. С. 168-172.
5. Ярошенко А.С., Костенко О.М., Гасанов Е.Д., Калашнік Р.В. Особливості адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 281–284.

Ціцюра О.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Шевчук О.Р.*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: АНАЛІЗ СТАНУ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність теми. Станом на сьогодні, в час стрімкого розвитку наукових технологій та комунікацій, ситуація в Україні, та й в інших державах світу є досить складною, так як останніми роками різко зростає кількість спроб порушити режим захисту державної таємниці. Дуже часто

виявляються факти державної зради, різного роду шпіонажу, а також, вивідування та передання інформації іншим країнам, зокрема це стосується військової справи. Розповсюдження такої інформації загрожує інтересам країни. Це зумовлює значну шкоду, становить загрозу національним інтересам та завдає удару безпеці України. З огляду на те, що сучасна держава повинна володіти потужним потенціалом, що зумовлено необхідністю висунення адекватних відповідей внутрішнім викликам і зовнішнім загрозам, розгляд даного питання є актуальним та необхідним.

Стан наукового дослідження теми. Проблема адміністративно-правового режиму державної таємниці вже тривалий час знаходиться в центрі уваги з боку правників, політологів та соціологів. Серед науковців, що досліджували дане питання та присвятили свої праці цій проблематиці, можна виділити таких як: В. Артемова, А. Гуза, О. Ботвінкіна, Д. Веденєєва, Д. Усов, С. Сидоренко, О. Корченко, О. Архипов, Н. Ковтун, В. Навроцька, О. Парфіло, І. Смолькова, А. Федоров, Д. Пінчук, І. Мейдич, В. Макаренко та інших.

Метою даної роботи є дослідження адміністративно-правового режиму державної таємниці та висвітлення аналізу стану законодавчого забезпечення.

Виклад основного матеріалу. З того часу коли новим інститутом суспільства виникла держава, почала розповсюджуватись така практика розголошення відомостей, які визнавались таємними й секретними. В різнопланових правових нормах почав закріплюватись порядок здійснення захисту й охорони та можливої відповідальності за такі порушення. Сьогодні, найбільш важливою і максимально захищеною, вважається інформація, що оголошена державною таємницею.

Варто з'ясувати сутність державної таємниці. Державна таємниця – це певний вид таємної інформації, яка включає певні відомості в різних сферах суспільного життя, зокрема у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку. В Україні поняття і концепції державної таємниці регламентуються Конституцією України, Законом України «Про державну таємницю», Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, постановами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами, які ратифіковані Верховною Радою України, та іншими нормативно-правовими документами [3, с. 206].

Особливістю даного режиму є те, що він встановлюється та регламентується публічним правом, а його метою є охорона державної таємниці, гарантування національної безпеки, і також, реалізація й захист прав суб'єктів у сфері інформаційних відносин. Також, даним режимом встановлюються певні обмеження і строгі приписи.

Варто додати, що якщо є державна таємниця, то відповідно вона характеризується державним примусом, тобто передбачається окремий

вид юридичної відповідальності, який залежить від міри й обсягу порушення.

Структуру даного режиму становлять об'єкт та суб'єкт. Об'єктом є певна інформація, факти чи обставини, що охороняються, а суб'єкт становлять державні органи, органи місцевого самоврядування, або їх посадові особи, установи, організації, які забезпечують функціонування певних режимних правил. Також суб'єктом можуть бути заходи забезпечення функціонування режиму – правові норми, криптографічні засоби захисту інформації чи юридична відповідальність за порушення державної таємниці [7, с. 2-4].

Режим державної таємниці становить великий обсяг інформації, проте якщо локалізуватиметься зміст чи обсяг прав і свобод й загрожуватиме певна небезпека населенню, то такого роду інформація не допускається до таємної [1, с. 67-68].

Якщо ж згадати про охорону державної таємниці, то провідну роль відіграє встановлення єдиних вимог до носіїв інформації, що становить державну таємницю, також ліцензуються певні підприємства, установи чи організації, які мають безпосереднє відношення до здійснення такої діяльності, створено спеціальний порядок доступу і здійснення окремих функцій органів державної влади, діяльність яких пов'язана з державними таємницями.

На стан адміністративно-правового захисту державної таємниці може негативно впливати ряд проблем, зокрема, хочу зазначити соціальні, економічні, кадрові та організаційні. Досить істотною проблемою в сфері захисту державної таємниці є втрата інтелектуального потенціалу, значно вагомим фактором, що дає негативний відблеск щодо питань забезпечення державної таємниці є непрофесійність посадових й службових осіб і недостатня підготовка з новочасними інформаційними технологіями, які розвиваються шаленими темпами в сучасному модернізованому світі.

Прикро спостерігати, проте, досить часто трапляються адміністративні правопорушення в сфері державної таємниці, зокрема її законодавчого забезпечення. Можна виокремити, що головними причинами таких порушень є відсутність знань діючого законодавства про державну таємницю, неналежне виконання своїх службових обов'язків та недооцінювання важливості свого службового становища особами, що мають доступ до державної таємниці, недостатнє фінансування і повільний розвиток, а також, застарілість структури і можливих способів її захисту, так як технології і тенденції удосконалюються, а саме система захисту не розвивається.

Таким чином, можна дійти до висновку, що в усі часи найважливішим завданням держави була охорона державної таємниці. Сучасна правова держава повинна володіти потужним правоохоронним потенціалом, щоб забезпечити інформаційну безпеку країни. Цей аспект охоплює регулювання питань захисту інформаційної інфраструктури держави,

інформаційного ринку й, що не менш важливо, створення безпечних умов розвитку інформаційних процесів. З огляду на це, держава повинна вчасно реагувати шляхом прийняття адекватних заходів, створювати окремі і органи, що реалізують її політику в галузі захисту державної таємниці.

Щодо законодавчого забезпечення режиму державної таємниці, то сприятливим напрямом удосконалення є модернізування адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері. Я вважаю, що Департаменту захисту інформації ДПА України необхідно покращити та посилити роботу над охороною державної таємниці, захистом інформації з обмеженим доступом, порядку поводження з такого роду документами, зокрема з грифом обмеження доступу „Для службового користування”.

На мою думку, варто точно й безпомилково визначити підстави засекречування інформації, й що не менш важливо, враховувати пропозиції щодо покращення стану забезпечення державної таємниці в нашій державі з точки зору професійно кваліфікованих осіб й пересічного населення, яке теж повинно мати доступ до висловлення власної думки та певної позиції.

Список використаних джерел

1. Баскаков В. Ю. Адміністративно-правовий режим захисту державної таємниці: стан і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. №2. С. 66-68.
2. Ботвінкін О. В. Система охорони державної таємниці в Україні: історичний аспект. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2006. Вип. 2 (13). С. 83-88.
3. Галушка В.Ю., Тіхонов Г. М. Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та поза її межами. Підприємництво, господарство і право. *Кримінальне право*. 2021. №1. С. 205-209.
4. Настюк В. Я., Белєвцева В. В. Адміністративно – правові режими в Україні: монографія. Право. 2009. С. 24-30.
5. Семенюк О. Г. Еволюція наукових поглядів на забезпечення діяльності з охорони державної таємниці. *Інформація і право*. 2017. № 1 (20). С. 123-131.
6. Собченко Л. І. Засади правового регулювання режиму секретності в оперативно-розшуковій діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Форум права*. 2018. №2. С. 151-157.
7. Чердинцев Ю. Г. Адміністративно-правове регулювання режиму державної таємниці в Україні: дис. канд. юрид. наук. Одеса. 2020. URL: <https://hdl.handle.net/11300/13953>
8. Чердинцев Ю.Г. Правові засади режиму секретності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 48–52.

Секція 3
Трансформації сучасної системи міжнародних відносин та
Україна: міжнародно-правовий вимір

Section 3
Transformations of the modern system of international
relations and Ukraine: the international law dimension

Балик В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

**КОМПЕТЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОСВІТИ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЦІЛІ**

Провідну роль у системі соціального та культурного осередку будь-якої країни займає освіта та її вплив на суспільство. Дослідження освітньої діяльності Європейського Союзу (далі – ЄС) підкреслює значущість та необхідність освіти у житті людства.

ЄС як особливе утворення наділений певними компетенціями. Стверджують, що компетенція ЄС виступає як певний обсяг здійснення європейського управління в межах Конституції, європейських законів та власної фінансово-економічної бази [1].

Відповідно до принципу поділу компетенції, в Договорі про Європейський Союз та Договорі про функціонування Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) компетенція поділяється на виключну, спільну, доповнюючу та спеціальну. За допомогою них реалізуються права та обов'язки держав-членів, їх інституцій. Компетенція ЄС та стратегічні цілі, що закріплені в установчих документах, а саме у Договорі про функціонування ЄС та Договорі про ЄС, є постулатами для країн-учасниць у проведенні їхньої політики. У нашому дослідженні об'єктом аналізу є доповнююча компетенція.

Доповнююча компетенція ЄС охоплює сферу освіти, з якої впливає, що Союз має право лише допомагати державам-членам шляхом підтримки та координації їхніх дій. ЄС різноманітними методами заохочує та підтримує кооперацію держав-членів щодо побудови якісного освітнього простору. Так, як через освіту здійснюється вплив на формування свідомості суспільства, регулюються процеси свідомого саморозвитку громадян.

Розвиток освіти інституціями ЄС бере свій початок ще з 1957 р. та щороку набирає нових обертів у країнах-членах. Варто зазначити, що спочатку установчі договори ЄС не приділяли особливої уваги науці та освіті. Однак переломною подією для розвитку компетенції Співтовариства в даній сфері стала Перша доповідь ad hoc Комітету з концепції «Європа народів», представлена на засіданні Європейської ради в березні 1985 р. Саме з цього періоду почалося впровадження та підвищення ролі освіти у всіх сферах життя [2, с. 32].

Особливості формування та реалізації освітньої політики ЄС досліджують здебільшого у контексті становлення Болонського процесу, який був прийнятий у 1999 році та закріплений у декларації. Болонська декларація заклала початок ряду важливих освітніх реформ, необхідних для покращення соціального достатку населення, а також заохочення науковців та вчених з інших держав до співпраці та відкритті нових напрацювань [4].

Варто зазначити, що політика ЄС у сфері освіти розвивається та ставить за мету певні цілі та завдання. У програмах ЄС чітко розроблені пріоритети політики, а саме: сприяння співробітництву між освітніми установами, розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, які є спільними для систем освіти держав-членів, заохочення розвитку онлайн-навчання, зокрема у період пандемії, коли існує така необхідність. Ба більше, проводиться заохочення участі молодих людей в соціально-культурному житті Європи, а саме в організації міжнародних-наукових конференцій, круглих столів, створенні молодіжних організацій, де пріоритетом є розвиток освіти та науки, який в майбутньому може стати відкриттям людства.

Освітня політика ЄС – джерело соціального розвитку населення. Формування та діяльність цієї політики здійснюється відповідно до принципу субсидіарності, який означає, що кожна країна ЄС несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та зміст навчання. Роль ЄС полягає у сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці і, в разі потреби, підтримці та доповненні їхньої компетенції [3, с. 56].

Прагнення до удосконалення освіти ЄС та професійного розвитку населення – процес, що потребує плідної співпраці країн. Сучасний світ вимагає від студентів – майбутніх спеціалістів та їхніх викладачів більше нових знань та навичок, вільного володіння іноземними мовами, досвіду міжкультурного спілкування. Відомо, що європейський простір налічує чимало культурних центрів, де розташовані відомі університети, коледжі та гімназії. Щорічно тисячі науковців, викладачів та студентів проходять практику, навчаються та здобувають знання та нові навички у різних країнах світу в межах різноманітних академічних програм: «Еразмус +», «Горизонт».

Галузь освіти зараз у процесі реформування та покращення вищої освіти європейських вузів. Проте приєднання до Болонського процесу

реалізується через переосмислення усього навчального процесу та створення повноцінних умов для студентів та викладачів.

Наприклад, у країнах Північної Європи держави беруть відповідальність на себе за розвиток та підтримку соціальних сфер суспільства. Спостерігається, що зосередження на політиці рівності можна досягти поставлених цілей. Центральноевропейська модель освіти залучає студентів до впровадження високого рівня інтелекту для збереження статусу. Ця модель характерна для держав загального благополуччя (Франція, Німеччина), у яких традиційно держава виконує вагомий соціальну функцію, підтримує високий рівень модифікації, але зберігає класові та статусні відмінності. Зазвичай, освітній процес з економічним та соціальним розвитком людства та ставить за мету запровадження ринкових механізмів у фінансуванні вищої освіти.

У науковому просторі все частіше зустрічається поняття відкритої освіти, яка певним чином руйнує традиційні орієнтири та поняття освіти як такої. За словами Локшиної, відкрита освіта є невід'ємною складовою інформатизації суспільства, яка відображає загальну тенденцію послідовного переходу освітніх процесів із одного стану в інший, формування визначального інформаційного і комунікаційного базису розвитку освіти [5, с. 81-82].

Відкрита освіта є складовою сучасних ініціатив ЄС у сфері освіти і навчання. Така відкритість навчального процесу розглядається в контексті гнучкого навчання для здобуття професійних навичок. Варто зазначити, що така стратегія освіти – це невід'ємна складова розвитку європейської освіти на засадах рівності та справедливості. Відкрита освіта є важливим пунктом порядку денного політики ЄС, наголошується в дослідженні «Відкриваючи освіту. Підтримувальна рамка для інституцій вищої освіти», виконаному під егідою Європейської Комісії у 2016 р.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновків по суті розглянутого питання. По-перше, доповнююча компетенція ЄС ставить за мету удосконалення освітніх просторів та закладів вищої освіти. Адже освіта і наука виступають визначальними чинниками розвитку людства. По-друге, освітня політика являє собою комплекс заходів, який спрямований на врегулювання певних питань у цій сфері. Цілі за завдання спрямовані на досягнення та покращення соціального, культурного життя населення ЄС. По-третє, щороку виникає необхідність запровадження відкритої освіти, яка є досягненням людства XXI століття.

Список використаних джерел

1. Грицяк І. А. Цілі та компетенції як складники європейського управління. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/GRICYAK.htm> (дата звернення: 26. 03. 2021 року).
2. Колесник В. Ю. Компетенція Європейського Союзу у сфері освіти. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6155/Kolesnik%20Kompetenziya.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.03. 2021 року).

3. Колесник В. Ю. Правові основи освітньої політики ЄС: дис. канд. юр. наук : 12.00.11. Одеса. 2020. 276 с.
4. Краєвська О. Освітня політика Європейського союзу: становлення та механізми реалізації. *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. Випуск 28. 2011 С. 53-65.
5. Кульчій О.О. Досвід країн Європейського Союзу в сфері освітньої політики. *Державно-управлінські студії*. №6(8). 2018.
6. Локшина О. Відкрита освіта в європейському просторі: стратегія розбудови. *Педагогічні науки теорія, історія, інноваційні технології*. №2(76). 2018. С. 75-86.

Блащак А.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЮДИЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правова система Європейського Союзу (ЄС) є однією з найуспішніших та найрозвинутіших у світі. Важливе місце в ній займає судова влада, яка складається із двох судів - Суду справедливості та Загального суду, які разом утворюють єдину систему - Суд справедливості ЄС. На Суд справедливості ЄС покладена функція забезпечення дотримання права при тлумаченні та застосуванні установчих договорів ЄС та спільно із національними судами держав-членів ЄС з метою забезпечення однакового застосування права ЄС. Він складається із Суду справедливості, який розглядає справи направлені від національних судів у межах преюдиціального провадження, певні анулювання та апеляції, та Загального суду, який розглядає анулювання від фізичних і юридичних осіб і в деяких випадках від урядовців ЄС.

Одним із найважливіших повноважень Суду справедливості ЄС, яке забезпечує гармонійне функціонування організаційно-правового механізму європейської інтеграції, є розгляд преюдиціальних запитів держав-членів ЄС та здійснення преюдиціального провадження з метою тлумачення норм права ЄС [4, с. 193]. Преюдиціальні запити – це офіційне звернення судових органів держав-членів ЄС до Суду справедливості ЄС із клопотанням про надання тлумачення певної норми права Співтовариства, щодо застосування або розуміння якої в даного суду виникли сумніви при вирішенні конкретного спору в межах своєї юрисдикції. Дані запити Суд справедливості ЄС розглядає в якості

непрямих, та вони становлять майже половину справ, які розглядає даний орган [3].

Правове регулювання преюдиції в ЄС регламентовано Договором про заснування Європейської Спільноти від 1957 року з окремими змінами, передбаченими. З набуттям чинності Лісабонським договором у 2009 році, деякі процедурні моменти преюдиціального провадження були змінені, проте основні риси провадження, що характеризують взаємозв'язок судів держав-членів з Судом справедливості ЄС, збереглись.

Компетенція Суду справедливості ЄС щодо тлумачення права ЄС та перевірки його дійсності закріплена у ст. 267 Договору про функціонування Європейського Союзу. Відповідно до цієї статті Суд справедливості ЄС уповноважений виносити за запитами національних судових установ попередні рішення стосовно тлумачення установчих договорів, а також чинності та тлумачення актів інститутів, органів та установ ЄС. Таким чином Суд справедливості ЄС може тлумачити Договір про ЄС та Договір про функціонування ЄС, договори, які доповнюють їх, Договори про приєднання, регламенти, директиви, рішення, міжнародні угоди, укладені ЄС самостійно або спільно з державами-членами ЄС, «неофіційні» акти (незалежно від того, чи мають вони пряму дію), рекомендації комісії, резолюції Ради, які вважаються вираженням суто її політичної волі. Слід зазначити, що Суд справедливості ЄС також наділений юрисдикцією тлумачити положення Договору про Євратом, відповідно до ст. 150 цього Договору [1].

Суд справедливості ЄС також здійснює перевірку на дійсність актів усіх органів, установ та служб, що існують в межах ЄС. Він здійснює перевірку на дійсність актів інститутів, як основних органів, на які покладено виконання завдань Союзу, до яких, відповідно до Договору про функціонування ЄС, належать: Європейський парламент, Європейська Рада, Рада Європейського Союзу, Суд справедливості ЄС, Європейська Комісія, Європейський центральний банк та Європейський суд аудиторів (Рахункова палата) [1].

Таким чином, якщо у національній судовій установі виникає сумнів щодо дійсності того чи іншого акта ЄС, така установа має право відкласти його застосування, зупинити провадження по справі та звернутись до Суду справедливості ЄС з запитом про перевірку такого акта на дійсність з обґрунтуванням власної позиції щодо того, чому такий акт має бути визнаний недійсним. Крім того, національний суд повинен оцінити ризики фінансових втрат, що стануть наслідком визнання акту недійсним [4, с. 194].

Якщо акт інституту ЄС рішенням Суду справедливості ЄС визнається недійсним, цей акт визнається національним судом, який звернувся з відповідним запитом до Суду справедливості ЄС, а також іншими судами держав-членів ЄС недійсним. Однак, якщо національний суд все ж має сумніви стосовно підстав та можливих наслідків відміни певного акта, то

такий суд має можливість порушити питання щодо дійсності такого акта перед Судом справедливості ЄС ще раз [2].

Преюдиціальне рішення, у якому відхиляються аргументи на підтримку недійсності певного акта права ЄС не є остаточним щодо дійсності акта, оскільки Суд справедливості ЄС лише робить висновок про відсутність фактів, які б вплинули на дійсність акта, проте національний суд може вирішити проблему дійсності даного акта в наступних справах або ініціювати нове преюдиціальне провадження [5, с. 440].

Винесене Судом справедливості ЄС преюдиціальне рішення, направляється до національного суду та воно є обов'язковим як для останнього, так і для всіх інших судів, які розглядатимуть справу у випадку оскарження. Тлумачення норм права ЄС не стосується винятково держави, суд якої подав запит, ним користуються інші держави-члени ЄС також.

Якщо преюдиціальне рішення Суду справедливості ЄС містить приховане твердження про невідповідність певних положень національного права праву ЄС, національний суд буде зобов'язаний не застосовувати норми національного права під час винесення власного рішення. Якщо Суд справедливості ЄС визнає недійсними певні положення акту, національний суд повинен утриматися від подальшого застосування цього положення або нормативного акту [2].

Варто наголосити на тому, що, хоча й преюдиціальні рішення Суду справедливості ЄС і є обов'язковими для судових установ держав-членів ЄС при розгляді тієї чи іншої справи, це не означає, що між національними органами правосуддя та Судом справедливості ЄС існує субординація. Вони функціонують незалежно один від одного і лише тісно взаємодіють з метою єдиного тлумачення норм права ЄС [2].

Також важливо зазначити, що преюдиціальне рішення формально не може становити прецеденту, проте на практиці воно часто має юридичні наслідки навіть за межами справи, у якій виноситься. Досить часто Суд справедливості ЄС посилається на раніше прийняті рішення, хоча і може відступити від попереднього тлумачення. Національні суди також не відступають від підходу Суду справедливості ЄС [2].

Преюдиціальні запити виступають необхідним інструментом у взаємодії європейського та національного правопорядків держав-членів ЄС, який забезпечує паралельне застосування права ЄС в усіх країнах-членах та сприяє уніфікованості його тлумачення та застосування, а також встановлення законності нормативних актів, які приймаються інституціями.

Список використаних джерел

1. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 року (Консолідована версія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 05.05.2021)

2. Липко А. Ю. Особливості преюдиціальної компетенції Суду Європейського Союзу. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики*: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 405–409.
3. Кашкин С. Ю., Калиниченко П. А., Четвериков А. О. Введение в право Европейского Союза: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. М.: «Эксмо», 2010.
4. Фастовець А.С. Преюдиціальна юрисдикція суду справедливості ЄС: рішення щодо дійсності актів. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3, 2015. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/56.pdf (дата звернення: 05.05.2021)
5. Broberg B. Preliminary References to the European Court of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2010. 486 p.

Ботвинник В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Саванець Л. М.*

ЗНАЧЕННЯ УНІФІКАЦІЇ ПРАВА ДЛЯ КОДИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Одною з загальноvizнаних тенденцій розвитку сучасного міжнародного приватного права вважається зміцнення такого явища, як уніфікація права [3, с.26]. Сьогодні існує багато організацій, що займаються питаннями уодноманітнення міжнародного приватного права, такі як: Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Світова організація торгівлі, Асоціація з уніфікації приватного права, ЮНСІТРАЛ тощо. Ці організації докладають значних зусиль щодо уніфікації правового регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом.

У 1911 році професор Цюріхського університету Ф. Мейлі (F. Meili) та доктор права, секретар Вищого суду м. Цюріх А. Мамелок (A. Mamelok) у своїй науковій праці «Міжнародне приватне та цивільно-процесуальне право на основі Гаазьких конвенцій» зазначали, що радикальним шляхом до усунення колізій законів було б створення уніформованого однакового Всесвітнього приватного права (das einheitliche gleiche Weltprivatrecht) [3, с. 243].

Характер цивільно-правових відносин, що виходять за рамки однієї держави, вимагає регулювання не тільки внутрішніми нормами, прийнятими однією державою в односторонньому порядку, а нормами, які створюються шляхом погодження між державам та вирішують

конкретні нагальні потреби та заповнюють прогалини у внутрішньому законодавстві. Конвенції у сфері міжнародного приватного права спрямовані на уніфікацію матеріальних та колізійних норм, при чому матеріальні норми відіграють домінуючу роль, а колізійний метод є засобом заповнення прогалин.

Уніфікація права означає, що однакові норми різних країн встановлюються шляхом укладення міжнародного договору, який передбачає, що кожна країна зобов'язана підтримувати своє внутрішнє законодавство у відповідності до норм договору. Головною особливістю правової уніфікації є те, що вона має місце у двох правових системах – у міжнародному праві (шляхом укладення міжнародного договору) та у внутрішньому праві (шляхом імплементації положень договору у внутрішнє право). З іншого боку, об'єднання можна назвати національним співробітництвом з метою створення єдиного міжнародного механізму регулювання відносин для спільних інтересів цих країн.

Уніфікація права вважається різновидом правотворчого процесу, який відбувається в основному в рамках міжнародних організацій. Її результати найбільш відчутні в сфері міжнародного приватного права, так як тільки ця галузь національного права охоплює інтереси двох і більше держав. Її основні підсумки – вироблення уніфікованих колізійних норм, уніфікованих матеріальних норм.

Уніфікація права, за думкою ряду вчених, є процесом приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин в різних країнах [4, с. 27].

Уодноманітнення норм, що регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом відбувається на двох рівнях: універсальному та регіональному. Прикладом регіональної уніфікації на американському континенті виступають Міжамериканська конвенція про право, застосовне до міжнародних договорів 1994 р., Міжамериканська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж (Панамська конвенція) 1975 р. тощо. Європейська Комісія постійно розробляє та приймає конвенції, спрямовані на регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, такі як Брюссельська конвенція про державний імунітет 1972 р., Європейська конвенція про усиновлення 2008 р.

Країни ЄС продемонстрували найуспішніший приклад уніфікації міжнародного приватного права на регіональному та міжнародному рівнях. Гаазький план, прийнятий Європейською Радою 5 листопада 2004 р., ініціював уніфікацію колізійних норм Європейського Союзу.

На універсальному рівні розробкою уніфікованих колізійних правил головним чином присвячена діяльність Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Міжнародного інституту з уніфікації приватного права (UNIDROIT). COT, ЮНСІТРАЛ та Міжнародна торгова

палата в основному беруть участь в уніфікації права міжнародної торгівлі.

Гаазька конференція з міжнародного приватного права була створена в 1893 році. На сьогоднішній день вже сформульовано та прийнято понад 40 конвенцій, які традиційно називають «Гаазькими конвенціями».

На прикладі історії Гаазької конференції з міжнародного приватного права, можна спостерігати, що процес уніфікації являє низку злетів та падінь. Безсумнівно, уніфікація зазнала як періоди забуття, так і поширених уявлень, ніби то у найкоротші строки можна буде уніфікувати значну частину національних правових систем. Між тим, не перебільшуючи та не применшуючи можливості створення однакових норм національного права, необхідно відмітити, що поступове накопичення досвіду в уніфікації дозволяє як удосконалювати її форми, так і розширювати предметну сферу [1, с.247].

Незважаючи на широкомасштабні процедури уніфікації законів, діяльності міжнародних організацій та функціонування міжнародного комерційного права, міжнародне приватне право все ще залишається найбільш суперечливою та найскладнішою сферою права. Країни не бажають вносити фундаментальні зміни у своє законодавство, щоб зробити його подібним до законодавства інших країн чи міжнародного законодавства. Особливо складними є приватно-правові відносини, в яких бере участь держава (концесійний договір, договір про розподіл продукції). Для усунення найсерйозніших суперечностей у зовнішній торгівлі створена система міжнародних правоохоронних органів, а саме Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів, Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій, Міжнародний Арбітражний суд Міжнародної торгової палати.

Проте, не дивлячись на те, що міжнародні договори відіграють суттєву роль у міжнародному приватному праві та займають місце основного джерела у регулюванні окремих приватноправових відносин ускладнених іноземним елементом, підкреслимо, що договірна уніфікація вкінці ХХ століття сповільнилась та все частіше піддається критиці вченими-правниками [1, с.247].

Загальною метою кодифікаційної діяльності є прийняття кодифікаційної акта, спрямованого на вдосконалення форми і змісту законодавства. При цьому кодифіковані акти забезпечують чіткість, стабільність і ефективність функціонування та розвитку певної галузі законодавства.

Для ефективної кодифікації важливим є врахування близькості окремих галузей законодавства при врегулюванні однорідних суспільних відносин. Саме тому прийняття відповідного акту має узгоджуватися з іншими кодифікованими актами та нормами законодавства, що регулюють суміжні відносини. Тобто, уніфікація норм міжнародного приватного права відіграє надважливу роль для його кодифікації.

З проблеми доцільності уніфікації визначених сфер права впливає питання яким чином повинна вона бути вирішена. На сьогодні все частіше покоління нової політичної економіки висловлює острах, наскільки вже призвичаєні методи та інституції, що займаються створенням у тому числі уніфікованого права, придатні до створення таких правових інструментів. В останні роки між міжнародними організаціями ведеться «конкурентна боротьба» за першість у розробці найбільш актуальних проблем, які пов'язані з регулюванням питань міжнародного приватного права, проявляється стремління міжнародних організацій до популяризації власних розробок, узагальнення та публікування практики їх застосування. У зв'язку з цим, вважаємо за потрібне створити відповідний центр для координації всіх робіт по уніфікації норм міжнародного приватного права [1, с. 245-246].

У висновку можна зазначити, що уніфікуючі норми можуть знижувати можливості для конкуренції між правовими системами, що в свою чергу обмежує простір для інновації та експериментів на шляху до кращого вирішення правового питання. Необхідність однакового регулювання змушує держави шукати та знаходити взаємоузгоджені рішення та укладати уніфікуючі договори [1, с.248]. Роль міжнародних організацій, які займаються уніфікацією норм міжнародного приватного права, зокрема, Гаазької конференції з міжнародного приватного права, має визначальне значення для інтернаціоналізації правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Комарук І. А. Розвиток та актуальні проблеми конвенційної уніфікації норм міжнародного приватного права. *Актуальні проблеми міжнародних 664097589 відносин*. 2012. Випуск 111 (Частина І). С. 242-249
2. Міжнародне приватне право. Загальна частина / підручник / [за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля]. К. : Алерта. 2012. 376 с.
3. Стрельцова Є. Д. Уніфікація як закономірна тенденція розвитку міжнародного приватного права: загальний огляд. *Вісник академії адвокатури України*. 2015. Том 12. Вип.2. С. 26-33
4. Ющик О. І. Уніфікація в праві. *Юридична енциклопедія : в 6 т.* 2004. Том 6. 765 с.

Губіцька Н.Р.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та міграційної політики ЗУНУ
Саванець Л.М.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ІНТЕРНЕТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Із початком використання інформаційно-комп'ютерних технологій в різних сферах діяльності суспільства, гострої актуальності набуло питання регулювання захисту персональних даних. Насамперед це пов'язано з тим, що поруч із високим рівнем швидкості в обміні інформацією, виникла загроза використання комп'ютерних технологій для обробки та поширення персональних даних інтернет-користувачів без їхнього відома. З метою запобігання порушенню права на недоторканність приватного життя людини, наприкінці ХХ століття Європейським Союзом було ухвалено ряд нормативно-правових актів, які закріпили правила обробки і поширення персональних даних осіб в інтернет-просторі. Доцільно підкреслити, що у зв'язку із динамічним характером напрямів розвитку правового регулювання захисту персональних даних в Європейському Союзі, тематика цієї наукової праці залишається актуальною і сьогодні.

Вивченням проблематики юридичного закріплення захисту персональних даних інтернет-користувачів займалися такі науковці, як: В. Цимбалюк, В. Брижко, М. Швець, О. Рогова, О. Баранов, Р. Валєєв, І. Вельдер, та інші.

Метою роботи є дослідження нормативно-правової бази з питань захисту персональних даних в Європейському Союзі, визначення юридичних механізмів регулювання та напрями їхнього подальшого розвитку.

Перш ніж окреслити правові аспекти захисту персональних даних за законодавством ЄС, з'ясуємо, що являє собою об'єкт даного дослідження. Згідно зі статтею 2 Директиви 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних» від 24.10.1995 р., особисті дані – будь-яка інформація про фізичну особу – ідентифіковану або таку, що може бути ідентифікована [5].

Розглядаючи нормативно-правову базу з питань захисту персональних даних, зазначимо, що у другій половині ХХ століття в багатьох європейських країнах було ухвалено закони про захист персональних даних. Таким чином, у Франції прийнято Закон «Про інформатику, картотеку та свободи» 1978 року, у Великобританії – Закон «Про захист персональних даних» 1984 року, у Фінляндії – Закон «Про

реєстрацію громадян» 1987 року тощо. Необхідність юридичного закріплення правил обробки і захисту персональних даних передусім зумовлена потребою забезпечення права на недоторканність приватного життя людини, передбаченого в Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року [4].

Ухвалені європейськими державами закони мали спільну ознаку – закріплення однакових засад, викладених в міжнародних стандартах. Проте, зважаючи на відмінність правових систем цих держав, з'явилась необхідність правової уніфікації питання захисту персональних даних на міждержавному рівні. Таким чином, у 1981 році Рада Європи прийняла Конвенцію № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [3]. Проте, на цьому подальша розробка нормативних актів з питання захисту персональних даних не припинилася. І вже у 1995 році Європейський Парламент та Рада прийняли Директиву 95/46/ЄС «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і вільним обігом цих даних»[5].

Ця Директива складається з констатуючої частини та 34 статей. Вона конкретизує європейські принципи та загальні умови обробки персональних даних, умови правової допомоги, відповідальності та санкцій, порядок передачі даних до третіх країн, обумовлює необхідність укладання кодексу поведінки при обробці персональних даних, а також регламентує організаційні питання, що пов'язані з правами та обов'язками контрольного (наглядового) органу та консультативної групи у питаннях захисту персональних даних [2, с.25].

Проаналізувавши Директиву, можна виокремити наступні принципи: персонорентризму (система захисту персональних даних утворена, насамперед, для служіння людині); принцип екстериторіальності (володільці персональних даних (контролери) незалежно від національності чи місця проживання фізичних осіб повинні поважати їх основні права і свободи); принцип субсидіарності (будь-яка обробка персональних даних у ЄС повинна відбуватись відповідно до законодавства однієї з держав-членів); принципи законності, чіткості, справедливості, доступності. Ці принципи не поширюються на обробку даних, створених фізичною особою у процесі діяльності винятково особистого чи домашнього характеру. Зближення законодавств (держав-членів та ЄС, а також ЄС та Ради Європи) про обробку персональних даних не повинне призвести до зниження рівня наданого ними захисту, а навпаки, прагнути забезпечити високий рівень захисту персональних даних. Захист даних фізичних осіб застосовується як до автоматизованої обробки даних, так і до ручної обробки, враховуючи, що масштаби такого захисту не повинні залежати від використовуваних методів. Різні критерії визначення складових частин структурованої сукупності персональних даних і різні критерії управління доступом до такої сукупності можуть бути встановлені кожною державою-членом [6, с.466]. Будь-яка обробка персональних даних повинна бути законною і справедливою по

відношенню до фізичних осіб, яких вона безпосередньо стосується. Особі забезпечується можливість використати право доступу до даних, які стосуються її і перебувають в обробці, з метою їхньої перевірки. Цілі обробки даних повинні бути чіткими і законними та визначеними на час збору даних. Обробка персональних даних повинна розглядатися також як законна, якщо вона проводиться з метою захисту інтересу, який є надзвичайно важливим для життя суб'єкта даних.

Слід зазначити, що прийняття цієї Директиви позитивно вплинуло на правове регулювання в сфері захисту персональних даних інтернет-користувачів. Таким чином, у 1996 році було створено робочу групу, завданням якої було полегшення у застосуванні європейськими країнами принципів Директиви. Результатом діяльності цієї групи стало видання близько 25 рекомендацій та висновків з приводу практичного застосування законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних осіб. Ще однією новелою Директиви стало створення незалежного інституту Європейського уповноваженого з захисту даних у 2000 році. До його завдань належать контроль за дотриманням загальних засад Директиви та розгляд скарг громадян у зв'язку з порушенням їхніх прав у сфері захисту персональних даних. Окрім вищевикладених змін, Директива посприяла прийнятті низки законів та підзаконних нормативних актів, спрямованих на адаптацію (гармонізацію) національного законодавства європейських держав до законодавчих актів ЄС в сфері захисту персональних даних.

У зв'язку із подальшим технічним прогресом та появою нових викликів, у 2016 році Європейський Парламент і Рада прийняли рішення про скасування Директиви 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24.10.95 р. та введення в дію Регламенту (ЄС) 2016/679 від 27.04.16 року «Загальні Положення про захист даних».

Дослідивши положення Регламенту, важливо зазначити, що в ній більш конкретизовано поняття персональних даних та розширений обсяг обов'язків і повноважень відповідних суб'єктів. До відомостей, які стосуються минулого, поточного або майбутнього стану фізичного або психічного здоров'я фізичної особи, додано інформацію щодо надання медичних послуг. Запропоновано визначення «біометричні дані», яке означає особисті дані, одержані в результаті конкретної технічної обробки, пов'язаної з фізичними, фізіологічними або поведінковими характеристиками фізичної особи, що дозволяє підтвердити унікальну ідентифікацію цієї фізичної особи, такі як зображення особи або її дактилоскопічні дані.

До загальних засад, викладених у Регламенті належать: принципи законності, справедливості, прозорості, цільового обмеження, зведення до мінімуму даних (вимога бути адекватними і обмежуватися тими даними, які відповідають і необхідні для досягнення цілі, для яких вони обробляються), точності, обмеження зберігання, цілісності і конфіденційності. Нові правила застосовуються до обробки даних

фізичних осіб у компаніях, підприємствах тощо, які розміщуються не тільки на європейській території, але і здійснюють свою діяльність за межами ЄС і пов'язані з обробкою персональних даних в рамках ЄС [1, с. 47-50]. Правила не поширюються на обробку даних про юридичних осіб, а також на дані, які відносяться до анонімної інформації і померлих осіб. Правила цього Регламенту не застосовуються до обробки персональних даних фізичною особою в ході чисто особистої або побутової діяльності і, таким чином, без зв'язку з професійною або комерційною діяльністю.

Наслідком введення в дію Регламенту про захист даних є здійснення усіма державами-членами ЄС гармонізації національного законодавства з положеннями нових правил Регламенту.

Таким чином, здійснивши дослідження висвітленої тематики, доцільно підкреслити наявність комплексної нормативно-правової бази з питання обробки та захисту персональних даних осіб в Європейському Союзі. Проте, у зв'язку із постійним технічним прогресом, виникають нові проблеми і ризики, які потребують вирішення і врегулювання на законодавчому рівні. На основі проведеного дослідження нормативно-правової бази, необхідно зробити висновок, що шляхом впровадження загальних правил обробки і використання персональних даних та створення спеціальних інституцій з контролю за їхнім дотриманням, положення прийнятих актів, успішно застосовуються на практиці.

Список використаних джерел

1. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських актах. *Інформація і право*. 2016. № 3 (18). С. 45-57 URL: <http://ippi.org.ua/brizhko-vm-suchasni-osnovi-zakhistu-personalnikh-danikh-v-evropeiskikh-pravovikh-aktakh-stor-45-57> (дата звернення: 04.05.2021).
2. Брижко В. М., Радянська А. І., Швець М. Я. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних. Київ: Тріумф, 2006. 256 с.
3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. *Офіційний вісник України*. 2011. № 1. 701 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. 270 с.
5. Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і вільним обігом цих даних: Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text (дата звернення: 04.05.2021).
6. Рогова О. Г. Захист персональних даних у законодавстві Європейського Союзу та України. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 3 (34). С. 464-471. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_3_71 (дата звернення: 04.05.2021).

Гурзель Ю.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права та процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ПРАВОВА СУТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ПРАВОСУДДЯ

Для подальшого розвитку правової системи, необхідності застосування засад реалізації права міжнародної організації та дотримання права ЄС державами-членами, виникає потреба у функціонуванні органів, які забезпечать виконання даних функцій. Таким органом є Суд Правосуддя Європейського Союзу, який встановлює дотримання законності під час тлумачення та застосування права ЄС.

Визначення юрисдикції є одним з принципів та характеристикою діяльності судових органів, оскільки вона встановлює рамки, в яких суд може легітимно діяти та виконувати прямо покладені на нього функції. Європейський Суд Правосуддя своєю практикою розвиває наднаціональне право та забезпечує його єдність поміж різноманітними інтересами держав-членів, а також поміж діяльністю інститутів, органів, агентств, служб Союзу [1].

Судова система Європейського Союзу пройшла довгий шлях самовдосконалення від Суду Правосуддя Європейського співтовариства з вугілля та сталі, який міг виконувати свої функції лише в рамках декількох сфер господарства до функціонування Суду трьох Європейських співтовариств уже з більш широкою юрисдикцією [5, с. 71].

Європейський Суд Правосуддя утворено в 1952 р. на підставі Договору про створення Європейського Співтовариства вугілля і сталі. На момент створення він складався із семи суддів, шість з яких призначались з числа держав-засновниць ЄСВіС, а один суддя призначався за рішенням «великих держав-членів» (Німеччини, Італії та Франції). Відповідно до Маастрихтського договору (1992 р.), яким було створено ЄС, Європейський Суд Правосуддя зайняв місце у «трьохопорній системі ЄС» у межах першої опори, що стосувалась Співтовариств [3, с.56].

Однак, внаслідок набрання чинності Лісобонського договору, ЄСП зазнав певних змін, адже ЄС отримав статус юридичної особи та перейняв повноваження, що раніше покладались на Європейське Співтовариство [2, ст. 83]. ЄСП став найвищою судовою інстанцією ЄС, яка становить верхню палату Суду Правосуддя ЄС разом із Загальним Судом та спеціалізованими судами чи трибуналами, завданням якої є тлумачення права ЄС та забезпечення його однакового застосування в усіх державах-членах ЄС.

Із моменту створення у 1952 р. ЄСП називався Судом, із 1958 р. – Судом Правосуддя Європейських Співтовариств, а із 2009 р. –

Європейським Судом Правосуддя. Місцем розташування ЄСП є м. Люксембург ЄСП функціонує відповідно до Договору про ЄС, Договору про функціонування ЄС, а також Договору про створення Європейського Співтовариства з атомної енергетики.

Європейський Суд Правосуддя складається з одного судді від кожної держави-члена (ст. 19(2) Договору про ЄС), яким допомагають 11 генеральних адвокатів (ст. 252 Договору про діяльність ЄС). Судді та генеральні адвокати обираються з числа осіб, незалежність яких не підлягає сумніву і які мають кваліфікацію, необхідну для призначення на найвищі судові посади у своїх країнах, або які є компетентними юристами, після проведення консультацій із спеціальною колегією. Засновницькі договори ЄС вимагають, щоб ці особи призначались з-поміж правників-експертів, незалежність та неупередженість яких не викликає жодних сумнівів [3, с. 57].

Голова ЄСП обирається самими суддями з-поміж суддів на трирічний строк (ст. 253 Договору про діяльність ЄС). Генеральні адвокати виконують функції радників ЄСП. Вони представляють у відкритому судовому засіданні неупереджений, незалежний та мотивований висновок по справі (ст. 252 Договору про діяльність ЄС), який не є обов'язковим для ЄСП, але у багатьох випадках судді слідує йому.

Детально діяльність Суду ЄС регулюється Статутом Суду ЄС, що доданий до засновницьких договорів, а також регламентом, який розробляється самим судом. Досі існує тільки проект такого регламенту. Незважаючи на досить високий юридичний статус Суду ЄС, який має силу джерела первинного законодавства, зміни до нього можуть вноситись тільки після ратифікації всіма державами-членами ЄС. Лісабонська угода передбачала спрощену процедуру внесення рішень до Статуту Суду ЄС: Європейський парламент та Рада можуть внести зміни до Статуту Суду ЄС відповідно до звичайної законодавчої процедури за пропозицією комісії або на запит суду. Важливим є те, що Лісабонська угода наділяє правом третю сторону (тобто держави, які не є членами ЄС, юридичних та фізичних осіб, які не належать до ЄС) звернутися до Суду ЄС з позовом про захист своїх прав. Так, передбачено, що будь-яка фізична та юридична особа може порушити провадження проти рішення, адресованого цій особі, або проти рішення, що стосується їх безпосередньо й особисто, та проти регуляторного акта, що стосується їх безпосередньо та не передбачає виконавчих заходів.

Лісабонська угода передбачає обмеження повноважень Суду ЄС у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики, зважаючи, що Суд ЄС не має юрисдикції щодо даних положень. Проте суд наділяється правом здійснювати моніторинг дотримання ст. 40 Договору про ЄС [4].

Відповідно до ст. 19 (1) Договору про ЄС Європейський Суд Правосуддя забезпечує дотримання законності під час тлумачення та застосування права ЄС [4]. Тому ЄСП має повноваження слухати різні

види справ. За процедурою преюдиціального розгляду існує право прийняття рішення щодо тлумачення положень засновницьких договорів ЄС. Таке тлумачення надається відповідно до запиту національного суду у разі застосування права ЄС при вирішенні конкретного спору. Тут варто зауважити, що національний суд повинен бути тією інстанцією рішення якої не підлягаю оскарженню відповідно до національного законодавства. Суд має право розглядати справи, пов'язанні з невиконанням країнами-членами ЄС вимог, що впливають з загальноєвропейського права. До Суду ЄС у таких справа можуть звертатися загальноєвропейські інституції, наприклад, Європейська Комісія. Також у Суді ЄС можуть бути оскаржені акти (щодо скасування), які були прийняті органами ЄС. До Суду можуть звертатися як загальноєвропейські органи, так і приватні особи, юридичні особи. Підставою для звернення є порушення персонального права (щодо звернення приватних осіб, юридичних) або наявності загрози такого порушення. Підстава оскарження актів – відсутність компетенції, порушення процедури, порушення вимог загальноєвропейських документів тощо. Строк позивної давності складає 2 місяці. Варто зазначити, що такий строк є для більшості спорів, що може вирішити Суд ЄС [5, с. 76].

Також Суд розглядає й міждержавні спори (між країнами-членами ЄС), якщо це стосується договірних відноси. Якими передбачено можливість вирішення спірних проблем у Суді ЄС. У Суді ЄС можуть бути оскаржені рішення щодо Апеляційних інстанцій, які приймають рішення відносно спірних питань пов'язаних із гармонізацією та діяльністю внутрішнього європейського ринку. Так, наприклад, наразі у Суді ЄС може бути оскаржене рішення Апеляційного органу, який розглядає звернення на рішення компетентних державних органів щодо торгових марок.

Договір про діяльність ЄС встановлює юрисдикцію ЄСП стосовно надання висновків про сумісність міжнародних угод та установчого договору, скасування нелегітимних актів інститутів, органів, служб, агентств ЄС, ухвали преюдиціальних рішень, винесення рішень відповідно до арбітражних застережень, що містяться в контрактах, укладених ЄС, скасування легітимних актів Ради ЄС в сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, які накладають обмеження на фізичних або юридичних осіб, провадження щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань державами-членами ЄС тощо [4].

Особливе місце в системі джерел права ЄС є рішення ЄСП. За всю історію діяльності ЄСП його рішення створили правові принципи, що стали основоположними в розвитку правової системи ЄС, зокрема заборона дискримінації та рівність в правах, принцип європейського громадянства, свобода надання послуг тощо.

Нагляд за виконанням рішень Суду ЄС здійснює Комісія ЄС. Відповідно до ч. 2 ст. 260 ДФЄС, якщо Комісія вважає, що

зацікавлена держава-член не вжила заходів щодо виконання рішень Суду ЄС, то після надання цій державі можливості представити свої міркування вона може звернутися до Суду ЄС. Комісія визначає розмір одноразової суми чи штрафу, які має сплатити зацікавлена держава-член, що, на її думку, відповідає обставинам [2, ст. 85].

Отже, підсумовуючи вище викладене, слід сказати, що Європейський Суд Правосуддя виступає охоронцем правопорядку ЄС, підкреслюючи важливість його автономії. Суд повинен забезпечувати дотримання не тільки писаного закону, але й духу закону. Як сказав колишній суддя Суду ЄС Д. Едвард (D. Edward): «Право є, кінець кінцем, такою самою частиною національної культури, як мистецтво або музика». Сучасний етап розвитку ЄС та практики Суду правосуддя ЄС показує нам, що Європа – це і є, власне, гарант захисту прав людини.

Правозастосовча діяльність Суду ЄС, як і діяльність інших органів, на які покладено функцію застосування права, проявляється не лише в рамках передбаченої процесуальними нормами процедури розгляду справи, а й у рішеннях, які змінюють юридичну практику, вносять пропозиції стосовно вдосконалення норм права. Також, варто зазначити, що у процесі своєї діяльності Суд ЄС співпрацює з усіма органами ЄС, насамперед з Комісією ЄС, яка є «наглядачем» за дотриманням права ЄС, Парламентом ЄС та Радою.

Список використаних джерел

1. Грицаєнко Л. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2010. 19 с.
2. Яворська І. Роль і значення Суду ЄС у системі органу Європейського Союзу. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37, частина 2. С. 82-88
3. Решота В. Європейський Суд Правосуддя у судовій системі Європейського Союзу. «Демократичне врядування». Науковий вісник. Вип. 8. 2011. С. 55-60
4. Договору про Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
5. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2010. 360 с.

Зазуляк А.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри міжнародного права та
міграційної політики ЗУНУ
Саванець Л.М*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ УКРАЇНСЬКИМИ СУДАМИ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ, УКЛАДЕНИХ НА САЙТАХ ІНОЗЕМНИХ ФОТОБАНКІВ

Із погляду приватного права фотобанк -це веб-сайт, на якому розміщена публічна оферта, яка запрошує користувача придбати дозвіл на використання обраних фотографій, які знаходяться у бібліотеці фотобанку. Веб-сайт пропонує оплатити придбані фото і погодитись з умовами їх використання. Клієнт заповнює форми, надає всі необхідні дані, обрає фото та оплачує їх. Фотобанк не змінює умови ліцензії під кожного користувача.

Фотобанк гарантує, що отримав всі авторські права від автора і відшкодує користувачу збитки у випадку позову щодо захисту авторських прав. Веб-сайт у даному випадку не є суб'єктом правовідносин, натомість в Умовах ліцензії має бути зазначена назва і адреса юридичної особи, з якою укладено договір. Як правило це нерезидент України, що свідчить про наявність іноземного елемента у правовідносинах. Якщо уважно прочитати ліцензію, знайдеться умова щодо вибору права країни, яке слід застосувати до правовідносин. Проаналізувавши один із найпопулярніших фотобанків Shutterstock, можна побачити, що у договорі ліцензії прописано, що до США, Канади, Індії та Бразилії застосовуватиметься право штату Нью-Йорк, а до інших країн право Ірландії [1]. Отже покупець зображень укладає договір з іноземною юридичною особою та врегульовує його правом Ірландії. Це означає, що спори мають вирішуватися у ірландському суді.

Що робити якщо автор зображень, які користувач придбав фотобанку, подає позов саме в Україні – цього вимагає ст. 37 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МПП) і галузеві конвенції? Відповідач має обґрунтувати правомірність використання придбаних у фотобанку зображень в українському суді. Найважливіше – це довести суду, що укладена з фотобанком ліцензія є чинним договором про надання невиключної ліцензії, тому суд має врахувати його як основний доказ правомірності використання фото позивача. Не слід розраховувати, що фотобанк з'явиться на судові засідання в Україні, або надішле правову позицію. Варто пам'ятати, що згідно з правом Ірландії жодних сумнівів правочин (купівля ліцензії на сайті) не викликає. Невиключна ліцензія – це можливість власника об'єкта договору (наприклад, торговельної марки) продовжувати його використовувати у сфері, яка не обмежена ліцензією, коли за ним

залишається можливість видавати іншим особам ліцензії (абз. 4 ч. 3 ст. 1108 ЦКУ) [2]. Вважається, що даний вид ліцензії існує у ліцензійному договорі за замовчанням, якщо не зазначено про інше (ч. 4 ст. 1109 ЦКУ) [3].

Договір, укладений з іноземним фотобанком, має наступні, важливі для українського законодавства, риси: відсутня традиційна письмова форма і підписи сторін; ліцензіар є нерезидентом України; перелік об'єктів авторського права, на які отримано ліцензію, важко ідентифікувати, адже фотобанк використовує набір символів в якості назви фотофайлу, який завантажує з сайту користувач, а суд шукатиме зображення. Що варто надати суду в якості доказів укладеного договору? Чи роздруківка веб-сторінки сайту фотобанку з умовами ліцензії або скріншот електронного листування з фотобанком може слугувати доказом? Чи можна додати чек оплати за придбані фото за допомогою системи електронних платежів? Чи оцінить суд роздруківку веб-сайту і електронного листування в якості належних і допустимих доказів укладення ліцензійного правочину? Відповідь непередбачувана.

Процес доказування у таких справах досить складний, адже проаналізувавши судову практику можна побачити таку ситуацію: шанси, що суд беззаперечно сприйме всі вищеперераховані докази менші, ніж 50%. Закон про МПП в ст. 36 встановив – «До правочинів, предметом яких є право інтелектуальної власності, застосовується право, що визначається згідно з відповідними правилами цього Закону». У ч. 1 ст. 32 Закону вказано, що «Зміст правочину може регулюватися правом, яке обрано сторонами, якщо інше не передбачено законом». Отже, український суд мав би застосувати законодавство про авторське право Ірландії. Але якщо справа розглядається у суді в Україні, то відповідно буде застосовуватися українське право. Рішення по судовій справі може бути таким: недотримання письмової форми означає нікчемність ліцензійного договору (абзац другий ч. 2 ст. 1107 Цивільного кодексу України), а це означає – незаконне використання чужих фото і притягнення покупця фото до відповідальності. Можна виділити два види відповідальності за порушення авторських прав. Це -відповідальність за порушення особистих немайнових прав та відповідальність за порушення права на використання твору. Автор має право вимагати видалення всіх своїх творів з сайту або веб-порталу грошову компенсацію, розмір якої визначається судом, а також компенсування моральної шкоди в разі порушень немайнових прав [4].

Варто відстоювати свої права і переконувати суд, що чч. 2 та 3 ст. 32 Закону про МПП до змісту правочину радять застосовувати право, яке має найбільш тісний зв'язок із правочином. Правочин більш тісно пов'язаний з правом держави, у якій сторона, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочину, має своє місце проживання або місцезнаходження. Хоча покупець з фотобанком дійшли згоди щодо вибору права Ірландії, але якщо суд в Україні не

повірів, варто вказати на п. 20 ч. 1 ст. 44 Закону про МПП, де сказано, що до договору застосовується право відповідно до чч. 2 і 3 ст. 32 Закону, при цьому стороною, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору, є ліцензіар – за ліцензійним договором. Ліцензіар (фотобанк) вказав, що є резидентом Ірландії, значить застосуванню знову таки підлягає право Ірландії.

У суддів є суперечливе роз'яснення десятого абзацу п. 46 Постанови Пленуму ВГСУ від 17.10.2012 р. № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» — «Роздруківки інтернет-сторінок (web-сторінок) самі по собі не можуть бути доказом у справі».

Восьмий абзац п. 46 зазначеної Постанови Пленуму ВГСУ вказує, що «Веб-сторінки ... є електронними документами. Відтак ... суд з урахуванням конкретних обставин справи не позбавлений права провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі». Право України вимагає обов'язкової письмової форми ліцензійного договору. Проте ч. 1 ст. 31 Закону про МПП говорить: «форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони правочину знаходяться в різних державах, — права місця проживання сторони, яка зробила пропозицію...» [5].

Сторони ліцензійного правочину знаходяться в різних державах (покупець – в Україні, фотобанк – в Ірландії). Пропозицію придбати ліцензію зробив фотобанк (розмістивши на сайті умови оферти), а місце «проживання» фотобанку – Ірландія, значить форма правочину має відповідати вимогам права цієї країни. Варто звернути увагу суду на п. 30.3. вищезазначеної Постанови Пленуму ВГСУ від 17.10.2012 р. № 12 – там міститься заклик враховувати, що у визначенні форми правочину про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, який вчиняється у правовідносинах з іноземним елементом, застосовуються вимоги ч. 1 і ч. 3 ст. 31 Закону про МПП.

Отже без визнання укладеним і чинним договору з фотобанком, покупець здійснив використання фото без згоди правоволодільця, що є підставою для цивільної відповідальності – як мінімум, стягнення компенсації в розмірі 10 мінімальних зарплат за кожен факт порушення.

Після проведення дослідження варто зазначити, що українське законодавство потребує реформування у сфері укладення ліцензійних договорів, а також ефективного застосування норм міжнародного приватного права.

Список використаних джерел

1. Shutterstock License Agreement(s). Terms of Service. URL: <https://www.shutterstock.com/license>.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card>.
3. Онищенко Віктор. Ліцензійний договір. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7683-ltsenzyniy-dogovr>.
4. Іжевська Марина. Авторські права на фотографії. Як не порушити? URL: <https://wisegroup.com.ua/ua/avtorski-prava-na-fotografi%D1%97-yak-ne-porushiti/>
5. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

Івасечко Р.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Комерційна таємниця є однією з найбільш часто використовуваних форм захисту інтелектуальної творчості та інноваційних ноу-хау. Сьогодні все частіше інноваційним компаніям доводиться мати справу із нечесною практикою, спрямованою на привласнення комерційних таємниць, шляхом крадіжки, несанкціонованого копіювання, економічного шпигунства чи порушення вимог конфіденційності.

Незаконне придбання, використання або розголошення комерційної таємниці ставить під загрозу можливість законних власників комерційної таємниці отримувати прибуток від застосування даної інформації.

За останнє десятиріччя питання створення ефективного механізму захисту комерційно цінної інформації в Європейському Союзі (ЄС) приділено неабияку увагу. Вирішення цього питання було продиктовано розумінням значення належного захисту комерційної таємниці для створення нових продуктів інтелектуальної діяльності, рівних можливостей для розвитку бізнесу, з урахуванням інтересів малих і середніх підприємств.

Варто зазначити, що у правових актах країн-учасниць ЄС не має єдності та узгодженості щодо регулювання відносин у сфері комерційної таємниці. Так, характерним для законодавства держав-членів ЄС є суттєва різниця понять комерційної таємниці, промислових секретів, ноу-хау, конфіденційної інформації, а також способів захисту прав з незначним впливом на правовідносини стосовно цих об'єктів міжнародних угод [1].

Стало очевидним, що істотні відмінності в ступені захисту комерційної таємниці і ноу-хау в національних законодавствах держав-

членів призводить до уразливості власників такої інформації в державах з більш низьким рівнем захисту та необхідності для останніх нести більш значні витрати на захисні заходи, що позначається на ціні товарів, що виробляються, послугах, що надаються.

Якщо порівняти предмет нашого дослідження з іншими правами інтелектуальної власності, зокрема, авторськими правами, правами, що випливають з патенту, правами на товарний знак, то право на комерційну таємницю захистити досить важко. Для компаній всередині ЄС стратегічна інформація, що не охоплюється іншими правами інтелектуальної власності, залишалась до певного часу захищеною «неадекватно». І все це стало передумовою для її врегулювання не лише в межах однієї держави, а й на території всього Європейського Союзу [2, с. 263].

З ініціативою гармонізації національного законодавства у цій сфері Європейська комісія виступила лише у 2013 р., запропонувавши проект Директиви щодо охорони нерозкритого ноу-хау та бізнесової інформації (торговельних секретів) проти їх неправомірного набуття, використання та відкриття. У грудні 2015 р. Парламент та Рада ЄС досягли угоди щодо змісту директиви, а 8 червня 2016 році Європейським Союзом прийнято вище зазначену Директиву [3]. Директива ЄС націлена на гармонізацію законодавства держав – членів ЄС і передбачає закріплення в національних законодавчих актах єдиного розуміння поняття комерційна таємниця, яким би охоплювалися ноу-хау, комерційна і технологічна інформація при наявності у власника законного права зберігати її в конфіденційності з розумінням, що така конфіденційність буде дотримана.

Згідно положень Директиви 2016/943, об'єкт комерційної таємниці для отримання охорони повинен мати дійсну або потенційну комерційну цінність. Незаконне придбання, використання або розголошення об'єкта підриває науково-технічний потенціал володільця комерційної таємниці, ділові або фінансові інтереси, стратегічні позиції або здатність конкурувати (п. 14 преамбули Директиви 2016/943). Щодо інформації, яку складає комерційна таємниця, повинні прийматися розумні дії по збереженню її в секреті (п. 1 (с) ст. 2 Директиви 2016/943). Таким чином, комерційна таємниця – це по суті інформація, щодо якої при дотриманні вимоги про комерційну цінність може бути встановлений режим конфіденційності.

Використання або розголошення комерційної таємниці може здійснюватися виключно за згодою її власника. Порушником, а значить і відповідачем, може бути будь-яка особа, яка набула інформацію, або складову комерційної таємниці, незаконно, зокрема шляхом несанкціонованого доступу, присвоєння, копіювання документів, предметів, матеріалів, речовин або електронних файлів, або порушив угоду про конфіденційність, або порушив договірне або будь-яке інше

зобов'язання щодо нерозголошення комерційної таємниці (Пп. 2, 3 ст. 4 Директиви 2016/943).

Найбільш значною за змістом є глава «Заходи, процедури та засоби», що визначає особливості захисту прав на комерційну таємницю.

Зокрема у ч.1 ст.4 даної Директиви говориться про те, що держави-члени забезпечують, щоб власники комерційної таємниці мали право подати заявку на заходи, процедури та засоби правового захисту, передбачені цією Директивою, з метою запобігання незаконному придбанню, використанню або розголошенню своєї комерційної таємниці або отримання відшкодування.

Державам-членам рекомендовано передбачити в законодавствах можливість застосування судовими органами проти ймовірного порушника забезпечувальних і попереджувальних заходів(ст.10 Директиви 2016/943), а в ст.12 вказано, що у випадку коли суд встановить, що мало місце незаконне придбанню, використанню або розкриття комерційної таємниці, держава має забезпечити, щоб суд на прохання заявника міг вжити такі заходи проти порушника: припинення або залежно від обставин заборона використання чи розголошення комерційної таємниці; заборона виробництва, пропозиції, розміщення на ринку або використання контрафактних товарів; ввезення, вивезення або зберігання контрафактних товарів для досягнення цих цілей; вжиття належних заходів щодо виправлення становища стосовно контрафактних товарів; знищення всього або частини будь-якого документа, об'єкта, матеріалу, речовини або електронного файлу, що містить комерційну таємницю, або у відповідних випадках доставку заявнику всіх або частини цих документів, предметів, матеріалів, речовин чи електронних документів.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Директиви [3] заходи щодо виправлення становища, згадані в пункті (с) пункту 1, включають відкликання контрафактних товарів з ринку; позбавлення товарів їх якості; знищення контрафактних товарів або у відповідних випадках їх виведення з ринку за умови, що таке рішення не перешкоджає захисту відповідної комерційної таємниці.

У ч. 3 ст. 12 Директиви [3] зазначено, що держави-члени можуть передбачити, що під час винесення рішення про виведення з ринку товарів судові органи можуть на прохання власника комерційної таємниці зобов'язати доставити товари власнику або благодійним організаціям.

Зазначені заходи мають на меті негайне припинення незаконного придбанню, використанню або розголошення комерційної таємниці ще до вирішення справи по суті, що покликане забезпечити оперативність і ефективність захисту прав власника.

Перелік заходів, рекомендованих Директивою 2016/943 до застосування судами за підсумками розгляду справи по суті з метою

захисту прав володільця комерційної таємниці, базуються на принципі пропорційності, надаючи судам достатні можливості для прийняття найбільш оптимального рішення.

Підсумовуючи вище викладене, варто зауважити, що встановлені Директивою 2016/943 загальні заходи, щодо охорони та захисту комерційної таємниці не перешкоджають державам-членам ще більше підвищити рівень захисту комерційної таємниці в національних законодавствах. Так, для прикладу, у 2018 році, Бельгія, з урахуванням Директиви прийняла Закон, який спрямований на захист нерозкритих ноу-хау та комерційної інформації (комерційної таємниці) від незаконного заволодіння ними, їх використання та розкриття, а в 2019 року парламент Німеччини прийняв Закон про комерційну таємницю Федерального уряду.

Отже, незважаючи на відмінності національного законодавства держав-членів Союзу ініціатива ЄС щодо гармонізації законодавства з захисту прав на комерційну таємницю свідчить про нові, невластиві іншим Директивам сфери інтелектуальної власності акценти гармонізації, з основною увагою до наближення законодавства щодо захисту прав [4, с.254].

Список використаних джерел

1. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України /за ред. Ю. М. Капіци. К. Видав. Дім «Слово», 2006. С. 370–374.
2. Прилуцька Л.В. Комерційна таємниця як вид конфіденційної інформації в аспекті євро інтеграційних процесів.URL: С. 262-263. http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11713/1/zbir2-14-reformzakonod_p262-263.pdf (дата звернення 10.04.2021).
3. Directive (EU) 2016/943 of the European parliament and of the council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. Official Journal of the European Union. URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/474499> (дата звернення: 10.04.2021).
4. Капіца Ю.М. Гармонізація охорони комерційної таємниці в Європейському союзі та напрями вдосконалення законодавства України. *Право та інновації* № 1 (13) 2016. С. 251-256.

Кульбабська І.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

Чомко В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри міжнародного права
та міграційної політики ЗУНУ
Баран А. В.*

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У РАМКАХ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ

Права людини – комплекс свобод і юридичних можливостей, обумовлених існуванням людини в суспільстві. Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності [1].

Міжнародно-правові механізми поділяють на дві групи: універсальні правозахисні механізми (Рада з прав людини при Генеральній Асамблеї ООН, Комісія з прав людини ЕКОСОП ООН, Комітет з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Верховний комісар ООН у справах біженців і т.д.) та регіональні механізмами захисту прав людини (Міжамериканська система, Африканська система, система захисту прав людини в рамках Ліги Арабських Держав, система захисту прав людини у межах Асоціації держав Південно-Східної Азії та Європейська система захисту прав людини).

На відміну, наприклад, від Європи і Америки, субрегіон, на який поширюється компетенція Ліги Арабських Держав (далі – ЛАД), довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини. Дана регіональна міжурядова організація була створена у м. Каїр (Єгипет) 22 березня 1945 р.

У наш час захист прав людини в даному регіоні реалізовується на підставі Арабської Хартії з прав людини та включає постійно діючі органи: Арабський суд з прав людини та Постійний арабський комітет з прав людини. Однак на відміну, наприклад, від Європи і Америки, субрегіон, на який поширюється компетенція ЛАД, довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини [2].

Слід відзначити, що ініціаторами розробки Арабського механізму захисту прав людини стали органи ООН та арабські неурядові організації на чолі з Союзом арабських адвокатів, за ініціативи якого у 1949 році була скликана Багдадська конференція по правах людини в арабському світі. В ході цієї Конференції було прийнято низку рекомендацій для всіх країн-членів ЛАД і розпочато процес опрацювання проекту міжарабської угоди про права людини. Окрім того у 1949 році Рада ЛАД позитивно сприйняла таку ініціативу та прийняла рішення створити у рамках ЛАД

Комітет експертів з підготовки проекту міжарабської угоди про права людини. Втім процес затягнувся на 45 років, що було спричинено такими факторами:

- пасивністю органів ЛАД
- опозиції з боку деяких держав-членів, що становило вагому перепону на шляху до підписання та прийняття Арабської Хартії.

Ще в 1982 р професор Бутрос Б. Галі (з 1992 по 1996 був Генеральним секретарем ООН), намагаючись дати відповідь на питання про причини відсутності міжарабського регіонального механізму захисту прав людини, зазначав, що «проблема демократії і захисту прав людини в арабських країнах не є настільки важливою в порівнянні з проблемами розвитку, оновлення і зміцнення національного суверенітету і безпеки» [3]. Серед більш конкретних причин відсутності міжарабського регіонального механізму захисту прав людини – ісламський підхід до прав людини, який чинить перепони на шляху підписання або участі арабських держав у міжнародних угодах по правам людини. Такої позиції відкрито дотримуються ряд арабських країн Перської затоки і здебільшого виражається вона у трьох формах:

- перша типова для Саудівської Аравії, адже вона є прихильником дотримання положень, прийнятих раніше в рамках Організації ісламської конференції;

- друга форма притаманна для Об'єднаних Арабських Еміратів та характеризується внесенням поправок, які є несумісними з цілями створення Хартії;

- третя характерна для Кувейту та Бахрейну і виражається у вимогах відкласти обговорення проекту Хартії, тому що в рамках інших міжарабських органів ведеться обговорення подібного проекту.

Проте, згодом у рамках даної організації для ефективного здійснення прав людини все ж таки було створено Арабську хартію з прав людини, прийняту Радою ЛАД в 1994 р., але в силу дана редакція документу не вступила, так як налічувала у своєму змісті багато недоліків. Згодом у 2004 р. було прийнято новий варіант Арабської хартії з прав людини, яка набула чинності в 2008 р. і являє собою більш вдосконалений документ. [4].

У межах Хартії охоплюються соціально-економічні і громадянсько-політичні права, а також посиляється на «спільну цивілізацію» арабських держав. Набуття чинності документу і її моніторинговий механізм, Арабський комітет з прав людини і Арабська підкомісія з прав людини, стали багатообіцяючими знаками стосовно розвитку прав людини в регіоні. Однак вона також потрапила під жорстоку критику, наприклад, через відсутність заборони жорстокого покарання, або за гарантування економічних і соціальних прав лише для громадян, або за узагальнення деяких прав з ісламським шаріатом, за дозвіл введення смертного вироку для дітей у випадку, якщо це передбачено національним законодавством, а також за схвалення обмежень щодо свободи думки,

сумління і віросповідання, якщо це передбачено законодавством [5, с. 104-105].

Як згадувалося раніше, у системі захисту прав людини, що здійснюється в межах ЛАД існує два підходи, тому слід зазначити, що інколи положення Хартії підлягають критиці із сторони представників світового співтовариства. Деякі права, що містяться в Хартії, залежать від тлумачень ісламського шаріату. Наприклад, ст. 3 (3) Хартії зазначає, що чоловіки і жінки рівні в тому, що стосується гідності людини, прав і зобов'язань в рамках позитивної дискримінації, встановленої відносно жінок ісламським шаріатом, божественними законами, чинними законами та правовими механізмами [6]. Стаття 7 Хартії допускає застосування смертної кари в відношенні дітей, які не досягли вісімнадцяти років, якщо це передбачено в національному законодавстві [6]. Безсумнівно, це є порушенням ст. 37 (а) Конвенції про права дитини 1989 року і ст. 6 (5) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року. Стаття 30 Хартії також передбачає обмеження на свободу думки, совісті і релігії, якщо це передбачено національним законом [6]. Однак, слід зазначити, що багато країн-учасниць ЛАД прагнуть до покращення механізму з захисту прав людини, яскравим прикладом тут може слугувати скасування владою Саудівської Аравії застосування смертної кари у відношенні до неповнолітніх дітей, що раніше передбачалося національним законодавством країни [7, с. 105-133].

Підбиваючи підсумок, варто акцентувати увагу на тому, що впродовж сучасного етапу механізм захисту прав людини у рамках ЛАД зазнає більше виражену демократизацію та еволюцію в галузі захисту прав людини. Такі зміни безумовно позитивно сприяють як на внутрішні, так і на специфічні для кожної держави-учасниці явища, а зовнішні фактори також перебувають у стані стрімкої глобалізації та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Що таке права людини? URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights->
2. Ліга Арабських Держав. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/liga-arabskih-derzhav>
3. Boutros Ghali. The League of Arab States. Karel Vasak. Dimensions of human rights. Westport: Greenwood Press, 1982. Vol. 1). P. 575.
4. Абашидзе А. Х., Абдалла И. А. Арабская хартия прав человека. Правоведение. – 2000. – № 1. – С. 196–200.
5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник. – Київ, 2018. 158 с.
6. Arab Charter on Human Rights. URL: https://www.eods.eu/library/LAS_Arab%20Charter%20on%20Human%20Rights_2004_EN.pdf
7. Основные международные договоры по правам человека. ООН, Нью-Йорк и Женева, 2006. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/CoreTreatiesru.pdf>. 242 с.

Кульчицька Д.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к. ю. н.,
доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.

КОНЦЕПЦІЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄС

Громадянином Європейського Союзу є будь-яка особа, що володіє громадянством якої-небудь з держав-учасниць ЄС. Разом з тим громадянство Європейського Союзу не підміняє собою національного громадянства, а є додатковим (субсидіарним) до нього. Виходячи з вище зазначеного, метою нашого дослідження є визначення основного «глибинного» сенсу громадянства Європейського Союзу, а також осмислення того, що стало рушійною силою у запровадженні такого інституту та які цілі були в нього закладені.

Як громадянства не існує без держави, так і держава не існує без громадянства. «Громадянство - поняття, нерозривно пов'язане з державністю», - наголошується практично у всій літературі, присвяченій проблемам громадянства [1, с. 42]. Не дивлячись на різноманітність підходів до визначення та розуміння сутності держави, в доктрині склався погляд на неї як на суспільне явище, в основі якого лежать три обов'язкових елементи - територія, населення і публічна влада. У зв'язку з цим, відзначимо, що сам термін «громадянство» в контексті ЄС є досить умовним, оскільки Європейський Союз не може розглядатися як держава.

Не вдаючись в аналіз правової природи Європейського Союзу, відзначимо лише, що, по-перше, Євросоюз не має власної території, крім умовно визначеної в установчих договорах просторової сфери дії його норм права в межах територій держав-членів (ст. 52 Договору про Європейський Союз (ДЄС), ст. 355 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС)). Він не може змінювати публічно-правовий статус територій держав-членів, визначати їх межі і т.д [2].

По-друге, Європейський Союз не має власного населення і, що дуже показово, власного громадянства. Так, відповідно до ст. 9 ДЄС «громадянство Союзу доповнює собою національне громадянство і не підміняє його». Воно не має самостійного правового характеру поза зв'язком з державами-членами. Установчі договори визначають тільки специфіку дії його норм по колу осіб, тобто по відношенню до населення держав-членів.

По-третє, ЄС в даний час не має власної, незалежної від держав-членів публічної влади. Джерелом влади в ЄС не є народи, а уряди держав-членів, які на свій розсуд делегують інститутам Союзу право здійснення певних суверенних прав і повноважень, які необхідні йому

для вирішення завдань і в яких зацікавлені країни-учасниці, а тому Союз не має інших повноважень, крім визначених його установчими договорами. Європейський Союз є похідним від держав-членів суб'єктом права, які, спільно висловлюючи свою суверенну волю, можуть розширити або звужити його компетенцію або взагалі припинити його існування (згідно зі ст. 48 ДЄС).

В юридичній літературі висловлювалася критика терміна «громадянство Європейського Союзу» [3, с. 78]. Незважаючи на висловлені зауваження, однак поняття «громадянство ЄС» офіційно закріплено в його нормативних актах, а історія становлення інституту громадянства ЄС показує, що воно має не тільки суто юридичний сенс, але і яскраво виражену політичну та ідеологічну складову.

Так, необхідно відмітити, що «творці» Маастрихтського договору при розробці концепції громадянства Європейського Союзу більшою мірою керувалися не відомими і загальноновизнаними правовими конструкціями, а власними переконаннями і уявленнями про те, що запровадження єдиного загальноєвропейського громадянства надасть нового імпульсу інтеграційним процесам на континенті, стане активною рушійною силою в рамках «оновленої» Європи, забезпечить гарантії реального захисту прав і свобод людини. У зв'язку з цим впровадження громадянства Європейського Союзу дійсно можна розглядати як крок, що мав на час його вчинення швидше політичне, ніж правове значення.

На думку фахівців, справжнє значення положень Маастрихтського договору про громадянство Європейського Союзу полягає сьогодні не в їх безпосередньому змісті, а, перш за все, в тому, що вони змогли позначити перспективу на майбутнє. У зв'язку з цим, той очевидний потенціал, який закладений в єдиному загальноєвропейському громадянстві, не варто недооцінювати [3, с. 80].

Громадянство ЄС – оплот в першу чергу політичної влади. Якщо Союз претендує на статус «держави», федерації або конфедерації, то, відповідно, без громадян він існувати не може. Якщо є громадяни, то існує і політика, в якій прямо або побічно ці громадяни беруть участь [4, с. 17].

Сьогодні громадянство ЄС є правовим інститутом, який охоплює сукупність правових норм, що регулюють якісно однорідні суспільні відносини з придбання і припинення такого громадянства, а також визначають особливості дії прав, що впливають з цієї інституції. Інститут союзного громадянства регламентований нормами права ЄС, які виступають засобами уніфікації чи гармонізації правового регулювання статусу громадян на загальноєвропейському рівні і в межах держав-членів.

Найважливіші з них містяться в Договорі про Європейський Союз, Договорі про функціонування Європейського Союзу, Хартії Європейського Союзу про основні права, для реалізації яких прийнято цілу низку нормативних актів, що уточнюють і деталізують їх положення.

Зокрема, мова йде про: Регламенті Ради ЄС та Парламенту № 211/2011 від 16 лютого 2011 року про громадянську ініціативу; Директиву Ради ЄС № 93/109 / ЄС від 6 грудня 1993 року, що визначає принципи права участі в процедурі виборів Європейського парламенту для громадян Союзу, які проживають в державі-члені, яка не є державою їх громадянства; Директиви Ради ЄС № 94/80 / ЄС від 19 грудня 1994 р. що визначає принципи права участі в муніципальних виборах громадян Союзу, які проживають в державі-члені, що не є державою їх громадянства; Директиви Ради № 2015/637 від 20 квітня 2015 року про заходи щодо координації та співпраці з надання консульського захисту громадянам Союзу, держави-члени яких не представлені в третій країні; Директиви № 2004/38 / ЄС від 29 квітня 2004 р Європейського парламенту і Ради про право громадян Союзу і членів їх сімей вільно пересуватися і проживати в межах територій держав-членів і ін. [5, с. 215-216].

Отже, на підставі вищевикладеного можна сформулювати деякі висновки щодо концепції громадянства ЄС, які полягають в наступному: громадянство ЄС носить інституційний характер, процедура придбання і втрати статусу громадянина ЄС різна для громадян різних держав-членів і визначається їх національним законодавством, і най основне, неможливо бути громадянином ЄС, не будучи громадянином держави-члена ЄС.

Тобто, набуття громадянства ЄС не перешкоджає особі реалізовувати в повному обсязі всі права і свободи, надані йому як громадянину конкретної держави-члена, і разом з тим гарантує йому отримання комплексу нових, додаткових прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Аксенов А.Б. Современные тенденции в международно - правовом регулировании вопросов гражданства в связи с правопреемством государств. М.: РАП, 2011. 179 с.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Міжнародний документ від 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 18.03.2021).
3. Беляев М.А. Взаимное признание как условие легитимности права и фактор социокультурной интеграции. *Правовая культура*. 2015. № 4. С. 75 - 82.
4. Шайхутдинова Г.Р. Гражданство Европейского Союза: учеб.-метод. пособие. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2017. 40 с.
5. Границы прав и свобод личности с точки зрения либертарно - правовой теории (к 80 - летию академика РАН В.С. Нерсисянца): Сборник трудов международной научной конференции (1–2 июня 2018 г.) / редколл.: Денисенко В.В., Беляев М.А. Воронеж: НАУКА - ЮНИПРЕСС, 2018. 426с.

Лисак В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОДНА ІЗ СФЕР ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Європейський Союз – співдружність незалежних демократичних держав, які спільно об'єдналися для досягнення миру та процвітання європейської спільноти. Водночас, реалізація цілей та завдань даного об'єднання є неможливою без провадження усіма державами-членами визначеної спільної політики в окремих сферах суспільного життя. Європейський Союз (ЄС) діє у 35 різних напрямках, серед яких сільське господарство та розвиток сільської місцевості, енергетика, міжнародні відносини та безпекова політика, освіта і навчання, економіка, фінанси та євро, екологічна політика та ін. Не менш важливе місце у функціонуванні ЄС займає і міграційна політика.

Міграційна політика ЄС є значущим фактором забезпечення національної безпеки, соціально-економічного розвитку та стійкості правових систем його держав-членів. Саме від ефективного регулювання міграційних відносин залежить політична, економічна та соціальна стабільність у суспільстві. ЄС завжди вважався особливим центром міграційного тягіння. Однак, реалії сьогодення свідчать про певну нездатність якісного регулювання нових міграційних викликів, одним з яких є міграційна криза ЄС 2015 року. Саме тому, глибокий аналіз та дослідження питання правового впорядкування міграційних відносин ЄС, обґрунтування важливості ефективного вдосконалення затверджених положень міграційної політики Спільноти є досить актуальними та заслуговують на особливу увагу.

Під міграційною політикою прийнято розуміти систему норм, принципів та дій, за допомогою яких здійснюється регулювання міграційних процесів. Основною метою такої діяльності є контролювання міграційних потоків, обмеження припливу або відтоку біженців і нелегалів, стимулювання припливу економічно ефективного людського капіталу – наукових кадрів і висококваліфікованих фахівців різних галузей [4, с. 55].

Попри відмінний економічний потенціал держав-членів ЄС, вони формують єдине міжнародне інтеграційне об'єднання, ключове місце в якому займає і вирішення міграційних питань. Варто зазначити, що основним підґрунтям ефективного здійснення загальноєвропейської міграційної політики є, перш за все, дотримання всіма державами-членами ЄС системи вироблених принципів щодо регулювання міграційних відносин [2, с. 326].

В науковій літературі дослідники виділяють основні принципи міграційної політики. Як-от: принцип чіткості та прозорості системи правил та процедур міграції, який забезпечує легальну імміграцію; принцип відповідності економічної імміграції потребам ринку праці ЄС; принцип солідарності, що передбачає взаємну довіру та справедливий розподіл відповідальності між країнами-членами; принцип інтегрованості охорони кордону та адекватності візової політики; принцип запобігання нелегальній міграції [2, с. 326].

Крім того, правова регламентація міграційної політики ЄС здійснюється на основі нормативно-правових актів ЄС, зокрема: конвенцій, протоколів, директив, постанов, рекомендацій, проектів, програм, тощо.

Визначальними документами міграційної політики щодо фундаментальних елементів управління інтеграційними процесами, свобод та прав громадян в Європейського Союзу є Договір про функціонування Європейського Союзу, остання версія якого представлена в Лісабонській угоді, укладеній 2007 р., Хартія основних прав Європейського Союзу, Шенгенські *acquis* та ін. Щодо регламентації правового статусу біженців і шукачів притулку, то ключовими нормативно-правовими актами є Женевська конвенція про статус біженців 1951 р., Директива Ради 2003/9/ЄС від 27.01.2003 р. «Про встановлення мінімальних стандартів прийому шукачів притулку в державах-членах» [5, с.17-18].

Регулювання інституційних механізмів надання статусу біженців або шукачів притулку, втілення їх гарантій та прав відбувається відповідно до Директиви 2013/32/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 р. «Про загальні процедури надання та скасування міжнародної охорони»; Регламенту Ради (ЄС) № 343/2003 від 18.02.2003 р. «Про встановлення критеріїв та механізми визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку, яка подана в одній із держав-членів громадянином третьої країни» та ін. Водночас, дотримання факторів прямого обмеження нелегальної міграції здійснюється згідно із Директивою 2009/52/ ЄС Європейського парламенту та Ради від 18.06.2009 г. «Про встановлення мінімальних стандартів по відношенню санкцій та заходів до роботодавців громадян третіх країн, які перебувають нелегально» тощо [5, с. 18].

Керівництво європейської спільноти прикладає багато зусиль для правового регулювання політики у галузі міграційних відносин, видаючи вищезазначені та інші нормативно-правові акти. Однак, реалії сьогодення свідчать про характеристику цих документів, як таких, що не відповідають сучасним викликам масової міжнародної міграції та збільшенню потоків біженців. Яскравим свідченням є ситуації, що виникли в 2014–2015 рр. Саме війна в Сирії, нестабільне становище в країнах Близького Сходу, різкий занепад рівня життя багатьох африканських країн, загострення збройної небезпеки в країнах Азії стали

основними причинами виникнення міграційної кризи ЄС. Так, у 2015 р. до Європи прибуло більше 1 млн. осіб, що перевищує показник міграційних потоків 2014 р. майже в 4 рази [4, с. 56].

Вказані чинники міграційної кризи мали наслідком неоднаковий поділ мігрантів у країнах Європейського Союзу, спричинивши занадто велике навантаження, зокрема, на Італію та Грецію. Саме тому, ЄС, застосувавши ч. 3 ст. 78 Лісабонського договору, розробив принцип квотного розподілу мігрантів. Згідно із цим планом, інші країни ЄС – Іспанія, Німеччина, Франція, Польща тощо добровільно погодилися прийняти до себе мігрантів, тим самим здійснивши спробу рівномірного розподілу мігрантів [1, с. 278].

Особливої уваги потребує дослідження проблеми ЄС у сфері міграції щодо нестачі молодих і висококваліфікованих кадрів. Рух компетентної робочої сили в межах ЄС є невеликим, саме тому країни-члени ЄС приваблюють кваліфікованих працівників із третіх країн. Одним із інструментів такого залучення є впровадження в ЄС «Блакитної карти», яка слугує аналогом американської «Зеленої карти». Основним завданням «Блакитної карти» є не просто полегшити висококваліфікованим спеціалістам в'їзд до країн-членів ЄС, а й сприяти їх прибуття саме в ті країни, де вони найбільше потрібні. Кожна країна, що входить в ЄС, сама визначає, якого роду фахівці і в якій кількості їй потрібні [3, с. 76].

Таким чином, для вдосконалення політики ЄС у сфері міграційних відносин пропонується встановити обмеження міграційного потоку на загальноєвропейському рівні; посилити регулювання перетину кордону біженцями; переглянути законодавство щодо нелегальних мігрантів, а також уніфікувати загальноєвропейське законодавство та законодавство окремих країн-членів у відповідності з потребами сьогодення.

Список використаних джерел

1. Безушко М. С. Міграційна політика ЄС: виникнення та проблеми сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 276-278.
2. Демчишина В. Р. Принципи міграційної політики Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 325-328.
3. Слейко І. В. «Блакитна карта» як інструмент залучення висококваліфікованої робочої сили країнами-членами ЄС. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2014. № 2. С. 76-80.
4. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 6 С. 54-57.
5. Шелемба М. Трансформація міграційної політики ЄС на початку XXI ст. *ГРАН*. 2019. № 22(4). С. 15-24.

Росінець С.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник:
д. і. н., професор, професор
кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
директор Центру стратегічної аналітики
та міжнародних студій
Грубінко А.В.*

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

Найважливішими міжнародними органами, які розглядають міждержавні скарги щодо агресії, злочинів проти людяності, фінансування тероризму та інших міжнародних злочинів, нині залишаються МС ООН та регіональні суди, серед яких ЄСПЛ.

Створений для покарання за злочини геноциду, воєнні злочини, злочини проти людяності, а з 2017 року і за злочин агресії (за умови необхідної кількості ратифікацій), Міжнародний кримінальний суд (надалі – МКС) є органом притягнення до індивідуальної відповідальності конкретних злочинців, які після набрання чинності Римським Статутом МКС вже не можуть сховатись за суверенітетом держави і своїм імунітетом.

Грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року, порушення законів і звичаїв війни, геноцид і злочини проти людяності є міжнародними злочинами, юрисдикцію щодо яких має Міжнародний ad hoc трибунал щодо колишньої Югославії, притягаючи до індивідуальної відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії. Інший Міжнародний ad hoc трибунал щодо Руанди, який мав предметну юрисдикцію щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності і порушень статті 3, спільної для Женевських конвенцій і Додаткового Протоколу II, вже припинив свою діяльність [2, с. 3].

Окрім цих міжнародних судових органів було створено декілька «гібридних» судів і трибуналів - судових органів, до складу яких входять як міжнародні, так і національні судді.

Серед них можна назвати:

- Спеціальний Суд для Сьєра Леоне (Special Court for Sierra Leone), який розслідує злочини під час громадянської війни в Сьєра Леоне;
- Надзвичайні палати в судах Камбоджі (Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia), які розслідують злочини часів Червоних Хмерів;
- Спеціальний Трибунал щодо Лівану (Special Tribunal for Lebanon), який розслідує вбивство Рафіка Харірі;

– Особливі колегії Суду Ділі (Special Panels of the Dili District Court, які розслідують особливо важкі злочини в Східному Тиморі;

– Палати щодо розслідування воєнних злочинів Суду Боснії і Герцеговини (War Crimes Chamber of the Court of Bosnia and Herzegovina);

– Суд для розслідування воєнних злочинів у Косово (The War Crimes Court at Kosovo), для розслідування серйозних воєнних злочинів, вчинених проти етнічних та політичних опонентів.

Юрисдикцію щодо порушень міжнародного гуманітарного права мають і національні суди держав. Зокрема, до судів Боснії і Герцеговини були подані численні заяви щодо насильницьких зникнень, свавільних страт, катувань і сексуального насильства під час югославської війни. Ці заяви були подані не лише жертвами війни, а й правозахисними організаціями, зокрема Адвокатським центром “Trial” починаючи з 2008 року, коли було відкрито його офіс в Сараєво.

Крім того, численні заяви щодо насильницьких зникнень, свавільних страт, катувань і сексуального насильства були подані Центром “Trial” до ЄСПЛ і до Комітету ООН з прав людини. У 1993 році в Бельгії було прийнято Закон щодо покарання за грубі порушення міжнародного гуманітарного права (МГП), який було доповнено Законом 1999р.[1, с. 2]

Стаття 7 цього Закону встановлювала універсальну юрисдикцію бельгійських судів щодо порушень МГП. У квітні 2000 р. на основі цього Закону бельгійський суддя видав ордер на арешт міністра закордонних справ Демократичної республіки Конго (ДРК) Ндомбасі, вимагаючи затримати його та видати Бельгії за підозрою в злочинах, що становили грубі порушення МГП.

У відповідь на це ДРК звернулась до МСС зі скаргою проти Бельгії, оскільки злочини, в яких підозрювався міністр закордонних справ, були вчинені на території Конго громадянином цієї ж держави. ДРК звинуватила Бельгію у порушенні суверенітету іншої держави, що гарантується ст. 2 Статуту ООН, та порушенні дипломатичного імунітету міністра закордонних справ суверенної держави, що гарантується ст. 41 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. [3, с. 2].

У своєму рішенні від 14 лютого 2002 р. МСС визнав, що видання Бельгією ордеру на арешт було порушенням імунітету від кримінальної юрисдикції та недоторканності міністра закордонних справ Конго згідно з міжнародним правом. Схожою була справа МСС «Ліберія проти Сьєра Леоне», в якій Ліберія в 2003 році звернулась до МСС щодо міжнародного ордеру на арешт ліберійського президента, виданого Спеціальним судом для Сьєра Леоне [6, с. 157].

У 2002 році ДРК звернулась до МСС з позовом проти Франції з проханням визнати незаконними розслідування і кримінальне переслідування президента ДРК, міністра внутрішніх справ ДРК та інших громадян ДРК, розпочаті французькими судовими органами, у зв'язку зі звинуваченням вказаних осіб у злочинах проти людяності та катуваннях.

Кримінальне законодавство України передбачає покарання за порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу (КК) України), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України) і розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України) [4, с. 125].

Зокрема, згідно зі ст. 438, «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій - караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі» [5, с. 234].

Агресія РФ проти України потягла за собою як міждержавні скарги України проти Росії до ЄСПЛ, так і численні індивідуальні заяви стосовно порушень прав людини в Криму і на окупованому Донбасі. Заяви подані як проти Росії і України, так і проти обох держав одночасно. ЄСПЛ ще вирішує, чи розглядати їх *on the case-by-case basis*.

В більшості з цих справ застосовано превентивні тимчасові заходи, що означає, що вони будуть на комунікації з урядом і будуть мати пріоритет над іншими заявами, поданими до ЄСПЛ. Однак слід зазначити, що комунікація з урядом не є автоматичною чи формальною частиною процедури і не кожна індивідуальна заява надсилається урядові держави-відповідача для комунікації. Якщо ЄСПЛ вирішить, що заява є неприйнятною, вона відразу ж буде відхилена [3, с. 1].

Вочевидь, ситуація в Україні поставить перед ЄСПЛ дуже складні питання, і одним з найцікавіших і найважчих питань буде питання територіальної юрисдикції договірних сторін згідно зі ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тобто яка держава буде відповідальною за порушення прав людини на території з невизначеним правовим статусом в Криму після початку агресії РФ проти України і до того моменту, коли Росія анексувала Крим, а також на Донбасі - як на окупованій РФ частині Донбасу, так і в районі бойових дій. Це питання ускладнене тим, що РФ, як зазначалось вище, завжди заперечувала свою офіційну військову присутність на Донбасі [7, с. 110]. Отже, перед ЄСПЛ стоїть важке питання встановлення юрисдикції над територією, яка є за географічними кордонами держави-відповідача.

У минулому такі питання розглядалися ЄСПЛ щодо Придністров'я, Північного Кіпру і навіть Іраку. Той факт, що держава заперечує свою участь у певних подіях, не означає, що ЄСПЛ погодиться з цим. ЄСПЛ в своїх попередніх справах розробив тест, згідно з яким договірною стороною

Європейської конвенції матиме юрисдикцію над територією, якщо вона здійснює «ефективний контроль» над цією територією [2, с.157].

Хоча, як зазначає К. Дзехтярьов, цей тест досить простий, «його застосування до фактичних сценаріїв значно складніше не лише в термінах юридичного тлумачення, але в більшій мірі в термінах пошуку фактів і доказів. Суду доведеться встановити, що Росія мала ефективний контроль над Кримом і Східною Україною, і це може виявитись дуже скрупульозним завданням».

Список використаних джерел

1. Назарчук Н. «Право Женеві» і порушення його Росією на окупованих територіях Донбасу і в Криму (перша частина), *Радіо Свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30103168.html>.
2. Сучасна російсько-українська війна. Ужгород: РІК-У, 2018. 157 с.
3. Федорова Є. В. Екологічні та техногенні катастрофи як наслідок воєнного конфлікту на Сході України. *Institutional Repository of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University*. 2020. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14814>.
4. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 25-26, ст.131. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.). Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 640 с.
6. Hrubinko A. Ukraine in the Foreign Policy of the United Kingdom in the Context of European Integration (1991 – 2019). *East European Historical Bulletin* / [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. Drohobych: Publishing House «Helvetica», 2020. Issue 14. pp. 153-164.
7. Грубінко А. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940–1950-ті рр.). *Український історичний журнал*. 2020. №5. С. 103-119.

Селіванова С.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: доцент, к.ю.н., доцент
кафедри міжнародного права та
міграційної політики ЗУНУ
Яремко О. М.*

ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ: У СВІТЛІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ І ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини гарантують кожному право вступати у шлюб на основі вільної і повної згоди обох сторін. Це право передбачено п. 3 ст. 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права ООН, 1966 р. [1], а також п. 1 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права ООН, 1966 р. [2]. Більше того, у ст. 1 Конвенції про згоду на вступ до шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів ООН, 1962 р. [3], закріплено імперативну норму, що така згода обох сторін має бути висловлена особисто і в присутності представника влади, уповноваженого на оформлення шлюбу. У 1979 р. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок ООН встановила зобов'язання держав забезпечувати на основі гендерної рівності однакові права на вільний вибір дружини (чоловіка), а також однакові права і на одруження, що має здійснюватися із врахуванням вільної та повної згоди як чоловіка, так і жінки (ст. 16) [4]. Безліч країн здійснили імплементацію цих норм у конституційне, сімейне та кримінальне законодавство.

Неоднозначне сприйняття отримала країнами Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), 2011 р. [9]. Адже, такі країни як Болгарія, Чехія, Угорщина, Литва, Латвія, Словаччина, Великобританія, Ліхтенштейн, Україна відмовились від її ратифікації. А Туреччина, будучи першою країною, що ратифікувала Конвенцію (12 березня 2012 р.), взагалі скасувала у березні 2021 р. свій підпис і ратифікацію Стамбульської конвенції [10].

Безспірні переваги Стамбульської конвенції – це те, що вона є першим міжнародним юридично обов'язковим актом, який стосується саме насильства щодо жінок і є потенційно відкритим для будь-якої країни в світі, а також те, що вона пропонує державам встановити кримінальну відповідальність і забезпечити належні та ефективні міри покарання за основні види насильства щодо жінок, і в тому числі за примусовий шлюб.

Так у ст. 37 «Примусовий шлюб» Конвенції зазначено: “1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає в примушуванні дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано. 2. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає в заманюванні дорослого або дитини на територію Сторони або держави іншої, ніж та, у якій він чи вона проживає, для примушування цього дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано” [9, с. 66-67].

Окрім того дана Конвенція передбачила необхідність впровадити у національне законодавство держав цивільно-правові наслідки примусових шлюбів: “Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб шлюби, укладені під примусом, могли бути оскаржені, анульовані або розірвані без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву” (ст. 32) [9, с. 65].

Аналіз законодавства країн, які ратифікували Стамбульську конвенцію і здійснили криміналізацію діянь, що полягають у примушуванні до шлюбу, дає підстави твердити про різне визнання цими країнами ступеню тяжкості примушування до шлюбу як кримінального правопорушення, а, отже, і про передбачуваність ними неоднакової міри покарань. Для прикладу: в Австрії згідно із Розд. 106а Кримінального Кодексу (далі – КК): “той, хто змушує особу одружитися за допомогою загрози – карається позбавленням волі від шести місяців до п’яти років” [14]; у Швеції згідно із §4 Розд. IV «Про порушення свободи та миру» КК: “особа, яка шляхом незаконного примусу змушує особу укласти шлюб – позбавляється волі на строк до чотирьох років” [13]; в Італії згідно зі ст. 558-bis Розд. XI «Про злочини проти сім’ї» КК: “той, хто насильством або погрозами змушує особу укласти шлюб або цивільний союз – карається позбавленням волі від одного до п’яти років” [16]; у Франції згідно зі ст. 222-14-4 Розд. II «Травми людської особистості» КК: “факт примушення особи до укладення шлюбу або укладення союзу за кордоном, методом введення особи в оману, з метою спонукання її до покинення території Республіки – карається трьома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 45000 €” [15]; у Словенії згідно із § 179 КК: “хто шляхом використання шахрайства, обману, обмеження особистої свободи, викрадення, насильства, загрози насильства, погрози збитками або іншими формами примусу отримує згоду тієї особи на примусовий шлюб, в якій інша перебуває в утриманні – карається позбавленням волі від чотирьох до десяти років” [17]. Як бачимо, у більшості європейських країн санкції норм, що передбачають кримінальну відповідальність за примушування до шлюбу, є достатньо жорсткими [11, с. 51].

Відсутній спільний підхід вище згаданих країн і щодо формулювання законодавцем ознак досліджуваного складу злочину. Одні обмежуються загальним формулюванням суспільно-небезпечного діяння і акцентують

увагу на примушуванні як способі вчиненні злочину. Інші ж здійснюють конкретизацію діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, вказують на місце вчинення злочину (територія держави, територія іншої держави), альтернативні способи вчинення злочину (шляхом шахрайства, обману, обмеження особистої свободи, викрадення, насильства, загрози насильства, погрози збитками або іншими формами примусу), потерпілих (примушування дорослої людини, дитини) тощо. Окремі країни до об'єктивної сторони складу злочину примушування до шлюбу включають також і допомогу та підтримку в процесі примушування до шлюбу.

Незважаючи на те, що Україна 7 листопада 2011 р. підписала Стамбульську конвенцію, але до цих пір її так і не ратифікувала, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. здійснено криміналізацію діяння з примушування до шлюбу [7]. Так у чинному КК України з'явилася ст. 151-2 «Примушування до шлюбу», що передбачає покарання за “примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає” у вигляді арешту на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1). Якщо ж такі дії було вчинено щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством, то покарання повинно бути у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк (ч. 2) [6].

Примушування до шлюбу є проблемою не лише окремої країни. Іноді вона зачіпає інтереси водночас кількох держав і лежить не лише у правовій площині, але й стосується ментальності, культури, духовності та соціальних питань сучасного суспільства. Наведемо статистичний факт: у Великобританії щороку констатують майже 1300 випадків примусових шлюбів, серед яких чверть наречених – це неповнолітні дівчата [3, с. 16]. Не менш цікавим є й те, що суд Великої Британії у 2018 р. вперше виніс обвинувальний вирок за примушування 17-річної дівчинки до шлюбу. Її мати було засуджено до 4,5 років позбавлення волі за те, що вона за допомогою обману вивезла доньку до Пакистану, де примусово видала заміж, а також за те, що надавала суду неправдиву інформацію. В судовому ж засіданні було встановлено, що матір відвезла доньку вперше у Пакистан ще в 2012 р. задля її примусового заручення із старшим родичем [3, с. 16].

Ранні шлюби – це ще одна достатньо складна проблема, рушійним мотивом якої є вкорінення відсутності розуміння значущості освіти й важливості майбутньої соціальної ролі дівчат, яка не повинна

обмежуватися лише домашньою працею і вихованням дітей. Недаремно однією із Глобальних Цілей ООН, що були затверджені у 2015 р., є «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток», конкретним завданням 5.3. якої є “ліквідування всіх шкідливих видів практик, таких як дитячі, ранні та примусові шлюби...” [5]. В Україні ж задля реалізації дотримання цієї та інших цілей, що проголошені у Глобальних Цілях ООН від 2015 р., прийнято Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р., де в п. 5 ч. 1 постановлено забезпечення в Україні гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат на період до 2030 року [8].

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 (ратифіковано Україною 19.10.1973) URL: <https://cutt.ly/ybP51bT> (дата звернення 09.04.2021).
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 (ратифіковано Україною 19.10.1973) URL: <https://cutt.ly/mbP56MP> (дата звернення 09.04.2021).
3. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу ООН від 10.12.1962 URL: <https://cutt.ly/DbP6rQv> (дата звернення 09.04.2021).
4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок ООН від 18.12.1979 URL: <https://cutt.ly/4bP6yVt> (дата звернення 09.04.2021).
5. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 р. URL: <https://cutt.ly/lbP6aQA> (дата звернення 09.04.2021).
6. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 р. URL: <https://cutt.ly/EbP6h1N> (дата звернення 09.04.2021).
7. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. URL: <https://cutt.ly/6bP6lOo> (дата звернення 09.04.2021).
8. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. URL: <https://cutt.ly/DbP6cZC> (дата звернення 09.04.2021).
9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Видавництво «К.І.С.», 2014. 101 с. URL: <https://cutt.ly/lvKA4Pb> (дата звернення 09.05.2021).
10. Стамбульська конвенція URL: <https://cutt.ly/QbP6WfK> (дата звернення 09.05.2021).

11. Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices. European Union Agency for Fundamental Rights, 2014. 56 p. URL: <https://cutt.ly/GbP6Fvw> (дата звернення 21.04.2021).
12. Amnesty International. Стамбульська конвенція FAQ: брошура. Amnesty International, 2018, 28 с. URL: <https://cutt.ly/lvLovwV> (дата звернення 21.04.2021).
13. Brottsbalk (1962:700). URL: <https://cutt.ly/WvKugVg> (дата звернення 21.04.2021).
14. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch. URL: <https://cutt.ly/uvKaKDH> (дата звернення 21.04.2021).
15. Code pénal français (Mise à jour du 2021-04-10). URL: <https://cutt.ly/tvKwZSO> (дата звернення 21.04.2021).
16. Codice penale 2021. URL: <https://cutt.ly/gvKd88A> (дата звернення 21.04.2021).
17. Трестнэ збкон 2021. URL: <https://cutt.ly/NvKcxk2> (дата звернення 21.04.2021).

Bemnet Getnet Bekele
student of the Law Faculty
of the Western Ukrainian National University
Head of scientific research:
PhD in law, Associate Professor,
Associate Professor of International Law and
Migration Policy of the WUNU
Oksana Yaremko

CHILD PORNOGRAPHY: CRIMINAL LIABILITY UNDER THE LAWS OF FOREIGN COUNTRIES

Child Pornography is the new age aspect of reality. Child pornography is sexual exploitation of under aged Children to Pornography. It is a world wide Issue all countries at this time are facing this in abundance. However all countries share the same strong prohibition towards it even tough the protection level has a huge difference among countries.

In modern countries, there are many problems with prosecuting child pornography. Evidence of this is the improper implementation by many states of international law on this issue - the Agreement on the Cessation of Circulation of Pornographic Publications of May 4, 1910 [1] and the Protocol amending the Agreement on the Suppression of the Distribution of Pornographic Publications, signed in Paris on May 4, 1910, dated May 14, 1949 (The Protocol entered into force for the USSR on May 14, 1949, and the Annex to the Protocol on March 1, 1950) [3], the International Convention for the Suppression of the Circulation of and Trade in Pornographic Publications of September 12, 1923 (USSR July 8, 1935) [2], the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child

Prostitution and Child Pornography of May 25, 2000 (ratified by Ukraine on 3 April 2003) [4], and the Convention on Cybercrime of November 23, 2001 (Ukraine ratified on September 7, 2005) [5].

Analysis of criminal law prohibiting child pornography gives grounds to distinguish two groups of countries that combat this anti-moral phenomenon:

1) states in which child pornography is a separate crime in relation to ordinary pornography or they have criminal liability only for child pornography - Austria, Argentina, Bhutan, Belgium, Great Britain, Hungary, Denmark, Spain, Canada, Colombia, Mexico, Russia, Romania, etc.;

2) countries in which child pornography is a qualifying feature (qualifying composition) of pornography - Andorra, Belarus, Germany, Latvia, Lithuania and others.

Usually, Criminal liability of Foreign countries law states child pornography crimes are included among the predicate offenses that may give rise to a violation of the Federal Racketeer. Special legislation to combat child pornography was first issued in the United States in 1977. In 1980, such laws were passed by Denmark and Sweden, and in 1986 by the Netherlands. However, in most countries it appeared much later (for example, in Austria - in 1994, in Belgium - in 1995, in Finland - in 1998, in Luxembourg and Japan - in 1999, in Colombia and Lithuania - 2000, in Belarus - in 2005). In Russia, a special article 242.1. «Production and circulation of materials or objects with pornographic images of minors» was introduced into the Criminal Code by the Federal Law of December 8, 2003 №162-FZ.

Federal Law on Child Pornography of USA defines child pornography as any visual depiction of sexually explicit conduct involving a minor (persons less than 18 years old). Images of child pornography are also referred to as child sexual abuse images. Federal law prohibits the production, distribution, importation, reception, or possession of any image of child pornography. A violation of federal child pornography laws is a serious crime, and convicted offenders face fines severe statutory penalties [6].

In particular, section 2251 prohibits persuading, inducing, inducing or coercing a minor to engage in outright sexual conduct in order to create visual images of that behavior. Anyone who attempts or conspires to commit an offense concerning child pornography is also subject to prosecution under federal law [6].

Criminal-legal analysis of parts of Art. 301 of the Criminal Code of Ukraine allows to distinguish the following forms of criminal acts covered by «child porn»: 1) importation into Ukraine; 2) manufacturing; 3) storage; 4) transportation or other movement; 5) sales; 6) distribution; 7) coercion to participate in their creation. However, the first four forms of action of the objective party should be carried out only for the purpose of sale or distribution. Based on the fact that the Ukrainian legislator, forming Art. 301 of the Criminal Code of Ukraine, sought to reflect the provisions of the Optional Protocol ratified by the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography [4], we can say with

confidence that he failed to do so. Yes, if provided for in paragraph 1 of Art. 3 of the above-mentioned international legal act, production, distribution, import (import), storage as forms of action that constitute a crime «child porn» are reflected in Art. 301 of the Criminal Code of Ukraine, the distribution, export, supply and sale - is not mentioned in this article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Moreover, the construction of this criminal law is overloaded with unnecessary forms of criminal acts. Thus, the term of movement covers a wide range of actions, in particular, transportation, transfer, forwarding, transfer, and so on [7].

The world should be working strongly on prevention method even though it is helped by extended Technology its hard nearly impossible to enforce legal law. Highlighting the significance of social objects which it produces in the world. Case studies and observational trails are the main methods to come down to a point to state prevention is key to stop this disaster.

Contrary to the fast growing of child pornography cases legislation is not enough, neither at international, nor at national level. It has to be implemented effectively and sufficient resources need to be given for its enforcement. The ultimate solution to this problem according to different cases lies in a systematized uprooting of this problem, which has to start from the family itself. This has to study by giving space to their kids, and providing them with an environment where they can share anything and everything with their parents. Laws can punish the guilty, but actual change and finishing of this problem from its very root can happen only from grassroots level changes.

References

1. Agreement on the Cessation of Circulation of Pornographic Publications of May 4, 1910. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.2936.0>
2. International Convention for the Suppression of the Circulation of and Trade in Pornographic Publications of September 12, 1923. URL: <http://ukraine.uapravo.net/data/base66/ukr66616.htm>
3. Protocol amending the Agreement on the Suppression of the Distribution of Pornographic Publications, signed in Paris on May 4, 1910, dated May 14, 1949. URL: http://lawrussia.ru/texts/legal_310/doc310a655x582.htm
4. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography / Ratified by the Law of Ukraine of April 3, 2003 №716-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text
5. Convention on Cybercrime (United Nations Security Council) of November 23, 2001 / Ratified with reservations and statements by the Law of Ukraine of September 7, 2005 №2824-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
6. Child pornography laws in the United States URL: https://wikinew.wiki/wiki/Child_pornography_laws_in_the_United_States

7. Яремко О. М. «Дитяча порнографія» як самостійний склад злочину: необхідність законодавчого впровадження в Україні. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1363/>

Tsion Gamme,
student of the Law Faculty
of the Western Ukrainian National University
Head of scientific research:
PhD in law, Associate Professor,
Associate Professor of International Law and
Migration Policy of the WUNU
Oksana Yaremko

VIOLATION OF THE RIGHT TO DEFENSE: INTERNATIONAL LAW AND THE EXPERIENCE OF FOREIGN STATES

The right of a person to defense is one of the oldest independent social institutions, in the process of development of which the bar itself emerged as a separate human rights body, the task of which is to provide legal assistance to citizens. The further development of society has led to the combination of these social institutions due to the objective need and subjective desire of citizens to defend their legitimate rights and interests. The realization of the right of a person to protection is evidence of the democratic development of society, which in various forms implements the inalienable human right to qualified protection of their rights in the judicial process in which it is a party.

Everyone who has been charged shall be presumed innocent until proved guilty according to law. Respect for the rights of the defence of anyone who has been charged shall be guaranteed.

Giving a suspect or accused person the opportunity to defend himself or herself, as well as to receive qualified legal assistance from a lawyer, is part of modern human rights standards. Thus, Part 3 of Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights of 16 December 1966 guarantees such entities sufficient time and opportunity to prepare their defense, to communicate with their chosen defenders, to provide opportunities to defend themselves personally or through an elected defender [1]. Similar provisions in the context of ensuring a fair trial are contained in Part 3 of Art. 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 04 November 1950 [2].

Article 48 «Presumption of innocence and right of defence» of the Charter of Fundamental Rights of the European Union of 07 December 2000 declares: «1. Everyone who has been charged shall be presumed innocent until proved guilty according to law. 2. Respect for the rights of the defence of anyone who has been charged shall be guaranteed» [3].

Article 48 is the same as Article 6(2) and (3) of the ECHR, which reads as follows:

«2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.

3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:

(a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;

(b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;

(c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

(d) to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;

(e) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court» [4].

International legal standards on the right to defense (into national constitutional, criminal and criminal procedure law) have been implemented in the national legislation of many modern states.

The Constitutions and Criminal Procedure Codes of modern states (for example, "post-Soviet countries" - the Republic of Azerbaijan, the Republic of Belarus, the Republic of Armenia, the Republic of Georgia, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Lithuania, the Republic of Latvia, the Republic of Moldova, the Republic of Tajikistan, the Republic of Uzbekistan; Western and Eastern European countries) declare a person's right to defense as one of the principles of criminal justice. Many modern countries in their Criminal Codes provide for criminal liability for violating a person's right to defense.

Ukraine is one of the few post-Soviet states that has provided in the Criminal Code a special rule on criminal prosecution for violation of the right to defense (Article 374 «Violation of the right to defense») [5]. Other countries have taken a different path in the implementation of criminal law protection of the right to defense (guaranteed by international and national law). They established criminal liability for the commission (or non-commission) by officials (including government officials who are obliged to create conditions for the exercise of the right to defense - prosecutors, investigators, judges, etc.) of acts that involve significant violations of citizens' rights and freedoms. in the field of criminal justice (including the right of a person to defense).

The Sixth Amendment to the United States Constitution (entered into force on December 15, 1791 and was part of the Bill of Rights) guarantees the rights of criminal defendants, including the right to a public trial without unnecessary delay, the right to a lawyer, the right to an impartial jury, and the right to know who your accusers are and the nature of the charges and evidence against you. It has been most visibly tested in a series of cases involving terrorism, but much more often figures in cases that involve (for

example) jury selection or the protection of witnesses, including victims of sex crimes as well as witnesses in need of protection from retaliation [6].

The Sixth Amendment to the Constitution of the United States of America provides that: in all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the state and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation; to be confronted with the witnesses against him; to have compulsory process for obtaining witnesses in his favour, and to have the assistance of counsel for his defence [6].

References

1. International Covenant on Civil and Political Rights of 16 December 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
2. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 04 November 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 07 December 2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>
4. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 07 December 2000. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/48-presumption-innocence-and-right-defence>
5. Criminal code of Ukraine of 01 April 2001. URL: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>
6. Sixth Amendment to the US Constitution. URL: https://www.law.cornell.edu/constitution/sixth_amendment

Секція 4
Приватно-правові та економічні аспекти
реформування правової системи України

Section 4
Private law and economical aspects of reforming
of the legal system of Ukraine

Гера В.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри міжнародного права та
міграційної політики ЗУНУ
Марценко Н.С.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ДІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Зараз, коли світ стрімко розвивається, ми вже не можемо уявити нашого щоденного життя без штучного інтелекту. Роботизовані механізми захопили всі сфери діяльності людства, і тому тема цивільно-правової відповідальності за дії штучного інтелекту зараз як ніколи актуальна. Окрім того, у сьогоднішній час існує беззаперечна тенденція до заміни людей роботами, адже всім відомий той факт, що роботи легкі в навчанні, не помиляються під час важливих підрахунків, можуть протягом тривалого часу безпомилково виконувати монотонну роботу і з легкістю можуть замінити людину в деяких галузях. Окрім того, сьогодні диктує все нові та нові правила використання роботів. Багато країн вже використовують штучний інтелект у найрізноманітніших галузях, таких як автоматизований підрахунок голосів під час виборів, робота транспорту, нарахування заробітної плати, консультації з найрізноманітніших питань тощо. Такий пришвидшений розвиток новітніх технологій ставить перед вченими все нові та нові виклики.

Багато юристів-науковців досліджували штучний інтелект з позиції правового регулювання. Зокрема, окремі праці щодо правового регулювання штучного інтелекту та його місця у праві присвятили О. А. Баранов, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. С. Марценко, М. В. Карчевський та інші. Їх науковий інтерес не безпідставний, адже тема дуже цікава та сучасна, і, очевидно, стосується нашого майбутнього. [2, с. 62].

Що ж таке штучний інтелект? Звісно, перш за все хотілося б розпочати свою роботу саме з поняття «штучного інтелекту». Зараз

налічується далеко не одне визначення даного поняття, проте жодне з них не є всеохоплююче та повне. Кожен науковець має власне визначення штучного інтелекту яке розкриває ті чи інші його риси та особливості. Натомість пошук універсального найбільш повного правового поняття штучного інтелекту залишається відкритим.

Крім того, дане питання є досить проблемним, адже саме питання цивільно-правової відповідальності за дії штучного інтелекту вимагають строгого визначення такого поняття, як «штучний інтелект» [3]. Європейський Союз в рекомендації 2019 року, сформулював визначення даного поняття саме як «високорозвинені системи, що аналізують встановлені умови і приймають до певної міри автономні рішення для досягнення визначених цілей» [4, с. 47]. Визначення цього досить складного поняття також сильно залежить від законодавства тої чи іншої країни. Важливим кроком щодо закріплення стандартів дії штучного інтелекту є прийняття Резолюції Європарламенту від 16.02.2017 року. В ній включені основні положення, загальні принципи, міжнародні аспекти та, звичайно ж, обов'язкова відповідальність за дії штучного інтелекту.

Поняття «штучного інтелекту» неможливе без його розділення на відповідні види. О. А. Баранов виділив саме такі види штучного інтелекту, як: «прикладний штучний інтелект», «загальний штучний інтелект» та звісно ж «штучний суперінтелект» [1; 5, с. 92]. Кожен з цих видів має свої особливості, параметри, критерії та відповідні цілі. Всі вище зазначені види інтелектів є сукупністю комп'ютерних програм. Вони працюють у відповідності до автоматизованої комп'ютерної програми, завдяки якій роботи й можуть замінити людською працею в різноманітних завданнях.

Деякі дослідники запропонували ввести зовсім новий термін в науковий обіг, а саме поняття «електронна особа». Так як суспільні відносини розвиваються дуже швидко появляються все нові об'єкти правовідносин. І ще одним новим суб'єктом стає електронна особа. Електронна особа в дечому схожа з юридичною особою, а саме в тому, що кожна з них покликана щодо досягнення відповідної мети на користь їхніх власників. Однак чітко визначити правовий статус електронної особи відповідно до норм приватного права на сьогодні практично неможливо. Тому дане рішення, виглядає передчасним [5; 11].

Водночас, у Резолюції Європейського Союзу про штучний інтелект досить чітко описано цивільно-правову відповідальність за негативний результат після використання робототехніки. У даній Резолюції також наголошено, що штучний інтелект неможливо притягнути до відповідальності, якщо він своїми діями задав непоправну шкоду третім сторонам. Якщо ж шкоду все ж було завдано, то за неї відповідають так звані агенти, а саме ними можуть бути виробники, власники або ж користувачі [10].

Що ж щодо правосуб'єктності, то цілком очевидно, що людина і робот не може мати однакової правосуб'єктності [11]. Правосуб'єктність

роботизованих механізмів все ж є обмеженою. Суб'єктами правовідносини виступають саме люди, які несуть відповідальність за негативні наслідки дій, а не роботи. Відповідно до ст.421 ЦК України: суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності [7]. Тому очевидно, що в силу того, що штучний інтелект не є суб'єктом цивільних правовідносин, ми не можемо покласти на нього відповідальність за негативний результат. Саме людина відповідає у випадку якщо дії штучного інтелекту спричинили непоправні наслідки, причиною яким стали несправність механізмів або алгоритмів програмного забезпечення [6].

Також можна виділити такі види ступенів відповідальності, як повна та часткова. При повній відповідальності саме людина, яка створила, чи є власником роботизованого механізму несе повну відповідальність за негативні наслідки, спричинені діями робота [9]. Прикладом цього може стати надзвичайно резонансний випадок, який стався зовсім нещодавно у Великобританії, коли внаслідок помилки в алгоритмах програмного забезпечення ПЗ Horizon поштової служби Post Office постраждали сотні невинних людей. Дане програмне забезпечення застосовувалось для підрахунку всіх продаж і через помилку в коді проводило невірні підрахунки протягом декількох років. Цей випадок став найбільшою судовою помилкою за всю історію Великобританії. Через помилку програма показувала недостачу грошей, через що співробітники, які були відповідальні за це потрапили у в'язницю, залишились без заощаджень, а деякі навіть закінчили життя самогубством. Коли ж упущення відкрилось – Post Office признали власну провину, та все ж наслідки були непоправні. 23 квітня 2021 року Королівський суд Лондона виніс 39 виправдувальних вироків щодо співробітників Post Office, так як всі вони були помилково засуджені за крадіжку грошей у компанії [8].

Ще одним прикладом можуть стати електрокари Tesla. У яких вже є розвинутий штучний інтелект, що завдяки новітнім технологіям з легкістю обходиться без водія. Основне використання штучного інтелекту в Tesla полягає у розвитку здатності до самостійного кермування. Сьогодні електрокари Tesla завдяки штучному інтелекту чудово розпізнають навколишні об'єкти і здатні самі керувати машиною на дорозі і по багатьох дослідженнях вони виконують всі правила на дорозі, деякими з яких людина-водій може нехтувати. Однак, зважаючи на такі величезні технічні досягнення, до цього часу практично ніде в світі не урегульовано відповідальність за дії штучного інтелекту при аваріях.

Видається, такий швидкий розвиток штучного інтелекту може становити й небезпеку для життя людства, адже роботизовані механізми створюють з метою до самовідтворення, а в майбутньому й прийняття власних рішень завдяки складній технології. Та, як би люди, створюючи роботів не намагалися створити ідеальний механізм, ніхто не може

передбачити помилки у програмі. Звісно, штучний інтелект – це наше майбутнє, і це беззаперечний факт. Використовуючи роботів ми значно полегшуємо своє життя, однак не можна виключати й негативну сторону активного та безконтрольного використання штучного інтелекту, навіть якщо завдяки цьому ми отримуємо безліч переваг. Крім того, питання відповідальності не може бути вирішено загально та абстрактно, тому попри визначення правового режиму використання штучного інтелекту, слід вишити і питання відповідальності. Оскільки видається не цілком справедливо надавати штучному інтелекту повну автономію та рівну із людиною правосуб'єктність (припустимо), а відповідальність за дії штучного інтелекту перекладати на людину (користувача, винахідника).

Список використаної літератури

1. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. *Юридична Україна*. 2018. № 5–6. С. 75–95.
2. Бежевець А. М. Правовий статус роботів: проблеми та перспективи визначення. *Інформація і право*. №1. 2019. С. 61-67.
3. Буров М. Хто несе відповідальність за помилки штучного інтелекту? *Юрист і закон*. 2019. URL: <https://de-jure.ua/khto-nese-vidpovidalnist-za-romilki/>
4. Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. №6. С. 46-57.
5. Марценко Н.С. Правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві. URL: <file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/884-1739-1-SM.pdf>
6. Мачуський В.В. Штучний інтелект і право. Business Law Electronic Resource. 2020. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificial-intelligence-and-law-4/>
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. BBC Scandal at the Post Office URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/m000gpbv>
9. Civil Liability of Artificial Intelligence URL: <https://indiaai.gov.in/ai-standards/civil-liability-of-artificial-intelligence>
10. European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial policy on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA8-2019-0081_EN.html
11. Martsenko, N. (2020). Determining the place of artificial intelligence in civil law. *Studia Prawnoustrojowe*, (47). URL: <https://doi.org/10.31648/sp.5279>

Дубан І.
*студентка юридичного
факультету Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник к.ю.н., доцент
кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Ментух Н.Ф.*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

Корупція серед правоохоронних органів вражає громадськість створюючи недовіру, небажання співпрацювати з правоохоронними органами і побоювання. Зважаючи на це особливе місце серед запобігань корупції займають адміністративно-правові заходи. Як свідчить практика, до адміністративної відповідальності притягується значно більше осіб, ніж до кримінальної.

Так, особливу небезпеку для суспільства становлять негативні прояви корупції серед посадових осіб і державних службовців з числа керівної ланки господарського комплексу, фінансово-банківської системи, чиновників високого рангу, уповноважених на прийняття рішень у питаннях розподілу бюджетних коштів, матеріальних ресурсів, а також приватизації об'єктів державної і комунальної власності [1, с. 1].

Адміністративна відповідальність державного службовця полягає в тому щоб понести відповідальність за вчинений адміністративний проступок у вигляді адміністративного стягнення у зв'язку з невиконанням або незалежним виконанням своїх службових обов'язків. Якщо адміністративний проступок вчинений державним службовцем, який не пов'язаний з службовим становищем, то він розглядається не в якості посадової особи, а несе адміністративну відповідальність як проста звичайна особа. Адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності громадян і службових осіб її головною метою є дотримання законів, поваги до правил співжиття в суспільстві, також запобігання нових адміністративних деліктів як порушником так і іншими особами [2, с. 3].

Корупція - це зловживання службовим становищем задля власної вигоди. За корупційне діяння передбачена не тільки адміністративна а й кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна відповідальність. Відповідно до ст. 84 частини 3 Закону України «Про державну службу» набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за пов'язане з корупцією правопорушення, яким на особу накладено стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [3].

Є декілька видів притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності. Наприклад, дія (бездіяльність), що містить ознаки адміністративного правопорушення, як правило, і дисциплінарним проступком, оскільки неналежним виконуються службові обов'язки. В той же час вони можуть завдати матеріальної чи моральної шкоди. Отже, особу можна притягти до адміністративної (в межах накладення стягнення суд зобов'язує відшкодувати збитки) і дисциплінарної відповідальності. Не застосовується одночасно тільки кримінальну та адміністративну відповідальність [4, с. 6].

За адміністративне правопорушення державного службовця мають звільнити протягом трьох днів після отримання рішення суду. Основним джерелом притягнення до адміністративної відповідальності є Кодекс про адміністративні порушення та антикорупційне законодавство. КУпАП спеціальних видів адміністративних покарань до державних службовців не містить. Найбільш типовішою мірою адміністративної відповідальності є штраф та попередження [5, с. 3; 6].

Найбільшою проблемою державних службовців є протидія корупції, яка в Україні є дуже високою. На даний момент Україна знаходиться на 117 місці серед 180 країн.

Також до адміністративної відповідальності державних службовців відноситься зловживання владою або службовим становищем. Під таким зловживанням частиною першою цієї статті розуміється умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [5, с. 4]. Умисне діяння також вважається корупційним правопорушенням яке містить ознаки корупції. Незаконне збагачення посадової особи карається позбавлення волі строком до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком до трьох років. Як не дивно корупція пронизує все суспільство, яка спрямовує на зміну суспільства яке буде не спритне для існування корупції в країні, адже не можливо боротися з корупцією коли дані умови сприятливі для неї.

14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про запобігання корупції» [7].

У ст. 1 даного Закону вводиться нове поняття – «правопорушення, пов'язане з корупцією», під яким необхідно розуміти діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Під корупційним правопорушенням за Законом слід розуміти діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього

Закону, за яке законом передбачено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно- правову відповідальність. Таким чином, за новим законодавством України за вчинення корупційних правопорушень особа не може бути притягнута до адміністративної відповідальності, оскільки до такого виду юридичної відповідальності особа може бути притягнута в контексті положень Закону лише за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією [7].

У розвиток цих положень Законом внесено низку змін до КУпАП. Згідно з ними Глава 13 КупАП після введення в дію положень Закону міститиме вже не склади адміністративних корупційних правопорушень, а склади адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Зокрема, йдеться про адміністративну відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КУпАП); порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5 КУпАП); порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпАП); порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7 КУпАП); незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8 КУпАП); невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпАП) [8, с. 96].

Вчинення державним службовцем адміністративного порушення пов'язаного з корупцією, є однією з підстав для припинення державної служби із втратою державним службовцем права на державну службу. На даний момент корупція серед посадових осіб є однією з головних проблем України, яка потребує жорстокого контролю.

Подолати корупцію неможливо без відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Запорукою успішного виконання завдання із мінімізації проявів корупції є забезпечення належного рівня знань антикорупційного законодавства як представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, так і суспільством в цілому. З одного боку, це сприяє ефективній дії встановлених законодавством превентивних антикорупційних механізмів, а з іншого – підвищує рівень правової обізнаності громадян, що зменшує ризик порушення їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а також сприяє формуванню у населення нетерпимого ставлення до проявів корупції.

Список використаних джерел

1. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні діяння. Автореф. канд. юрид. наук. Одеська національна юридична академія. 2000. С. 1-22. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594859.pdf>
2. Скоріков В. Види відповідальності державних службовців. Національна академія державного управління при Президенті України Дніпропетровський регіональний інститут державного управління. Серія : Юридична. 2017. № 4. С. 1-5.

3. Про державну службу: Закон України від 19.12.2017 р. №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Бортник Н.П., Вілінська Л.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 4. С. 1-6. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal>
5. Надежденко О.А., Оробченко Д.В., Надежденко В.С. Сутність адміністративної відповідальності державних службовців. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 11. С. 1-6. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/11_2019/35.pdf
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (із змінами від 06.06.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10. 2014р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
8. Кіселичник В., Стефанчук М. Новели у законодавстві України про адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 1. С. 93-100. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/5-2015/kiselichnyk.pdf>

Зайченко С.
*студентка магістратури
 юридичного факультету
 Західноукраїнського національного університету
 Науковий керівник: к.ю.н., доцент
 кафедри кримінального права і процесу,
 економічної безпеки та правоохоронної
 діяльності ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ДОГОВІР ПРО НЕРОЗГОЛОШЕННЯ (NDA): ІСТОТНІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Під час здійснення господарської діяльності суб'єкти господарювання зустрічаються з необхідністю забезпечення збереження таємниці конфіденційної інформації. Найбільшу цінність для суб'єктів господарювання становить інформація, яку вони використовують для розвитку компанії і захищають її від несанкціонованого доступу конкурентів. Саме тому проблема забезпечення захисту інформації суб'єкта підприємництва є актуальною на даний час. Одним з способів нерозповсюдження інформації, який нині застосовується та набуває все більшої популярності є договір про нерозголошення (договір про конфіденційність, NDA). Абревіатура NDA розшифровується як Non-disclosure agreement, у перекладі з англійської означає «Угода про

нерозголошення». Стаття присвячена визначенню поняття та особливостей договору про нерозголошення (NDA) у системі правових відносин, характеристикі його істотних умов.

Питання захисту інформації суб'єкта господарювання у своїх працях досліджували науковці, зокрема: Е. Тоффлер, А. Кодинець, А. Турена, К. Коята, І. Лазарев, В. Лопатин, Б. Вербенко, Е. Брадман, Т. Полякова, В. Бритко, В. Цимбалюк, О. Орехов, М. Швець, Р. Колюжний, О. Селезньов, О. Шакірова, О. Кохановська та інші.

Незважаючи на те, що на практиці досить часто зміст будь-якого договору передбачає положення про конфіденційність, на сьогодні договір про нерозголошення інформації (договір про конфіденційність) законодавчо не закріплений у положеннях ЦК України [1, с.75].

За загальним правилом зміст договору про нерозголошення (NDA) передбачає, що одна сторона, яка приймає, бере на себе зобов'язання не розголошувати третім особам інформацію, визначену як конфіденційна іншою стороною, що розкриває. Відповідно метою укладення угод про нерозголошення, на нашу думку, є насамперед захист комерційної таємниці на підприємстві, тобто інформації яка стосується технологій виробництва, управління компанією, наукових доробків тощо.

Можна дійти хибного висновку, вважаючи, що пропозиція укласти договір належить лише компанії яка наймає на роботу працівника, оскільки ініціювати укладення такої угоди може і фізична особа (наприклад, автор чи розробник програми, технології, бази даних тощо) з метою захисту своїх прав на власний продукт під час спільної діяльності з іншим суб'єктом господарювання.

Стандартно угода повинна містити перелік інформації, яку сторони вважають конфіденційною (від комерційної таємниці і до персональних даних), відомості, якими сторони готові ділитися, визначивши коло осіб, яким ця інформація може бути доступна, а також відповідальність за розголошення конфіденційної інформації.

Важливою умовою договору про нерозголошення є визначення виду та розміру відповідальності за розголошення, ним може бути штраф, відшкодування вартості втраченої інформації, упущена вигода тощо. На практиці під час застосування штрафних санкцій за розголошення інформації, у компанії можуть виникнути труднощі у доведенні розміру упущеної вигоди та встановленні вартості втраченої інформації. Вважаємо, щоб запобігти цьому, розмір штрафу за розголошення інформації, при укладенні договору, слід визначати у фіксованій сумі.

Для накладення на особу такого штрафу найважливішим є саме факт доведення особою розголошення конфіденційної інформації [2].

З метою забезпечення захисту інтересів компанії, у договорі необхідно визначити коло інформації, яка є конфіденційною. Цитування ст. 21 ЗУ «Про інформацію» або розмита форма можуть стати вразливим місцем для замовника. Тому необхідно чітко визначити, що

буде в конкретному випадку взаємин відноситися до конфіденційного. Крім усього іншого, варто ввести розмежування між конфіденційною і комерційною інформацією [3].

Погоджуємось з даним трактуванням, перелік інформації яка є конфіденційною (програмні коди, бази даних, технології, дизайн, бізнес-ідеї, зміст домовленостей, клієнти, партнери тощо) має бути повним, конкретним і однозначним. Істотними умовами договору також є визначення неправомірного способу передачі конфіденційної інформації (письмово, усно, шляхом надсилання повідомлень на електронну адресу тощо), також слід передбачити допустимі випадки розголошення конфіденційної інформації. У договорі слід визначити строк дії NDA з уставленням обов'язку зберігання конфіденційної інформації як під час дії основної угоди, так і певний строк після її закінчення, або без встановлення такого зобов'язання.

Досліджуючи питання застосування договорів про нерозголошення слід звернути увагу на судову практику. Для прикладу, у справі № 569/20450/18, яка розглядалась Рівненським міським судом Рівненської області, встановлено, що між сторонами було укладено договір про нерозголошення конфіденційної інформації та комерційної таємниці під час роботи на комбінаті. Товариство звернулось з позовом до суду про визнання порушення комерційної таємниці, вилучення з цивільного обороту продукції, відшкодування збитків, оскільки після звільнення працівник почав виготовляти кондитерські декорації, що повністю повторюють рецептуру та концепцію рецептур комбінату. Судом у позові відмовлено з тих підстав, що процеси, що безпосередньо стосуються виготовлення самої продукції, кондитерських декорацій, знаходяться у відкритому доступі у мережі Інтернет, а відтак з врахуванням такого багато форматного об'єму інформації є більш як достатніми для виготовлення будь-яких кондитерських декорацій, а тому не є комерційною таємницею [4].

Рішенням Господарського суду Львівської області у справі №914/2231/18 суд задовольнив позовні вимоги компанії та стягнув з відповідача штраф, який було передбачено умовами договору, за розголошення конфіденційних даних які стали відомі сторонам в період дії договірних відносин третім особам шляхом надсилання такої інформації через корпоративну пошту. Проте вказане рішення було скасоване судом апеляційної інстанції з ухваленням нового рішення про відмову у задоволенні позовних вимог. Суд апеляційної інстанції зазначив, що паперові копії електронних листів не можуть бути доказами на підтвердження факту розголошення особою конфіденційної інформації, оскільки вони не містять інформації про наявність в них електронного цифрового підпису, у зв'язку з чим неможливо ідентифікувати їх автора [5].

Отже, як можемо побачити, практика в таких спорах є абсолютно різною та залежить від конкретного випадку, основним моментом у таких

спорах є надання належних, достатніх та допустимих доказів на підтвердження факту розголошення конфіденційної інформації.

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що використання суб'єктами господарювання договору про нерозголошення дозволить зберегти конфіденційну інформацію отриману під час здійснення спільної діяльності, а в разі порушення договору одна із сторін може звернутись з захистом своїх інтересів до суду та вимагати відшкодування. Варто зазначити, що для українського середовища даний вид договорів не є новим та активно застосовується в господарській діяльності.

Список використаних джерел

1. Кодинець А. О. Засади цивільно-правового регулювання інформаційних зобов'язань: проблеми теорії та практики. Право України. 2018. № 1. С. 72-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_1_8 (дата звернення: 14.02.2021).
2. Стародуб І. Угода про конфіденційність: хто підписує? Юридична газета 2020, №22 (728). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/ugoda-pro-konfidenciynist-hto-pidpisue.html> (дата звернення: 14.02.2021).
3. Як правильно скласти NDA з виконавцем (Ukrainian). SAFIR Law&Finance. 2019. URL: <https://safir.ua/eng/yak-pravilno-sklasti-nda-z-vikonavczem-en.html> (дата звернення: 14.02.2021).
4. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 17.12.2019 по справі №569/20450/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86414813> дата звернення: 14.02.2021).
5. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 07.10.2019 р. по справі №914/2231/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84977283> (дата звернення: 14.02.2021).

Івах М.

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент

кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ

Бутрин-Бока Н. С.

ХЕЙТЕРСТВО: ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Станом на сьогоднішній день, все більшої актуальності набирає поняття «хейт спіч». Ми чуємо його практично всюди, проте що воно означає достеменно і, власне, які межі свободи слова в Україні та світі є проблемою масштабнішою. Згідно звіту ОБСЄ за 2018 рік, міжнародний закон захищає свободу вираження поглядів. Європейський суд з питань прав людини визначає мову ворожнечі як «усі форми вираження, усні чи письмові, які поширюють, підбурюють, сприяють чи виправдовують

ненависть на ґрунті нетерпимості» [1]. На звичайному прикладі можемо пояснити це так: якщо мені не подобається національна страва якоїсь країни, я можу про це сказати прямо, оскільки страва мені банально не до смаку, але якщо я в своєму висказуванні вживаю образливі стереотипи про націю чи пропоную завдати людям якоїсь шкоди – це вже мова ворожнечі.

В Україні є власний правовий інструментарій боротьби з такими ситуаціями. Кримінальний Кодекс України, Закони України «Про інформацію» та «Про телебачення і радіомовлення» та інші. Щодо Кодексу, то є відповідна стаття – 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії»[2]. З даної статті випливає наступне: такий злочин не вчиняється виключно на одному рівні – національному або ж міжнародному, оскільки потерпілим може виступати як громадянин даної країни, так і іноземець; основним безпосереднім об'єктом злочину є рівність громадян у їх конституційних правах та рівність їх перед законом як принцип конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Слід звернути увагу, що судова практика визначила ряд суттєвих проблем у практичному застосуванні даної статті: кримінальні провадження за ч.1 ст.161 КК України, здійснюється у формі приватного обвинувачення. Тобто, кримінальне провадження може бути відкритим лише на підставі заяви потерпілого. Таким чином, якщо немає обтяжуючих наслідків та заяви потерпілого, правоохоронні органи не мають права відкривати кримінальне провадження; відсутність у ст. 161 КК України такого мотиву розпалювання ненависті або ворожнечі, як сексуальна орієнтація або ґендерна ідентичність. У 2017 році Європейська комісія проти расизму та нетерпимості вже звертала увагу України на цю прогалину та необхідність внесення змін до законодавства, оскільки злочини ненависті та використання «мови ворожнечі» саме з цих мотивів є доволі поширеними в Україні.

Взагалі, хейт спіч ми можемо банально почути на вулиці; від колеги по роботі; вдома; проте не слід забувати про такий момент як медіа-простір. В Україні все частіше зустрічається мова ворожнечі у ЗМІ. Ознайомимось із адміністративно-правовими санкціями для цього питання. Такі випадки мають за сферу впливу не лише Кримінальний Кодекс, тут найбільш дієвим інструментом є робота Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, про що свідчить аналіз даних національного реєстру судових рішень. В рамках адміністративних проваджень вона ініціює позови з метою визнання програм такими, що не відповідають Законам України «Про інформацію» та «Про телебачення і радіомовлення» та (у разі іноземних програм) Європейській конвенції про транскордонне телебачення. Санкції за порушення законодавства можуть бути наступні: попередження; штрафи; ініціювання відкликання ліцензії на мовлення через суд.

Проаналізувавши, бачимо, що національне законодавство сформувало такі ознаки мови ворожнечі, які диференціюються в Законі України «Про інформацію» як складова «неприпустимості зловживання правом на інформацію»: заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України; пропаганда війни, насильства, жорстокості; заклики до розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі; заклики до вчинення терористичних актів [3]. Втім, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» додає ще один пункт: заклики до пропаганди комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки [5].

Погоджуємось, що законодавець звузив коло мотивів «мови ворожнечі» лише до раси, національності та релігії, тим самим повністю виключив будь-які інші мотиви, наприклад соціальний статус, інвалідність, сексуальну орієнтацію або ґендерну ідентичність. Українські правозахисні організації та Європейські комісії вже неодноразово наголошувати на цьому і на необхідності введення корективів в терміновому порядку, але з боку законодавства все залишилось без змін. Особливе занепокоєння у цьому аспекті викликає використання «мови ворожнечі» посадовими особами державних органів влади та місцевого самоврядування.

До прикладу візьмемо всім відомий вчинок, який мав місце у червні 2019 року, напередодні Маршу Рівності - заступник Сумського міського голови та член ВО «Свобода» Максим Галицький висловив своє відношення до учасників Маршу рівності на своїй сторінці у мережі Фейсбук. Зокрема, виразив бажання бачити таких осіб у концтаборах, прикріпивши відповідне фото з бранцями концтабору. Відповідно до інформації Генеральної Прокуратури України, за фактом таких висловлювань 23 червня 2019 року було розпочато кримінальне провадження за ч. 1 ст. 161 КК України.

Усі вищезазначені джерела впливу підпадають під дію лише на національному рівні, але є низка міжнародних договорів, які регулюють дане питання ширше, а саме: Європейська Конвенція про права людини та основоположних свобод (Стаття 10); Додатковий Протокол до Конвенції «Про Кіберзлочинність»; Американська Конвенція про права людини (Стаття 13, пункт 5); Міжнародний Пакт про громадські і політичні права (Стаття 20, пункт 2); Міжнародний Пакт про економічні, культурні та соціальні права (МПЕКСП) тощо.

Власне, європейська сторона має свою величезну практику протидії мові ворожнечі. В травні 2016 року Європейська Комісія спільно із найпотужнішими інтернет-компаніями у сфері соціальних медіа – YouTube, Microsoft, Twitter та Facebook, прийняли й підписали «Кодекс поведінки щодо протидії незаконному висловленню ненависті». Вказані компанії погодились покращити власні стандарти з метою полегшення процедур надсилання скарг та більшої прозорості своєї діяльності у

сфері боротьби із «мовою ворожнечі». Впроваджуючи прийняті стандарти щодо протидії «мові ворожнечі», компанії використовують різні підходи. Якщо Facebook використовує реактивну модель (реакція на повідомлення чи скаргу від користувача), то підхід YouTube є проактивним – компанія намагається видалити (обмежити доступ) до контенту ще до того, як його побачать користувачі. У боротьбі із «мовою ворожнечі» Facebook робить акцент на відповідальну журналістику та модерацію і видалення контенту у відповідності із міжнародними та національними стандартами. В той же час, YouTube використовує штучний інтелект для розпізнавання та виявлення «мови ворожнечі» [6].

Отже, при визначенні межі між хейтерством і свободою слова, необхідно пам'ятати, що мова ненависті характеризується наступними ознаками: образлива лексика; заклики до застосування сили щодо конкретної особи/окремої нації; приниження або дискредитування особи/нації. Підводячи підсумки вищезазначеного, погоджуємось із позиціями своїх колег і за доцільним вважаємо, врахувати досвід іноземних держав, положень міжнародного законодавства та все ж таки привести у відповідність регулювання вищезазначеної проблеми, оскільки бачимо, що ефективність українського інструментарію боротьби залишає бажати кращого. А також хочемо звернути увагу на врегулювання саме практичного аспекту вже існуючих правових норм.

Список використаних джерел

- Європейська практика протидії «мові ворожнечі». Громадський простір. 2019. URL: <https://www.prostir.ua/?news= evropejska-praktyka-protydiji-movi-vorozhnechi>.
- Кримінальний Кодекс України (в редакції від 23.04.21). Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
- Закон України «Про інформацію» (в редакції від 16.07. 2020 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. №48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- Закон України «Про телебачення та радіомовлення» (в редакції від 16. 10. 20 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 10. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>.
- Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу)» (в редакції від 03. 07. 20 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. №1. Ст. 1.
- Мова ворожнечі vs Свобода слова [Електронний ресурс] EdEra-студія онлайн-освіти. 2019. URL: <https://verified.ed-era.com/ua/manipulation/part-c>.

Ковальчук О.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського Національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри міжнародного права та
міграційної політики ЗУНУ
Марценко Н.С.*

ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Сучасний світ розвивається досить швидкими темпами, а разом з ним і штучний інтелект, який на сьогодні використовується не лише для наукових цілей. Тому питання про проблеми правового регулювання авторського права об'єктів, які створюються штучним інтелектом, є досить актуальним та важливим для приватного права багатьох країн.

Перш за все, хотілося б зазначити, що термін «штучний інтелект» придумав у 1956 році Джон Маккарті, який був інформатиком. Відповідно до його слів, «це програма, дія та обробка на конкретну інформацію, яка дає такий же результат, ідентичний реакції розумної людини у цій же ситуації» [8, ст. 84]. Ю. Бусол, вказує, що «штучний інтелект – це науковий напрям, в рамках якого ставляться і розв'язуються завдання апаратного і програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними, тобто потребують певних розумових зусиль» [1, ст. 122].

Аналіз наукової літератури дає змогу багатьом науковцям стверджувати, що слід відрізнити об'єкти, які створені за допомогою штучного інтелекту та, які автономно створюються штучним інтелектом [6, с.665]. Відповідно, якщо говорити про перші об'єкти (computer aided), то правом інтелектуальної власності наділена особа, яка законно використовувала допомогу програми, як так званий інструмент для досягнення поставленої цілі. Звертаючи увагу на такі ознаки, можна привести прикладом створення музики на гітарі або ж навіть пензлик, яким малюється картина, які теж використовуються як інструмент. Щодо першого типу об'єктів тут все загалом зрозуміло, проте якщо ж взяти до уваги другий - автономне створення штучним інтелектом (computer-generated works) певних об'єктів, то у цьому разі не все так однозначно.

Передусім, слід зауважити, що штучний інтелект не вважається суб'єктом правовідносини [10], через те, що йому не характерна свідомість, мислення, творчість загалом. Відповідно, питання про об'єкти, які були створені штучним інтелектом потребують правового регулювання та пошуку правових шляхів вирішення посталої дилеми. Крім того, аналізуючи закони України «Про авторське право та суміжні права» та «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», слід зазначити, що автором може бути фізична особа, яка завдяки своїй праці створила твір.

Вітчизняне законодавство у сфері авторських прав не позбавлене недоліків та звісно може відставати від технологічних досягнень, тому адекватний захист прав інтелектуальної власності на створені штучним інтелектом об'єкти є під великим знаком питання.

Авторське право є невід'ємною частиною права інтелектуальної власності. Відповідно, завдяки даному праву, творцю дозволяється використовувати, так звані ексклюзивні права на користування та розповсюдження створеного твору. Беручи до уваги норми права інтелектуальної власності та згідно ч. 1 ст. 421 ЦКУ, суб'єктом такого права можуть бути творці, які створюють відповідні об'єкти прав інтелектуальної власності, до яких відносяться автор, виконавець або ж винахідник. Також це може бути особа, яка має майнове або ж немайнове право інтелектуальної власності відповідно до ЦКУ, іншого закону чи договору. Ч. 2 ст. 435 ЦКУ вказує, що суб'єктом авторського права може бути як і фізична, так і юридична особа, яка набула право на твори. Тому до них можна віднести таких суб'єктів, як: замовник, роботодавець, спадкоємці. Відповідно до даних положень, вітчизняне законодавство визнає авторство та інтелектуальну власність людини, не передбачаючи альтернативи, що виключає можливість розуміння штучного інтелекту як автора.

У Методичних рекомендаціях з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності, об'єктами права інтелектуальної власності є винахід, корисні моделі, комп'ютерна програма, сорт рослин, різні породи тварин [3]. Даний список можна продовжувати далі, адже він не є вичерпним і може збільшуватися в силу розвитку суспільного прогресу та іншим результатам інтелектуальної діяльності людини.

Слід відмітити, що багато країн досить скептично ставляться до того, щоб визнавати робота як автора твору. Видається, таке рішення дійсно є передчасним в силу відсутності вирішення питання про правосуб'єктність штучного інтелекту [9, 10]. Тому автором робіт, які створені штучним інтелектом, якщо враховувати загальну світову практику, є все ж таки людина, а не програма. Щоб підтвердити це, потрібно звернутися до судової практики. Варто взяти до уваги і справу *Acorns Pty Ltd v. Ucorp Pty Ltd*. У Австрії компанія хотіла отримати авторське право на таблицю даних для безпеки матеріалу, проте, при цьому вони зазначили, що відповідна інформація була створена комп'ютером. Суд вказав, що робота, яка створювалася комп'ютером не може бути об'єктом авторського права [5]. І таких судових рішень є чимало.

Ще б хотіла звернути на одну справу (*Telstra Corporation Limited v Phone Directories Company Pty Ltd*). Питання стосувалося телефонних довідників, на які пробували поширити норми авторського права. Однак рішення було негативним, так як телефонні довідники не були створені самими людьми, а завдяки комп'ютеру [7]. Аналіз даних справ дає змогу ствердити, що автором чи винахідником відповідно до права багатьох країн, може бути лише людина.

Проте японські законодавці, які є досить прогресивними, у 2016 році на засіданні державної комісії з інтелектуального права, прийняли рішення, щоб почати розробляти нормативні документи щодо захисту авторських прав на об'єкти, які створюються штучним інтелектом. Очевидно, що це досить вагомий крок для підтримки компаній, які створюють інновації [2].

Варто зауважити, що правове регулювання авторського права щодо об'єктів, які були створені штучним інтелектом є досить важливим, при цьому, не слід забувати і про умови, завдяки яким певний об'єкт може охоронятися правом інтелектуальної власності. Юрист ЮК Bossom Group Б. Дзяман вказує, що «до створення нормативно-правових актів, які б регулювали питання щодо прав штучного інтелекту, слід підходити дуже зважено» [2] Також, він зосереджував увагу на тому, що потрібно розділити твори на дві групи: твори, які створив виключно штучний інтелект і твори, які наприкінці оброблялися людиною. Дана теза видається абсолютно слушною, навіть попри загальну тенденцію юристів-законодавців, практиків та науковців, до доцільності більш виваженого підходу в питанні визнання авторства штучного інтелекту.

Таким чином, питання про авторські права штучного інтелекту не може бути вирішено за межами чіткого визначення питання про базову структуру самих приватних правовідносин, де є чітко визначено перелік суб'єктів цивільних прав та об'єктів і змісту цивільних правовідносин. В той же час, штучний інтелект пише статті для The New York Times та інших світових ЗМІ, веде телепередачі та здійснює вирішення юридичних питань у великих компаніях. Такий стан речей свідчить, що нормативне вирішення питання про можливе авторство штучного інтелекту не за горами.

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту. Інформація і право. 2015. № 2. С. 121–128
2. О. Кривецький. До проблеми правового регулювання штучного інтелекту. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3728:doproblemi-pravovogo-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu&catid=8&Itemid=350
3. Уткіна М. С. Можливість віднесення творів, створених штучним інтелектом, до об'єктів інтелектуальної власності. Правові горизонти. 2019. № 17. С. 54-58.
4. Цивільний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Acohs Pty Ltd v. Ucorp Pty Ltd. 2012. URL: <http://www6.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/cth/FCAFC/2012/16.html>
6. Bonadio E., McDonagh L., and Christopher A. Intellectual Property Aspects of Robotics. *Cambridge University Press*. 2018. Vol. 9:4. P. 655-667.

7. Telstra Corporation Limited v Phone Directories Company Pty Ltd. 2010. URL: <https://pinpoint.cch.com.au/document/legauUio1691235sl251986281/telstracorporation-limited-v-phone-directories-company-australia-pty-ltd> (дата звернення 09.05.2020).
8. Swapnil Tripathi and Chandni Ghatak. Artificial Intelligence and Intellectual Property Law. *Christ University Law Journal*. No. 1. 2018. 83-97p.
9. Марценко Н.С. Правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства 4 (20)/2019*. 2019. 91-98с. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/apl/article/viewFile/797/785>
10. Martsenko, N. (2020). Determining the place of artificial intelligence in civil law. *Studia Prawnoustrojowe*, (47). <https://doi.org/10.31648/sp.5279>

Мануляк Н.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри цивільного права та процесу ЗУНУ
Бутрин-Бока Н.С.*

БЕЗПЕКА КОРИСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАМИ: ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сьогодні Інтернет проник майже повністю у наше життя і діяльність. Окрім комп'ютерів та ноутбуків, ми підключаємо до Інтернету все: мобільні телефони, планшети, холодильники, телевізори й багато інших портативних пристроїв. Саме тому дуже важливо знати якомога більше про безпеку у Всесвітній мережі. Необхідно віднайти правильні способи захисту нашого приватного життя, коли ми перебуваємо онлайн. Багато хто з нас думає, що безпека в Інтернеті – це ілюзія, і бути захищеним зараз неможливо, адже веб-сайти збирають конфіденційну інформацію так тонко, що ми навіть не знаємо що саме їм відомо. Це, можливо, й так, але ця невпевненість – ще одна причина, щоб зберегти свою приватність та уникнути витоку персональних даних в Інтернет [1].

Як нам відомо, важливою ознакою сучасних загальносвітових процесів є розбудова інформаційного суспільства. У цьому універсальному процесі залишається не вирішеним одне з найважливіших питань – становлення правових засад регулювання інформаційних відносин, пов'язаних з функціонуванням мережі Інтернет, а також дослідження сучасного стану і перспектив розвитку такого регулювання. Для України проблема правового регулювання Інтернет-ресурсів або іншими словами інтернет-відносин пов'язаних разом з ними є надзвичайно актуальною з огляду на процес становлення національного інформаційного суспільства в нашій країні, а також визначення шляхів інтеграції до світового інформаційного суспільства. Сучасний період розвитку неможливо уявити без постійного

інформаційного обміну, що відбувається за допомогою системи мережі Інтернет [2].

Серед великої кількості інтернет-ресурсів не можемо не виділити виникнення інноваційного суспільного явища – соціальні мережі, які на стадії свого становлення використовувалися передусім для спілкування та розваг. Поряд із цим на їх сторінках можна було побачити інформацію про користувачів, послухати музику, переглянути світлини або відеозаписи. Проте вже зараз ми спостерігаємо, що соціальні мережі стають також повноцінним інструментом для бізнесу, що обумовлено присутністю в мережах цільової аудиторії та можливістю спілкування з живими людьми. Таким чином, соціальні мережі виступають як окрема сфера для виникнення, зміни або припинення цивільних правовідносин [3]. Варто зауважити, що на сьогодні відносини, що виникають у соціальних мережах, регулюються передусім локальними актами цих мереж, які встановлюють основні правила їх користування. Самі соціальні мережі зазвичай не несуть відповідальності за порушення прав інших осіб, про що вони прямо зазначають в угодах користувачів під час реєстрації. При чому питання захисту інформації у цій сфері у більшості випадків залишається поза сферою правого регулювання. Хоча в Україні і наявні окремі нормативно-правові акти у сфері інформатизації, законодавець не приділяв належної уваги правовідносинам, що виникають у соціальних мережах. Це створює загрозу для прав, свобод та законних інтересів користувачів соціальних мереж на території України, а отже вимагає як подальшого наукового дослідження, так і вдосконалення національного законодавства. З метою прискореного розвитку інформаційного суспільства в державі був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V [4].

Слід також зазначити, що правове регулювання засобів масової інформації – традиційна сфера для науки цивільного та багатьох інших галузей права. З правової точки зору, виникає ситуація, коли законодавство та правозастосовна практика у галузі цивільно-правового регулювання реалізації прав і свобод людини не встигають за розвитком Інтернету. Йдеться не просто про законодавче врегулювання діяльності інтернет-ресурсів, а про те, щоб позначити концептуальне ставлення законодавця до тих нових явищ, які виникли недавно, у зв'язку з якими необхідно повною мірою забезпечити права і свободи людини в Інтернеті. Нині кількість правових норм стосовно регулювання інформаційних відносин у мережі Інтернет є незначною. Норми, які можна застосувати до відносин, що виникають в Інтернеті, знаходяться в різних законодавчих актах. Ці відносини мають свою термінологію, специфіку, перетинаються з багатьма галузями права, тим не менше, жодна наявна галузь не може повною мірою їх регулювати внаслідок відмінностей Інтернет-відносин. Іншими словами, необхідно адаптувати норми, що регулюють інформаційні відносини, до віртуального

середовища. Водночас виникла гостра необхідність розроблення спеціальних правил, які б ураховували особливості саме Інтернет-відносин, створення норм міжнародного та національного законодавства, спрямованих на їх ефективне регулювання.

Отже, з точки зору аналізу інформаційного суспільства важливим є питання задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин і проблема доступу до інформації. Варто зазначити, що розвиток нормативної бази є необхідною умовою рішення багатьох проблем інформаційного суспільства. Серед них – цифрова нерівність країн і регіонів, проблема правового регулювання мережі Інтернет, електронної комерції й оподаткування в цій сфері, питання інтелектуальної власності, проблема забезпечення безпеки і конфіденційності інформації, можливість психологічного впливу на індивідуальну й суспільну свідомість, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Необхідно визнати, що вирішення цих проблем залежить насамперед від інформаційної політики України в цілому. Успішність інформаційної політики на національному і навіть на міжнародному рівні залишається одним з основних факторів, що впливають на розвиток глобального інформаційного суспільства. Для формування адекватного інформаційного законодавства необхідно забезпечити передусім вироблення загальної стратегії інноваційного розвитку, в рамках якої виробляються закони; вивчення досвіду розвинених країн та міжнародних вимог до сфери інформатизації; визначення проблем інформаційного суспільства та усунення їх за рахунок систем регулювання; аналітичне забезпечення законодавчих ініціатив; а також насамперед публічність законодавчого процесу [5, с. 305].

Отже, визначення на державному рівні важливості використання Інтернет, забезпечення безпеки і конфіденційності інформації, визнання його значення для інформаційного обміну і реалізації права на інформацію громадян України є надзвичайно важливим моментом для розвитку нашого інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Безпека в інтернеті. Електронний ресурс. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5427-bezpeka-v-nternet-scho-potrбно-znati.html> (дата звернення: 22.04.2021).
2. Шахбазян К. С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет: дис. канд. наук: 12.00.11. 2009.
3. Bobbie Johnson. Facebook information should be regulated, survey says. The Guardian. 5 June 2008. URL: https://www.theguardian.com/technology/2008/jun/05/privacy.socialnetworking?g_u src=rss&feed=technologyfull (дата звернення: 22.04.2021).
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року за № 537-V. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>. (дата звернення: 22.04.2021).

5. Шашенков Я.О. Правове регулювання інформаційних відносин в Інтернет-просторі. *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр.* 2010. Вип. 48. 303–308 с.

Мацук С.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Труфанова Ю.В.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

Договір позички - це домовленість двох сторін, за якою одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку. Це визначення викладено у Главі 60, а саме Статті 827 чинного Цивільного кодексу України [6].

Серед інших договорів, договір позички займає самостійне місце і являється безоплатним, проте володіє як усною так і письмовою формою. Він є основною вихідною моделлю, на базі якої будується регулювання цивільно-правових відносин.

Позичка все більше зустрічається серед договорів, у зв'язку із своєю універсальністю. Вона може укладатись як відносно об'єктів, без визначеної вартості, так і для земельних ділянок, автомобілів і т.д. Найбільш популярною для договору позички була культурна сфера, проте, попит на договір позички з'являється і в підприємницькій сфері. Поширеність його використання також обумовлена тим, що він може застосовуватись як фізичними, так і юридичними особами та залишає простір для індивідуальних питань, використовуючи норми закону у своїх інтересах відносно до правової ситуації.

Своєрідність договору позички полягає в тому, що, передаючи річ у користування, позичкодавець не отримує зустрічної вигоди. З огляду на це, безоплатність як системоутворювальний фактор стала причиною виділення договору позички як самостійного виду договорів про передання майна в користування [4, С.127-131].

Предметом договору позички, як правило, є індивідуально визначені речі. Речі визначені родовими ознаками не можуть складати предмет даного договору. Це пов'язано з тим, що за договором позички позичкодавець передає користувачеві річ лише для користування, останній зобов'язується повернути позичкодавцю річ після закінчення строку дії договору (якщо строк у договорі позички не зазначений, то на

вимогу позичкодавця) в такому стані, в якому вона була на момент її передання (тобто, ту ж саму річ) [1, С. 1-14].

За своєю природою, договір може бути як реальним, так і консенсуальним. Якщо момент укладення договору збігається з актом передачі речі у позичку, договір слід вважати реальним. Консенсуальним він буде у випадку, якщо сторони домовилися, що договір слід вважати укладеним з моменту досягнення згоди з усіх його істотних умов у належній формі [5, С. 1-12].

Сторонами договору позики є позичкодавець і користувач. Чинний Цивільний кодекс, враховуючи універсальний характер договору позички, не обмежує можливості яких-небудь осіб по участі в позичкових відносинах у статусі позичкодавця чи користувача. Отже, сторонами договору позички можуть бути будь-які учасники цивільних відносин з перерахованих у частинах 1, 2 ст. 2 Цивільного кодексу України [1].

При цьому якщо нерухоме майно передане у позичку на строк більш ніж на 3 роки, договір підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Цікавим є застосування договору позички для органів місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» питання щодо передачі майна територіальної громади в користування відносяться не лише до компетенції ради. Згідно з Конституцією України та Цивільним кодексом, територіальна громада може бути учасником цивільних правовідносин. Однак згідно зі Статтею 172 Цивільного кодексу територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через органи місцевого самоврядування у межах їхньої компетенції, встановленої законом [2].

Тобто розпоряджатися майном може виключно компетентний орган управління, призначений радою. Але, як правило, майно перебуває у користуванні не у ради чи органу управління — воно передане у господарське відання комунальному підприємству, а відповідно, знаходиться на балансі цього підприємства. Таким чином, робимо висновок, що органи місцевого самоврядування мають право планувати і здійснювати видатки лише на своє утримання або утримання створених ними юридичних осіб, враховуючи об'єктивну потребу в коштах [2].

Варто згадати тако бюджетні позички, які виступають важливим елементом вхідних і вихідних бюджетних потоків.

Бюджетні позички - надання коштів вищестоящих бюджетів нижчестоящим на покриття тимчасового касового розриву (незбігання в часі фінансування видатків і надходження доходів). Для бюджетних позичок характерні – безпроцентність, погашення до заробітної плати поточного року, видача лише нижчестоячому бюджету, що підпорядкований вищестоячому [5, с.187].

Цікавою є судова практика відносно договору позички. Наприклад, керуючись рішенням Рівненського окружного адміністративного суду від

13 жовтня 2020 року по справі №460/3693/20 за позовом Головного управління ДПС у Рівненській області до Товариства з обмеженою відповідальністю "Агро-Зоря" про стягнення коштів за простроченою заборгованістю за фінансовою допомогою.

Суд виніс рішення на користь Головного управління ДПС у Рівненській області, обґрунтувавши свою позицію тим, що:

Згідно з ч.9 ст.17 Бюджетного кодексу України, прострочена заборгованість суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету (включаючи плату за користування такими кредитами (позиками) та пеню) стягується з такого суб'єкта господарювання органами доходів і зборів, що є органами стягнення такої заборгованості у порядку, передбаченому Податковим кодексом України або іншим законом, включаючи погашення такої заборгованості за рахунок майна цього суб'єкта господарювання.

Згідно з п.10 Порядку №174, з метою примусового стягнення в установленому законодавством порядку простроченої заборгованості з боржника територіальні органи Державної казначейської служби до кінця місяця, що настає за звітним періодом: інформують органи державної податкової служби за місцем реєстрації боржника про зміну розміру простроченої заборгованості за кредитами та суму нарахованої на неї пені.

Відповідно до п.15 Порядку №174, прострочена заборгованість за кредитами, бюджетними позичками/фінансовою допомогою, яка не погашена боржником протягом 30 календарних днів після настання строку платежу, а також нарахована на суму простроченої заборгованості за кредитом, бюджетною позичкою/фінансовою допомогою пеня стягуються в установленому законодавством порядку органами державної податкової служби за місцем реєстрації боржника відповідно до подання територіальних органів Державної казначейської служби.

Таким чином, суд виніс рішення про стягнення коштів з Товариства з обмеженою відповідальністю "Агро-Зоря" [3].

Проаналізувавши цю справу, я цілком погоджуюсь з рішенням суду, адже найважливішою умовою укладання договорів є їх неухильне дотримання обома сторонами. Як бачимо із судового рішення вище, користувач не зважав на строки такого договору і на повернення коштів.

Отже, договір позички існує досить давно, і його специфіка є досить універсальною для використання. Поширення цього договору сприяє розвитку товарно-грошових відносин, в першу чергу тому, що договір позички – це наслідок добросовісності та культурного розвитку суспільства, адже він входить в систему безоплатних договорів. Важливим аспектом є і бюджетні позички, які складають систему бюджетних трансферів.

Список використаних джерел

1. Бойко Н.М. Особливості предмету договору позички. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія:Право. 2016. С.1-14.
2. Договір позички: про які нюанси слід знати ОМС. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/march/issue-3/article-43208.html>
3. Єдиний реєстр судових рішень. Рішення від 15.10.2020. ULR: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92159042>
4. Калаур Іван. Правова природа договору позички як підстави для виникнення права на безоплатне користування річчю. УДК 347. 455. *Національний юридичний журнал: Теорія і практика*. 2016. С.127- 131.
5. Ночовкіна Олена Валентинівна. Договір позички за цивільним кодексом України. *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Харків. 2016. 212 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435- IV// *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 60. 356 с. (посилання 2020 року).

Мельничук М.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Труфанова Ю.В.*

ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ТА ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ДАРУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Укладення договору дарування є досить актуальним в теперішній час та набуває все більшого значення у суспільстві. Зміни соціально-політичного та економічного змісту в нашій державі зумовили істотне піднесення ролі цивільно-правових договорів, зокрема договорів дарування, як одного з найефективніших і найбезпечніших правових засобів опосередкування майнових відносин.

Окремі аспекти договору дарування були предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: З.І. Шкундін, М. І. Брагінський, В. В. Новікова, О. С. Яковлев, М.І. Бару, І.Б. Новицький, Т. Ніколаєв, Н. Мещеряков, І. Коробейніков, В. Новіков, А.М. Ісаєв тощо.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати із визначення поняття договору дарування. Згідно статті 717 Цивільного кодексу України, за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [6].

Результатом посвідчення договору дарування є припинення права власності на предмет дарунку у дарувальника і таке право виникає у

обдаровуваної особи. При цьому дарувальник не має права вимагати від обдаровуваного будь-яких дій на його користь. В іншому випадку така угода не буде договором дарування. Важливою умовою договору дарування є саме предмет договору. Дуже часто предметом договору дарування є нерухоме майно. Нерухомі речі (нерухоме майно, нерухомість) - це земельні ділянки, а також об'єкти, які знаходяться на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [2, ст.24].

Договір дарування нерухомої речі, відповідно до частини 2 статті 719 Цивільного кодексу України, укладається у письмовій формі і повинен бути нотаріально посвідченим. Окрім того, відповідно до статті 182 Цивільного кодексу України, перехід права власності на нерухоме майно до обдаровуваного підлягає державній реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [3, ст.72-74].

Згідно зі статтею 55 Закону України «Про нотаріат», договори про відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаражу, земельної ділянки та іншого нерухомого майна посвідчуються за місцезнаходженням цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін правочину. Як і в разі посвідчення будь-яких угод, оформлюючи договір дарування нерухомого майна нотаріус перевіряє, чи відповідає зміст угоди справжнім намірам сторін, визначає дієздатність фізичних осіб, а також правоздатність та дієздатність юридичних осіб, які беруть участь у правочині [4].

Укладання правочинів про перехід права власності на нерухоме майно, що підлягають державній реєстрації, відрізняється від інших угод тим, що сторони договору зобов'язані надати нотаріусу документи, які посвідчують право власності на предмет дарунку. Також нотаріус перед посвідченням правочину має здійснити перевірки за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно щодо державної реєстрації прав на це майно в осіб, які його відчужують, щодо відсутності заборони на відчуження цього майна, щодо наявності чи відсутності інших речових прав на даний предмет договору [2, ст.79].

При посвідченні договору дарування нерухомого майна дарувальник зобов'язаний письмово повідомити про наявність чи відсутність прав малолітніх та неповнолітніх дітей, недієздатних або обмежено дієздатних осіб на користування цим майном. З метою перевірки відсутності прав таких осіб на користування відчужуваним нерухомим майном, нотаріус має право додатково вимагати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, потрібні для вчинення правочину [7].

Щодо питань сплати податку обдарованою особою варто зазначити, що законом звільняється від обкладання податком на доходи фізичних осіб вартість дарунків, отриманих від дарувальника членами його сім'ї першого та другого ступеня споріднення [3, ст.355-357].

Окремо потрібно звернути увагу на те, що з моменту переходу права власності на предмет дарунку до обдаровуваного, юридичний зв'язок між

сторонами договору припиняється; обов'язок подальшої належної поведінки до дарувальника є суто морально-етичним [1, ст.35].

Ще одним важливим елементом у розумінні договору дарування є судова практика. Розгляньмо судові рішення від 15 квітня 2019 року. Дана цивільна справа розглядалась за позовом про визнання договору дарування дійсним, визнання права власності на будинок та земельну ділянку.

Позивач звернулась до суду з позовом про визнання договору дарування дійсним, визнання права власності на будинок та земельну ділянку, посилаючись на те, що 22.12.1992 позивач і відповідач уклали між собою договір дарування житлового будинку на земельній ділянці площею 0,22 га. Зазначений житловий будинок належить особі відповідача на праві особистої приватної власності відповідно до договору купівлі-продажу № 232 від 26.12.1990. Нотаріально договір дарування не складався та не був зареєстрований у ЗМБТІ. Угода посвідчувалась секретарем виконкому Біленьківської сільської ради народних депутатів Запорізького району Запорізької області, зареєстрована в реєстрі за № 301. На підставі рішення виконавчого комітету Біленьківської сільської ради народних депутатів № 156 від 21.08.1995 позивачу була передана у приватну власність земельна ділянка площею 0,225 га, яка розташована на території Біленьківської сільської ради. Зазначені дії сторін свідчать про те, що вони домовилися щодо усіх істотних умов договору, вчинили взаємні дії для настання юридично значимих наслідків, але у повному обсязі не виконали умови договору дарування.

Суд врахував те, що правовідносини по справі відкрились в 1992 році і при розгляді справи керувався також нормами ЦК УРСР в редакції 1963 року. Керуючись статтями 41, 42, 47 цього Кодексу, а також нормами Цивільного процесуального кодексу, суд вирішив позов про визнання договору дарування дійсним, визнання права власності на будинок та земельну ділянку задовольнити у повному обсязі, а також визнати договір дарування житлового будинку, укладений 22.12.1992, виконаним та дійсним [5].

Отже, на перший погляд нескладна процедура дарування майна передбачає врахування вищезазначених особливостей і нюансів. Договір дарування займає важливе місце у системі цивільно-правових договорів, який є правовою формою, що забезпечує переміщення матеріальних цінностей і надання послуг. Також договір дарування є досить важливим інститутом цивільного права, який був і є актуальним з позиції його дослідження, розвитку та удосконалення, так як стосується майнових прав людини.

Список використаних джерел

1. Братель О. Г. Особливості тлумачення положень договору дарування. О. Г. Братель. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 35-37.
2. Гончаренко В. О. Договір дарування у цивільному праві. *Young Scientist*. 2016. № 6 (33) С.235. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/58.pdf>.
3. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем. За ред. Є.О. Мічуріна. Вид. 4-те, перероб. і доп. Х.: Фактор, 2013. 464 с.
4. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року із змінами, внесеними згідно із Законом № 775-ІХ від 14.07.2020, ВВР, 2020, № 48, ст. 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
5. Рішення у справі № 317/610/19 (провадження № 2/317/561/2019) Запорізького районного суду Запорізької області від 15 квітня 2019 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81196099>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Із змінами від 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред. Бобрика В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 784 с.

Микитчак Т.
*студентка ОС «Магістр»
факультету фінансів та обліку
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри
фінансів ім. С.І. Юрія ЗУНУ
Квасниця О.В.*

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННИХ ПРОЕКТІВ ЄС НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Ефективне транскордонне співробітництво, яке впроваджується в життя регіонів України на початку ХХІ століття, є однією з необхідних умов підвищення конкурентоспроможності регіонів нашої країни. Україна завдяки вигідному геополітичному положенню має великі потенційні можливості щодо розвитку транскордонного співробітництва, оскільки 19 з 25 регіонів держави є прикордонними, а зовнішній кордон є найдовшим серед європейських країн. По-перше, підтримка транскордонного співробітництва прикордонних регіонів з боку держави розглядає його в якості інструмента соціально-економічного розвитку регіонів та пом'якшення територіальних диспропорцій. По-друге, враховуючи курс України на європейську інтеграцію, формування інституційної бази та механізмів європейського рівня щодо реалізації транскордонної взаємодії регіонів України та Євросоюзу, саме транскордонне

співробітництво розглядається як ефективний чинник європейської інтеграції на регіональному рівні. Варто зазначити, що важливість і актуальність визначаються також і мірою адаптації європейських норм і принципів регіонами України в контексті європейського вибору. Історичний досвід розвитку транскордонного співробітництва в Європі свідчить про набуття європейськими регіонами базових принципів транскордонної взаємодії, інституційних основ, механізмів реалізації прийнятих рішень, питання фінансування та моніторингу. Питання теорії щодо реалізації транскордонного співробітництва регіонів Європи постійно вдосконалюється. По суті, основні принципи і механізми зосереджені у політико-правових документах Ради Європи і Європейського Союзу [1], повідомленнях Європейської Комісії [2]. Втім, необхідно відзначити, як справедливо підкреслює знаний фахівець з питань регіоналістики М. Лендъел, все ще відкритим залишається, насамперед, питання інституційної форми, у яку має розвинутися партнерство місцевих та регіональних органів влади з недержавними організаціями [3]. Більше того, за умов наявності Мадридської конвенції і її додатків, складність питання у транскордонному співробітництві визначається і в обов'язковості використання вітчизняного законодавства регіонами різних країн.

У 2019 році для України були доступні п'ять програм транскордонної співпраці, які реалізувались в 11 прикордонних областях. У таблиці 1 представлено програми та області, які беруть у них участь.

Таблиця 1

Програми транскордонного співробітництва [4]

Програма	Обсяг фінансування ЄС	Області
Програма співробітництва EaPTC Білорусь – Україна	3,3 млн євро	Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська області
Програма співробітництва EaPTC Молдова – Україна	3,3 млн євро	Одеська, Вінницька, Чернівецька області
Програма транскордонного співробітництва "Польща-Білорусь-Україна 2014-2020"	183 млн євро	Волинська, Львівська, Закарпатська області
Спільна операційна програма "Румунія-Україна"	60 млн євро	Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Одеська області
Спільна операційна програма "Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020"	73,9 млн євро	Закарпатська, Івано-Франківська області

Ефективність реалізації програм транскордонної співпраці залежить від якості налагоджених зв'язків між прикордонними регіонами та відповідності між пріоритетами цих програм та місцевими стратегіями регіонального розвитку.

Також варто зазначити, всі регіони України знаходяться в однакових та рівноправних правових умовах для розвитку транскордонної співпраці. Ці аспекти зазначені в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Державній стратегії регіонального розвитку – 2020 та Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки. Проте вагомим також залишається і той факт, що відповідальність за розвиток відносин між прикордонними територіями несуть місцеві органи виконавчої влади, а проаналізувавши деякі двосторонні угоди, які підписувались між місцевою владою прикордонних регіонів та територіями країн-сусідів, можна зробити висновок, що вони втратили свою актуальність, адже були укладені наприкінці 1990-х та зараз діють лише на папері.

Окрім того, транскордонні проекти несуть епізодичний характер, коли їх висвітлюють у планах реалізації регіональних стратегій. Не перевагу цьому, Львівська область демонструє цілісне бачення транскордонної складової у стратегічному плануванні.

Важливим аспектом ефективності реалізації транскордонних проектів є фінансування. Відтак регіони України мають розмите бачення особливостей залучення фінансування та інвестування даних програм. Основними причинами виступають:

- брак досвіду фандрайзингу, проблеми з управлінням отриманих коштів, труднощі по'язані із пошуком партнерів;
- недосконала сфера кредитування, яка дещо обмежує операції по залученню зовнішніх фінансів до місцевих бюджетів;
- неможливість дофінансувати проекти коштом приватних інвестицій, адже це не передбачено у рамках програми ЄС, а це у свою чергу робить співпрацю між громадським сектором та бізнесом не вигідною.

Важливою проблемою під час дослідження питання ефективності реалізації транскордонних проектів в Україні виступає відсутність повноцінної транскордонної статистики. Даний факт ускладнює можливість проведення оцінки розвитку транскордонного співробітництва, аналізу кон'юнктури на транскордонних ринках, проведення науково-дослідних робіт, обґрунтування стратегічного розвитку прикордоння, своєчасне прийняття управлінських рішень.

Отже, більшість прикордонних регіонів України втрачають можливості, які відкривають програми транскордонної співпраці ЄС. Вирішення вищевказаних проблем вимагає прикладання зусиль місцевої влади до транскордонної співпраці, перетворення її на елемент, який повинен бути невід'ємною частиною стратегічного планування. Для цього потрібно, щоб органи влади надавали пропозиції, які у свою чергу сприятимуть розвитку регіонів, та використовувала усі можливості для їх

просування при підготовці транскордонних програм. Варто також залучити до роботи профільних експертів, які б надавали консультації, а також співпрацювати у сфері обміну досвідом із громадськими організаціями, адже останні здебільшого мають успішний проектний досвід. З боку центральної виконавчої влади варто надати стимул регіонам застосовувати індивідуальний підхід до транскордонної співпраці, посилення, сформуванню єдиної бази, де б відображались дані проектів та статистична інформація щодо їх виконання.

Список використаних джерел

1. Європейський Союз: Консолідовані договори/ Пер. Ю. Петрусь. К.: Port-Royal, 1999. 206 с
2. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. URL: http://www.delukr.ces.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm
3. Лендъел М. Механізми реалізації регіональної політики в Україні. Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів. Київ: Міленіум, 2001. 168 с
4. Синергія програм транскордонного співробітництва та стратегій регіонального розвитку в Україні. URL: <https://pfirs.org/produkti/book/76-sinerhiya-program-transkordonnogo-spivrobitnitstva-ta-strategij-regionalnogo-rozvitku-v-ukrajini/3-produkti.html>

Паламар С.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу ЗУНУ
Труфанова Ю. В.*

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Правова природа фінансового лізингу по сьогоднішній день залишається найбільш дискусійним питанням у сфері лізингових правовідносин. Фінансовий лізинг давно користується великою популярністю у суб'єктів господарювання. Варто зазначити, що договір фінансового лізингу дає можливість набувати об'єкт основних засобів на так званий «виплат». У даному випадку всі у вигаші, оскільки лізингодавець одержує за свою послугу додаткові відсотки, а лізингоодержувач користується чи використовує об'єкт лізингу без сплати повної вартості за нього.

На сьогоднішній день в країнах із розвиненою економікою фінлізинг є дієвим інструментом фінансування програм оновлення та розширення основних засобів різних підприємств. В нашій державі, на жаль, явище фінансового лізингу є новим та не вивченим, а відповідно і не дуже

практиковане. Він є одним із напрямків вирішування питання придбання обладнання, яке потрібне для виробництва.

Згідно із статтею 806 ЦК України, за договором лізингу одна сторона передає або зобов'язується передати другій стороні у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов на певний строк і за встановлену плату [6, с. 230]. Тобто даний нормативно-правовий акт містить визначення договору лізингу. Також слід звернути увагу, що цей договір є одним із договорів оренди за законодавством. А визначення самого договору фінансового лізингу, який є об'єктом даного дослідження, міститься у ст. 1 Закону України «Про лізинг». Нормативно-правовий акт тлумачить дане явище як вид цивільно-правових відносин, за яком лізингодавець зобов'язується набути у власність у продавця річ відповідно до обговорених із лізингоодержувачем умов передачі її йому для користування на визначений строк, який становить не менше одного року, за встановлену сторонами плату.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг», суб'єктами такого лізингу можуть бути: лізингодавець – юридична особа, яка має передати право володіння, а також користування предметом даного договору лізингоодержувачу; лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу; продавець – фізична або юридична особа, в якій безпосередньо лізингодавець набуває річ, яка і буде предметом договору фінансового лізингу; інші особи, які є сторонами багатосторонньої угоди лізингу [1, с.49-50].

Для договору фінансового лізингу є характерною широка регламентація прав і обов'язків лізингодавця, продавця та лізингоодержувача. Також варто зазначити, що у законодавстві чітко регулюються порядок укладення, зміни та припинення договору фінансового лізингу в порівнянні з іншими видами договорів [5, с.109]. Слід наголосити, що лізингодавця дуже часто розглядають як фінансового посередника між продавцем та лізингоодержувачем. Тому згідно із п. 5 ч.1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дане явище відносять до фінансових послуг.

Досить дискусійним є питання про те, який же є договір фінансового лізингу – двостороннім чи багатостороннім. При здійсненні даного лізингу слід звернутися до Закону України «Про лізинг», який передбачає два варіанти укладення договору фінансового лізингу. Першим варіантом є укладення одного договору, у якому братимуть участь усі учасники даних правовідносин: лізингодавець, лізингоодержувач та продавець. Іншим, як на мене, універсальним способом є укладення двох договорів – договору фінансового лізингу між лізингодавцем та лізингоодержувачем та

договору купівлі-продажу між лізингодавцем та продавцем. Згідно із ч.2 ст. 44 ЦК України, письмові угоди мають бути підписані усіма особами, які їх укладають. А тому, оскільки продавець не підписує договору лізингу, а лізингоодержувач – договору купівлі-продажу, доцільним буде підписання двох договорів. Через це і не укладається єдина тристороння угода між сторонами, а два договори – фінансового лізингу та купівлі-продажу.

Хоча і по характеристиці договору фінансового лізингу рекомендують укладати його у формі двосторонньої угоди, законодавством не забороняється укласти його у формі багатосторонньої угоди. У даному випадку за змістом даний договір буде змішаним. Тобто у ньому будуть поєднуватися елементи як договору фінансового лізингу, так і договору купівлі-продажу.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про фінансовий лізинг», передбачається сублізинг, який полягає у передачі лізингоодержувачем третім особам, які є за договором сублізингу лізингоодержувачами, у користування за плату на певний строк предмет лізингу, який раніше він отримав від лізингодавця за попереднім договором лізингу [7, с. 306].

Виділяють дві основні конструкції фінансового лізингу – договірну та операційну. Тому і лізинг вважають особливою формою оренди, оскільки вона пов'язана із передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна. Саме лізинг надає змогу підприємцям розширювати і осучаснювати власне виробництво, не витрачаючи при цьому грошових коштів для інвестицій у власний основний капітал, а сплачуючи лише лізингові платежі, що є досить вигідно та зручно для них.

Згідно із ч. 2 ст. 806 ЦК України до договору лізингу, в тому числі фінансового, застосовують загальні положення про договір оренди, а також про договір купівлі-продажу та поставки, якщо інше не передбачено законодавством. З цього можна зробити висновок, що договір фінансового лізингу є змішаним за своєю правовою природою, засвідчення чого міститься у ч.2 ст. 628 ЦК України. Виходячи із цього, договір фінлізингу підлягає нотаріальному посвідченню. Тому у разі недотримання сторонами передбаченої законодавством форми договору, він буде признаним нікчемним (згідно із ч. 1 ст. 220 ЦК України).

Досить цікавим фактом є те, що договори фінансового лізингу досліджують на дотримання ст.18 Закону «Про права споживачів». Згідно із цим нормативно-правовим актом, продавець не має права включати до договору із споживачем умови, які є несправедливими по відношенню до споживача. Умови є такими, коли є досить помітний дисбаланс прав та обов'язків, передбачених в договорі фінансового лізингу, на користь продавця.

Отже, фінансовий лізинг за свою правовою природою є особливим договором оренди, який полягає у переданні майна лізингодавцем в

користування лізингодержувачеві. Оскільки даний договір не є досить практикуючим в Україні, то нормативно-правова база потребує вдосконалення у даній сфері, до кінця врегульований взаємовідносин сторін договору фінансового лізингу.

Список використаних джерел

1. Габріадзе М. Р. Правове регулювання договору лізингу за цивільним законодавством України. *Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право*. 2019. С. 47-52.
2. Закон України «Про лізинг». Відомості Верховної Ради України: закон від 16 грудня 1997 року, редакція від 02.10.2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_104800-98.
3. Закон України «Про права споживачів». Відомості Верховної Ради України: закон від 12.05.1991 року, редакція від 16.10.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
4. Закон України «Про фінансовий лізинг». Відомості Верховної Ради України: закон від 16.12.1997 року, редакція від 16.01.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97>.
5. Романюк І. П. Правова природа договору фінансового лізингу. *Правове забезпечення адміністративної реформи*. 2015. №4. С. 109-112.
6. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 16.01.2003, редакція від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Яцух О. О. Теоретичне та нормативно-правове забезпечення лізингових операцій. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. №3(32). С. 302-310.

Паляниця Т.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Зайцева-Калаур І. В.*

ОСОЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ

На сьогоднішній день багато держав, в тому числі і Україна, потерпають від збройних конфліктів, які роблять людей незахищеними, порушують їх права і свободи. При висвітленні таких подій надзвичайно важливу роль відіграють засоби масової інформації. Вони в деякій мірі виступають захисниками прав людини, медіаторами, що сприяють деескалації і врегулюванню конфліктів. Бо на них покладено обов'язок

збирати та поширювати правдиву, неупереджену інформацію, тим самим роблячи її надбанням суспільства. І саме робота військових кореспондентів має безпосереднє і вирішальне значення для забезпечення громадськості повною та правдивою інформацією. **Тому дана проблематика є особливо актуальною для нас.**

Особливості правового статусу військових кореспондентів не є детально дослідженими у науковому колі. Натомість різноманітні недержавні організації торкаються у своїй діяльності даної теми, зокрема ОБСЄ, Рада Європи.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві немає акту, який би містив поняття «військовий кореспондент». Але міжнародне гуманітарне право надає таку дефініцію та містить норми, які узагальнюють особливості правового статусу військових кореспондентів. Зокрема, проаналізувавши статтю 4 А(4) Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р., можна констатувати, що військовими кореспондентами є представники засобів масової інформації, які мають акредитацію в збройних силах, супроводжують військові формування, але не є їх членами [3]. Це журналісти, які висвітлюють хід бойових дій, безпосередньо перебуваючи у зоні збройного конфлікту та спілкуючись з його учасниками.

Визначальною ознакою військових кореспондентів відповідно до міжнародного гуманітарного права є саме те, що вони супроводжують військові формування в офіційному статусі, що підтверджується акредитаційним документом, який видає уряд держави. Цим самим держава бере на себе обов'язок забезпечувати безпеку журналіста, поки він дотримується правил акредитації. Документ про акредитацію зобов'язує військове командування співпрацювати з журналістом в межах його професійних вимог. Перший Додатковий протокол до Женевських конвенцій, передбачає, що у тому випадку, коли військовий кореспондент потрапив в полон, він може користуватися всіма правами військовополонених. Це пов'язано з наявністю у кореспондента формального права супроводжувати військові формування [2].

В українському законодавстві немає чітко визначеної вимоги щодо обов'язкової акредитації військових кореспондентів в зоні збройного конфлікту, але варто зауважити, що за її відсутності робота в зоні ООС може суттєво ускладнитись. До того ж, акредитація є доцільною і з боку безпеки, адже, як свідчать міжнародні норми, вона є гарантією захисту журналіста з боку держави. Акредитацію представників засобів масової інформації в районі проведення ООС здійснює Прес-центр Об'єднаних сил при співпраці з СБУ. На теперішній час в зоні ООС діє дворівнева система акредитації журналістів. Прес-карта другого ступеня акредитації є персоналізованим документом, який підтверджує права представників ЗМІ на виконання редакційних завдань в районі проведення ООС на території Донецької та Луганської областей, а також в місцях, де виконуються завдання та дислокуються військові частини

ЗСУ. Але варто зауважити, що прес-карта такого рівня не дає права журналісту працювати на лінії бойового зіткнення.

Прес-карту ООС першого ступеня акредитації може отримати журналіст, який пройшов спецкурс при Міністерстві оборони України. І лише вона надає представникам ЗМІ можливість виконувати редакційні завдання і безпосередньо на лінії бойового зіткнення, і в районах виконання завдань та дислокації військових частин ЗСУ.

Така політика України щодо акредитації військових кореспондентів цілком відповідає міжнародним стандартам. Варто зауважити, що Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1438 (2005 р.) «Свобода преси і умови роботи журналістів у зонах конфліктів» закликає держав-членів і держав-спостерігачів забезпечувати обов'язкове навчання та проходження інформаційних програм для майбутніх військових кореспондентів. Також Асамблея зазначила, що організації ЗМІ повинні чітко інформувати глядачів (читачів), які репортажі ведуться саме військовими кореспондентами, що працюють із військовими силами [1, с.18].

Щодо взаємодії військових кореспондентів з організаціями ЗМІ, то варто зазначити, що вони можуть перебувати у трудових та у цивільно-правових відносинах. Якщо військовий кореспондент працює в штаті організації ЗМІ, то його робота у районах збройних конфліктів зазвичай оформлюється як відрядження.

Ст. 15 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [4] і ст. 25 Закону України «Про інформацію» [5] містять однакову норму, що уповноважує організацію ЗМІ відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та встановлюють обов'язки журналістів щодо поширення отриманої там інформації. Наприклад, журналіст, зокрема військовий кореспондент зобов'язаний: дотримуватися вимог щодо нерозголошення планів спецпідрозділів; не допускати фактичної пропаганди терористів та злочинних груп; не виступати в ролі арбітра; не втручатися в інцидент; не створювати штучної психологічної напруги в суспільстві. При цьому організації ЗМІ повністю відповідальні за відряджених журналістів. Однак, за журналістами також залишається право діяти за власною ініціативою.

Отже, можна зробити висновок, що військовий кореспондент – це особа, яка є представником засобу масової інформації та має акредитацію, передбачену законодавством держави, що в своїй професійній діяльності супроводжує військові формування, але не є їх членом та висвітлює події, пов'язані з діяльністю таких військових формувань. Незважаючи на те, що в законодавстві України не визначено, кого можна вважати військовим кореспондентом, норми щодо акредитації журналістів для роботи в районах збройних конфліктів дають можливість заключити, що саме ті особи, які мають прес-карту другого

або першого рівня, видану у встановленому законом порядку, і є військовими кореспондентами.

Список використаних джерел

1. Безпека журналістів. Збірник документів Ради Європи. 2016. 49 с.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. № 995_199. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 09.03.2021).
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. № 995_153. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 09.03.2021).
4. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text> (дата звернення: 09.03.2021).
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 09.03.2021).

Підгородецька Ю.

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент

кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ

Труфанова Ю.В.

ПРАВО ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ

Питання права земельного сервітуту є досить актуальним в теперішній час та набуває все більшого значення у суспільстві. Причиною цього є те, що економічний розвиток України має за основу землю, тому саме земельне право має бути високо розвинуте в нашій державі. Отож, з'являється необхідність у поглибленому теоретичному дослідженні також і права земельного сервітуту.

Дослідженню явища права земельного сервітуту приділяли свою увагу такі науковці як: Ю. Жаріков, О. Кирієнко, Н. Бондарчук, В. Скрипник, А. Бабаєв, М. Гончаренко, Н. Шуляк, Е. Суханова, А. Копилова.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати із з'ясування сутності поняття права земельного сервітуту, адже у правовій науці існує багато визначень цього поняття. Згідно чинного законодавства дане поняття подається у ч. 1 ст. 98 Земельного кодексу України: право земельного сервітуту зазначається як право власника або землекористувача земельної ділянки чи іншої заінтересованої особи на

можливість обмеженого платного або безоплатного використання чужою земельною ділянкою або ділянками [2].

Ю. Жаріков зазначає, що земельний сервітут – це право обмеженого користування сусідніми земельними ділянками або ділянкою, яке можливо встановити угодою власників земельних ділянок або ж рішенням суду [1, с. 116].

На думку В. Гуревського земельним сервітутом можна вважати сервітут, який можливо встановити на потребу власника або користувача земельної ділянки задля її обслуговування методом використання корисних особливостей сусідньої ділянки за згодою власників даних ділянок [1, с. 116].

О. Кирієнко вважає, що право земельного – це право, об'єктом якого є визначена обслуговуюча земельна ділянка, а суб'єктом – власник визначеної панівної ділянки, інакше кажучи право земельного сервітуту не є особистим правом. Науковець говорить, що право земельного сервітуту – це суб'єктивне право лише особи, яка є користувачем чи власником панівної ділянки, а у випадку становлення земельного сервітуту мають ураховуватися як інтереси власника пануючої земельної ділянки, так і власника обслуговуючої ділянки [1, с. 117].

Запровадження земельних сервітутів у законодавстві незалежної України розпочалося з прийняття Земельного кодексу 25 жовтня 2001 р., де в главі 16 описане право земельного сервітуту [1, с. 116]. У сучасному українському законодавстві право земельного сервітуту врегульовується в основному Цивільним та Земельним кодексом. Тож, Цивільний кодекс зазначає, що право земельного сервітуту належить до речових прав на чуже майно. [3, с. 87].

Відповідно до ч. 1 ст. 401 Цивільного кодексу України - сервітут може бути встановлений щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. За ч. 2 цієї ж статті - сервітут може належати як і власникові сусідньої земельної ділянки, так і іншій точно визначеній особі (особистий сервітут) [5].

Звертаючись до Земельного кодексу України, зокрема, до ч.1 ст. 98, можна побачити, що земельні сервітути можуть бути постійними і строковими. Строк дії земельного сервітуту, який встановлюється договором, залежить від цілі використання обслуговуючої ділянки власником панівної ділянки [2].

П. Кулинич вважає, що постійними сервітутами є земельні сервітути, за яких одна ділянка завжди обслуговує іншу, піднімаючи її спроможність задовольняти деякі потреби власника ділянки. Прикладом тимчасового земельного сервітуту може слугувати сервітут, у межах якого відбувається розміщення на сусідній (обслуговуючій) ділянці власником панівної ділянки будівельних риштувань і складання будівельних матеріалів з ціллю ремонту будинків і споруд [1, с.117].

Також необхідно згадати, що за ст. 99 Земельного кодексу України власники або землекористувачі земельних ділянок чи інші заінтересовані особи можуть вимагати встановлення таких земельних сервітутів наприклад як право проходу та проїзду на велосипеді; право на розміщення тимчасових споруд (малих архітектурних форм); право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд; тощо [2].

Одним з важливих елементів дослідження права земельного сервітуту є аналіз судової практики. Як приклад можна розглянути судові рішення від 27 січня 2020 року. Справа розглядалась за позовом про встановлення земельного сервітуту, а саме: право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівлі.

В даній справі позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про встановлення земельного сервітуту. Посилаючись на те, що є власником земельної ділянки на підставі державного акту на право власності на земельну ділянку. Землекористувачем суміжної земельної ділянки є відповідач. Декілька років тому вона провела ремонт будинку. Проте стіна з боку сусіда залишилася не утепленою та непоштукатуреною. В добровільному порядку сусід відмовляється надати доступ до його земельної ділянки для проведення робіт. Позивач замовила проведення робіт для встановлення в натурі меж земельної ділянки та встановлено, що межа знаходиться на відстані 52 см від стіни її будинку. Проте їй ще необхідно 50 см з частини земельної ділянки відповідача з бокового фасаду житлового будинку для проведення ремонту. В зв'язку з вищевикладеним просить встановити земельний сервітут на право влаштування будівельних риштувань для проведення утеплення бокової стіни будинку розміром 50 см вздовж стіни будинку (18,41 м) на період з 01 лютого 2020 року по 31 березня 2020 року.

Керуючись ст.ст. 12, 13, 81, 95, 141, 258, 259, 264, 265, 352, 354, 355 ЦПК України, ст. ст. 98, 99, 100 Земельного кодексу України, суд ухвалив: позов про встановлення земельного сервітуту задовольнити частково. Встановити земельний сервітут на право влаштування будівельних риштувань для проведення утеплення бокової стіни будинку розміром 50 см вздовж стіни будинку (18,41 м) на період з 01 лютого 2020 року по 31 березня 2020 року. В решті вимог відмовити [4].

Отже, питання права земельного сервітуту тягнеться від достатньо давнього часу і по сьогоднішній день, з кожним днем стаючи актуальнішим. Прослідковуючи тенденцію щодо української землі, так як право повинне розвиватися і еволюціонувати разом з суспільними відносинами, на мою думку ми не зможемо в якийсь момент твердо сказати, що те чи інше питання досягнуло апогею в своєму правому регулюванні, тому розглядаючи це питання я дійшла висновку, хоча

право земельного сервіту так чи інакше врегульовано воно потребує своєї еволюції і покращення з кожним днем як і інші питання.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н. В. Поняття й особливості земельного сервіту за законодавством України [Електронний ресурс] Н. В. Бондарчук Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання. 2017. № 1. с. 116–118. Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2017/35.pdf
2. Земельний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 17 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Предчук Т. В. Право користування чужим майном (сервітут) у цивільному праві України. Т. В. Предчук Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 6. с. 86–89.
4. Рішення у справі № 306/2154/19 (провадження № 2/306/94/20) Свалявського районного суду Закарпатської області від 27 січня 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87226103>
5. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 28 квітня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

*Підлиська М.
студентка ОС «Магістр»
факультету фінансів та обліку
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри
фінансів ім. С.І. Юрія ЗУНУ
Шашкевич О.Л.*

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Питанням бюджетної децентралізації місцевих бюджетів, планування та виконання їх дохідної частини на сьогоднішній день присвячено багато наукових досліджень. Однак поширення COVID-19 стало форс-мажорною обставиною та критичним деструктивним фактором для багатьох сфер діяльності та економіки країни в цілому. Водночас, поширення коронавірусної хвороби і запровадження у зв'язку з цим ряду обмежувальних заходів та режимів карантину стало основним фіскальним ризиком невиконання планових показників надходжень до місцевих бюджетів у 2020 році.

Загальне зниження ділової активності суб'єктів бізнесу, зростання рівня безробіття та перехід на часткову зайнятість, обмеження туристичної активності зумовили значне скорочення очікуваних

надходжень від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, туристичного збору. Додатковий негативний вплив на виконання місцевих бюджетів за доходами мало запровадження законодавчих ініціатив щодо тимчасового звільнення та відстрочення оподаткування за земельним податком та податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та іншими [1, с.180].

Наприкінці 2020 р. завершився процес об'єднання територіальних громад в Україні, водночас одним із актуальних питань залишається фінансове забезпечення їх функціонування, оскільки зберігається значна ресурсна диференціація територій. Це відповідним чином позначається на якості та обсягах публічних послуг. Цільовою метою бюджетної децентралізації є забезпечення зростання фінансового потенціалу територій та максимально можливого вирівнювання міжтериторіальних диспропорцій у фінансових аспектах.

У контексті забезпечення подальшої реалізації реформи бюджетної децентралізації для органів місцевого самоврядування потрібно [2, с. 335; 3]:

– Активізувати роботу щодо подальшого внесення змін до чинних нормативно-правових актів для створення більш практичного та справедливого механізму щодо розподілу трансфертів для бюджетів різного рівня (обласних, ОТГ і районних), а також щодо надання більших повноважень органам місцевого самоврядування в питанні реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів (для того, щоб регіони змогли створити конкурентоспроможні підприємства, які будуть прибутковими та дадуть додаткові реальні надходження до місцевих бюджетів, адже існує проблема інфляційних проявів), щодо питань енергоефективності, соціальних послуг, охорони здоров'я тощо.

– Розробити концептуальну програму на рівні держави щодо подальшого реформування механізму формування фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування, а саме: надати пріоритет надходженню коштів від місцевих податків і зборів (підвищити частку місцевих податків і зборів у бюджетах місцевих органів самоврядування до показника країн Європейського Союзу – 50–60%).

– Створити нові актуальні механізми з боку держави та надати більші можливості громадськості на місцях для контролю за корупційними проявами, які мають тенденцію до зростання при бюджетній децентралізації на рівні регіонів.

– Забезпечити збільшення нормативу зарахування податку на доходи фізичних осіб в обсязі не менше 80 % до бюджетів територіальних громад, з метою фінансового забезпечення реалізації раніше переданих державою видаткових повноважень на місця, адже таке перекладення навантаження на місцеве самоврядування було здійснено без виділення належних фінансових ресурсів (зокрема, це утримання закладів професійно-технічної освіти; виплата заробітної плати непедагогічним працівникам, утримання закладів середньої освіти,

забезпечення навчального процесу; фінансування комунальних послуг та енергоносіїв закладів охорони здоров'я; фінансове забезпечення державних соціальних гарантій (пільговий проїзд, пільговий зв'язок тощо); видатки на зовнішнє освітлення та електротранспорт через підвищення тарифів на електроенергію в чотири рази на ці потреби).

– Забезпечити сплату податку на доходи фізичних осіб за місцем здійснення господарської діяльності: як державними органами та установами (податковою та митною службами), так і приватними суб'єктами підприємницької діяльності з метою досягнення справедливого розподілу надходжень податку між відповідними місцевими бюджетами.

– Стимулювати соціально-економічний розвиток територіальних громад через державний фонд регіонального розвитку (далі – ДФРР), а саме передбачивши щорічне зростання обсягів ДФРР; закріпленням за бюджетами територіальних громад 30 % обсягу ДФРР на реалізацію програм і проектів регіонального розвитку сільських, селищних, міських рад відповідно до програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, і передбачити розподіл між бюджетами сільських, селищних, міських територіальних громад пропорційно до площі територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді з рівною вагою обох цих факторів.

Підсумовуючи зазначимо, що реформа бюджетної децентралізації сприяє підвищенню фінансового забезпечення бюджетів місцевих органів самоврядування та надає можливості для зростання конкурентоспроможності регіонів, щоб зробити їх більш інвестиційно-привабливими. Відзначимо, що важливим механізмом додаткового залучення фінансових ресурсів є форма самооподаткування населення об'єднаних територіальних громад, яка дозволить підвищити рівень фінансування проектів комунальної інфраструктури, забезпечить додаткові надходження до бюджету та залучення громадськості до бюджетних процесів, що сприятиме їхній зацікавленості в додатковому акумулюванні фінансових ресурсів та розвитку громади. При цьому зауважимо, що ефективна та прозора бюджетна діяльність на місцевому рівні сприятиме підвищенню соціально-економічного розвитку та фінансової стійкості як регіонів, так і всієї країни.

Список використаних джерел

1. Рябушка Л.Б., Пахненко О.М., Куліш О.В. Фіскальні ризики виконання бюджету міста Суми у зв'язку з поширенням COVID-19. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»* 2020. № 3. с.174-181.
2. Янковський В. А., Шендригоренко М. Т. Доходи місцевих бюджетів в Україні: сутнісна складова та сучасний стан у рамках реформи бюджетної децентралізації. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2020. №11. с. 331-337.

3. Асоціація міст України надала пропозиції до Бюджетної декларації на 2022–2024 роки. URL: <https://auc.org.ua/novyna/asociaciya-mist-ukrayiny-nadala-propozyciyi-do-byudzhetnoyi-deklaraciyi-na-2022-2024-roky>

Свиш А.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ
Труфанова Ю.В.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Загалом наука цивільного права досліджує практику застосування цивільно-правових норм судами та іншими правозастосовними органами. Саме в ході практичного застосування виявляються недоліки і прогалини в цивільно-правовому регулюванні. Крім того, нерідко під впливом різних суб'єктивних факторів деякі правові норми на практиці застосовуються неправильно, в суперечності з їх справжнім змістом. Тому, варто знаходити перспективи розвитку цивільного права як науки.

Питанням пов'язаним із розвитком та дослідженнями цивільно-правової науки (цивілістики) приділяють увагу такі вчені: Е.А. Суханов, Є.Н. Абрамова, Н.Н. Аверченко, Ю.В. Байгушева, Є.О. Харитонов, Р.О. Стефанчук, В.І. Борисова, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, Д.В. Боброва, Н.О. Саніахметова та інші.

Дослідити та проаналізувати основні сучасні тенденції розвитку цивільно-правової науки в Україні.

В юридичній літературі наука сучасного цивільного права визначається як система знань про закономірності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, тлумачення цивільно-правових норм, результати аналізу й узагальнення практики застосування цивільних норм, суть термінології норм [7].

Цивільне право є складовою частиною права в цілому, одна з його галузей. Тому можна сказати, що цивільному праву властиві такі риси і характеристики, які властиві праву взагалі. У першу чергу треба відзначити, що цивільне право - це сукупність норм, тобто правил поведінки, встановлених або визнаних і підтримуваних державою. Цивільне право, як і право в цілому, впливає на суспільні відносини доведенням до їх учасників відповідних правових приписів, які забезпечені у своєму здійсненні державним примусом чи можливістю його застосування [4, с.6].

Як і будь-яка інша наука, наука цивільного права (цивілістика, доктрина цивільного права) займається вивченням закономірностей, які лежать в основі явищ, що утворюють її предмет. Без наукової основи

цивільно-правове регулювання представляло б собою безсистемний вплив на суспільні відносини, сформоване під впливом випадкових, суб'єктивних чинників і тому здатне привести до непередбачуваних наслідків.

Цивільне право як наука є галуззю теоретичних і практичних юридичних знань, на основі яких відбувається вивчення і розвиток цивільного права як галузі права і галузі законодавства, вдосконалення практики його застосування, а також забезпечуються юридична освіта й поширення цивільно-правової інформації [6, с. 26].

Як показують багаторічні спостереження, майже всі найбільш яскраві і глибокі роботи, що залишили слід в цивілістиці, були створені відносно молодими вченими.

З іншого боку, наука цивільного права розуміється як сукупність знань, що лежать в основі цивільного права як галузі права і системи цивільного законодавства. Як відомо, починаючи з XVII в. обсяг наукових знань подвоюється приблизно кожні 15-20 років. У суспільних науках, до числа яких належить і цивілістика, зростання обсягу наукових знань йде не настільки стрімко. Тут майже не буває революційних періодів, що характеризуються рішучою зміною принципів і методів правового регулювання. Право взагалі і громадянське зокрема характеризується відомим консерватизмом. Останній властивий і науці цивільного права, завжди прагне, наприклад, пристосувати старі юридичні конструкції під нові потреби і лише при неможливості цього пропонує нові правові рішення.

Проте до теперішнього часу наукою цивільного права накопичений великий багаж знань, який, на жаль, не завжди затребується законодавцем і практикою.

Як галузь цивільного права, так і його наука має свій предмет. Але якщо предметом цивільного права є певні суспільні відносини, то предметом науки є саме цивільне право як галузь права, цивільне законодавство, законодавчі акти, в яких мають місце норми цивільного права, інші його джерела, правозастосовна практика тощо [1].

З наведеного визначення випливає, що сучасна цивілістична наука – це наука про сучасне цивільне право, її предметом є: вітчизняні та зарубіжні інститути; норми цивільного права;

- практика їх застосування;

- історія розвитку цивільного права;

- суспільні відносини, які становлять предмет цивільно-правового регулювання;

- юридичні факти;

- судова, арбітражна та адміністративна практика застосування цивільно-правових норм [6, с. 26].

Загальна проблема юридичної науки полягає в розробці теоретичних моделей і механізму їх реалізації, що відповідають дійсності і здатні адекватно обслуговувати приватні та публічні права й інтереси їх носіїв.

Юридична наука не завжди встигає за вимогами практики, яка нерідко створює мало досліджені сучасною юридичною наукою юридичні конструкції.

Насамперед, розвиток цивільно-правових систем характеризується їх уніфікацією. Уніфікація йде шляхом зближення та гармонізації цивільно-правових систем різних держав внаслідок запозичення відповідних правових конструкцій та згладжування принципових відмінностей між закономірностями правового регулювання та охорони суспільних відносин. Причиною уніфікації цивільно-правових систем сучасності є необхідність спрощення порядку співпраці держав в економічній та інших сферах, з метою підвищення його ефективності та усунення певних неузгодженостей. Уніфікація цивільно-правових систем можлива шляхом укладення міжнародних договорів, прийняття модельних рекомендаційних законодавчих актів, використання міжнародних звичаїв тощо.

Особливо актуальною є проблема уніфікації внаслідок створення міждержавних союзів. Адже, переважна більшість економічно стабільних країн Європи перебувають на шляху інтеграції до Європейського Союзу, де одним із пріоритетних завдань є створення єдиного правового простору. І саме питання адаптації національного цивільного законодавства до стандартів ЄС є пріоритетним завданням як країн-учасниць ЄС, так і тих, які планують своє членство у цій організації.

Ось таке зближення зумовлює ще одну тенденцію до створення єдиного освітянського простору, що задекларовано у рамках так званого Болонського процесу. Особливо це має позначитися на підготовці юристів. Адже запровадження єдиних підходів до кредитно-модульної освіти для гуманітарних дисциплін вважається проблемним. І тому на допомогу цьому повинна прийти переорієнтація навчального процесу, що має бути спрямована на вивчення зарубіжного цивільного законодавства. При цьому знання з традиційного для вищих юридичних навчальних закладів курсу "Міжнародного приватного права" вже є недостатніми. Адже внаслідок значного збільшення міжнародних економічних зв'язків постає нагальна потреба в спеціалістах, які мають глибокі спеціальні знання з цивільного та торгового права зарубіжних країн та останніх тенденцій його гармонізації. Це вивчення буде найбільш ефективно на підставі компаративістського методу, а отримана інформація може стати основою науки та навчальної дисципліни порівняльного цивільного права як частини міжгалузевої дисципліни порівняльного правознавства.

Ще однією з тенденцій розвитку цивільно-правових систем сучасності яку варто виділити є налагодження між державами міжнародної правової допомоги. Основними формами здійснення такої міжнародної правової допомоги є укладення міжнародних договорів про надання юридичної допомоги з цивільних, сімейних та інших справ, обмін

правовою інформацією, взаємодія законодавчих органів влади, міжнародні наукові та освітні правові програми тощо.

Аналізуючи місце українського цивільного права серед цивільно-правових систем сучасності та його роль і місце в світових процесах гармонізації, слід зазначити, що після розпаду СРСР перед Україною постала проблема створення власної національної правової системи. Адже правова система, що існувала на той час, вже не відповідала потребам сучасності та не могла ефективно врегульовувати нові, не відомі раніше суспільні відносини. Особливо гостро це виявлялось у сфері приватного цивільного права, де з виникненням нових економічних відносин потрібно було створити якісно інше правове поле, що було зумовлено необхідністю молодій незалежній державі інтегруватись у загальноєвропейський товарооборотний процес.

Говорячи про розвиток українського цивільного права варто зазначити, що є тенденції до його зближення з континентальною системою цивільного права, однак вони є відносно не стійкими, що зумовлено браком стабільного економічного розвитку та стихійністю правового регулювання суспільних відносин. Однак активна позиція України в питаннях входження до європейського економічного простору, її участь у товарообороті між державами СНД, визначення своїх позицій при створенні модельних нормативних актів та актів національного законодавства з урахуванням тенденцій європейського регулювання суспільних відносин дають підстави сподіватися на якнайближче визначення та затвердження українським цивільним правом свого належного місця серед цивільно-правових систем сучасності [3].

Отож, проаналізувавши весь матеріал можна дійти таких висновків:

Наука цивільного права являє собою певним чином систематизовану сукупність знань про цивільно-правовому регулюванні суспільних відносин: властивості і закономірності його функціонування та розвитку; способи досягнення його ефективності; засобах отримання нових знань, необхідних для подальшого вдосконалення цивільного права.

Цивільно-правова наука має багатовікову історію. Вона пройшла великий шлях, створивши і обґрунтувавши величезне число юридичних категорій і конструкцій, які були сприйняті законодавством і успішно застосовувалися в правопорядках різних держав. Багато з цих досягнень широко використовуються і в сучасному цивільному праві.

Серед основних тенденцій розвитку цивільно-правової науки виділяють: уніфікацію яка здійснюється шляхом зближення та гармонізації цивільно-правових систем різних держав внаслідок запозичення відповідних правових конструкцій та згладжування принципів відмінностей між закономірностями правового регулювання та охорони суспільних відносин; налагодження між державами міжнародної правової допомоги та створення єдиного освітянського простору, що задекларовано у рамках так званого Болонського процесу.

Список використаних джерел

1. Наука цивільного права. Поняття та предмет науки цивільного права. URL: https://pidru4niki.com/1580011957352/pravo/nauka_tsivilnogo_prava (дата звернення 11.11.2020).
2. Тенденції розвитку приватного (цивільного) права на сучасному етапі та їх вплив на українську приватноправову систему. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part15/1502.htm (дата звернення 15.11.2020).
3. Тенденції розвитку української цивілістичної науки. URL: https://pidru4niki.com/1728092446572/pravo/tendentsiyi_rozvitku_ukrayinskoji_tsivilistichnoyi_nauki (дата звернення 15.11.2020).
4. Цивільне право. Конспект лекцій для студентів спеціальності 081 – «Право» денної та заочної форм навчання, Терещук Галина Андріївна. Луцьк: ЛНТУ, 2017. 267 с.
5. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
6. Цивільне право України: підручник в 2 т. Т. 1 кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.
7. Цивільне право як наука. URL: http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/chiv_pravo/018.php (дата звернення 10.11.2020).

Цап Г.

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Науковий керівник: к.ю.н., доцент

кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ

Труфанова Ю. В.

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ ШЛЯХОМ ЙОГО РОЗІРВАННЯ

Насамперед важливо зазначити, що припинення договору оренди землі – одне із актуальних питань не лише сьогодні. Серед нормативних актів, якими регулюється дане питання, можна виділити наступні: Цивільний кодекс України (далі-ЦКУ), Земельний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про оренду землі», Закон України «Про плату за землю». Аналіз норм чинного законодавства, виявлення проблем нормативного застосування, дослідження важливих аспектів розірвання договору оренди землі, а саме шляхом його розірвання та наслідки розірвання договору – це основні завдання для досягнення поставленої мети у даній статті.

Вирішення проблем та дослідження багатьох аспектів припинення договору оренди землі, шляхом його розірвання, стає предметом

активного дослідження у наукових працях багатьох вчених. Серед них варто вказати наступних: І.В. Борщевський, О.В. Глотова, О. Чернякова, А.Г. Брунь, Р. Чумак, А.В. Луць, Т.В. Боднар, С. М. Бервеном, В.О. Горєв, С.А. Денисов, М. І. тощо.

Оскільки договір є домовленістю між двома чи більше контрагентами, то за загальним правилом, закріпленим у ст. 651 ЦКУ, розірвання договору здійснюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено договором чи законом. Тобто свобода розірвання договору обмежена участю у цьому рішенні всіх сторін договору. Однак із положення статті випливає, що сторони можуть передбачити в договорі умову про одностороннє розірвання договору, або така можливість може бути передбачена законом. На практиці зустрічаються випадки, коли сторони передбачають у договорі умову про право однієї чи всіх сторін за певних умов розірвати договір в односторонньому порядку [1, с.119].

Щодо припинення договору оренди земельної ділянки, то його підстави закріплені в Законі України «Про оренду землі». Як зазначається в літературі, закріплення особливих підстав припинення договорів оренди землі є цілком обґрунтованим і зумовлюється специфікою правового положення земельної ділянки як об'єкта цивільних правовідносин. Оскільки договір оренди земельної ділянки є різновидом договору оренди майна, тому до відносин, які виникають на його підставі, повинні застосовуватись також як загальні положення щодо договорів ЦКУ, так і загальні положення щодо договорів найму [2, с. 348].

Якщо говорити про певні аспекти розірвання договору оренди землі, то В. Шевченко слушно звертає увагу на суперечності щодо розуміння такої підстави розірвання договору оренди земельної ділянки, як використання земельної ділянки не за цільовим призначенням. Під використанням земельної ділянки не за цільовим призначенням розуміють також відсутність проведення будь-яких робіт по використанню земельної ділянки за цільовим призначенням. Тобто використання не за цільовим призначенням поширюється і на випадки утримання від будь-якого використання цієї земельної ділянки [3, с. 201].

Також доречно зауважує Н. Процьків, що слід передбачити у законодавстві можливість розірвання договору найму у випадку, якщо наймодавець не попередив наймача про права третіх осіб на об'єкт найму (сервітут, право застави) [4, с. 12-13]. Аналогічне право існує у покупця товару (ст. 659 ЦКУ), однак у наймача відсутнє.

Не можна не згадати і про внесення змін до договору оренди земельної ділянки. В ч. 1 ст. 651 ЦКУ та ст. 30 Закону України «Про оренду землі» йдеться про те, що зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, у письмовій формі, шляхом укладення додаткової угоди, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі недосягнення згоди щодо зміни умов договору оренди землі спір вирішується в судовому порядку. Були також внесені зміни до

істотних умов договору оренди землі. Тепер договори оренди землі, які укладаються після 16.07.20 року, обов'язково повинні містити інформацію про строк дії договору, а ще дату укладення. Важливо ще те, що у разі недосягнення домовленості щодо орендної плати та інших істотних умов договору переважне право орендаря на укладення договору оренди землі припиняється [5].

Необхідно розглянути також наслідки розірвання договору оренди земельної ділянки. Їх можна розділити на дві групи – загальні та спеціальні. Перші вміщені у ст. 653 ЦКУ та зводяться до того, що у разі розірвання договору оренди землі зобов'язання сторін припиняються, а сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту розірвання договору, якщо інше не встановлено таким договором. Спеціальні наслідки розірвання договору оренди земельної ділянки містить спеціальний нормативно-правовий акт – «Закон про оренду землі» [6].

У разі припинення або розірвання договору оренди землі орендар зобов'язаний повернути орендодавцеві земельну ділянку на умовах, визначених договором. Орендар не має права утримувати земельну ділянку для задоволення своїх вимог до орендодавця. У разі невиконання орендарем обов'язку щодо умов повернення орендодавцеві земельної ділянки орендар зобов'язаний відшкодувати орендодавцю завдані збитки [7].

Слід враховувати, що розірвання договору оренди землі вчиняється в такій самій формі, що й сам договір. Момент припинення зобов'язань за розірваним договором оренди землі визначає ч. 3 ст. 653 ЦКУ – ним є момент досягнення сторонами домовленості про таке розірвання, якщо інше не встановлено договором чи не обумовлено характером його зміни, або ж момент набрання законної сили рішенням суду про розірвання договору [8, с. 716].

Таким чином, припинення договору оренди землі шляхом розірвання допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Аналізуючи норми чинного законодавства можна дійти висновку, що процес розірвання даного договору містить важливі аспекти, які потребують повноцінного дослідження. Також важливим є те, що розірвання договору оренди землі несе за собою загальні та спеціальні наслідки. За допомогою досліджень науковців також можна вказати, що існують проблеми нормативного застосування, які необхідно вирішувати, щоб покращити нормативно-правове підґрунття для договору оренди землі.

Список використаних джерел

1. Заменгоф З.М. Змінення і розірвання трудових договорів. Х.: Юрид. літ., 1966. 210 с.
2. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України: дис. докт. юрид. наук: 12.00.03 Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підпр. ім. Ф. Г. Бурчака. 2015. 466 с.
3. Шевченко В. В. Свобода розірвання договору оренди землі. Право і громадянське суспільство. №1. 2015. С. 199–204.
4. Процьків Н. М. Правове регулювання розірвання цивільно – правових договорів за цивільним законодавством України: автореферат дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право" К. Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, 2003. 17 с.
5. Про оренду землі: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX – VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 21.04.2021).
6. Висіцька І. Договори оренди землі: припинення VS розірвання. Довідник економіста. Жовтень 2019. № 10
7. Про оренду землі: Закон України від 4.11.2020 р. № 963-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#n225> (дата звернення: 21.04.2021).
8. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рек. з використ. позицій вищ. суд. інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців. Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір, за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика» 2012. Х. с. 716

Чорна К.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права ЗУНУ
Ментух Н.Ф.*

УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Охорона довкілля є однією з найважливіших проблем в Україні. Нажаль, розвиток новітніх технологій та науковий прогрес, які простежуються останніми десятиліттями по всьому світу не суттєво впливають на покращення екологічної ситуації в нашій державі.

Підтримка безпечного навколишнього середовища було, є і буде одним з найважливіших обов'язків держави, адже це, в першу чергу, здоров'я громадян, їх добробут та безпека.

І від ефективності роботи органів публічної влади у більшій мірі залежить виконання цього завдання. Саме вони можуть забезпечити реалізацію природоохоронного законодавства, здійснювати контроль за дотриманням правил екологічної безпеки, проектів та програм з охорони довкілля та землеустрою, раціонального використання природних ресурсів, адже мають право законного впливу на безпосередню поведінку фізичних та юридичних осіб.

Так, Згідно зі ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період. Це і надра, і земля, тваринний і рослинний світ, ліс, повітря [1]. Іншими словами, всі ті природні компоненти та сили природи, що використовуються або можуть використовуватися в якості засобів виробництва та предметів споживання людством [2].

Саме держава в особі своїх органів спроможна грамотно організувати роботу по захисту природних ресурсів. При цьому варто розуміти, що державне управління – це планомірний вплив держави на різні суспільні процеси, наприклад, певну поведінку людини, види її діяльності та правову свідомість суспільства в цілому. Цей вплив має управлінський характер і реалізовується через посадових осіб конкретної системи державних органів [3, с. 115].

Нажаль, зараз існує чимало проблем реалізації цього завдання. Через те, що протягом довгого часу була відсутня національна стратегія сталого розвитку, дієві інструменти екологічного контролю та реальний вплив громадянського суспільства на прийняття рішень щодо екологічної ситуації захист природних ресурсів не реалізовувався належним чином, а екологічна ситуація лише погіршилася. Не останню роль у цьому відіграла й недосконалість національного законодавства, норми якого до того ще й не до кінця виконуються [4, с. 2].

Навіть створені в державі органи управління з питань, що стосуються охорони довкілля та землеустрою і сформовані засади екологічного регулювання суттєво не змінили ситуацію. Хоча в цій сфері вдалося набути певного досвіду та знань, цілісної та справді ефективної системи охорони природних ресурсів Україна ще не має [4, с. 3].

Про це говорять нечітко розпорошене розділення повноважень між державними органами щодо проблем екологічної безпеки, їх часта реорганізація, низький рівень реалізації державної політики з питань охорони природних ресурсів. Немалу роль відіграє і байдужість громадян, які замість того, щоб сприяти державній політиці з питань екологічної безпеки і раціонально використовувати природні ресурси лише загострюють ситуацію [4, с. 3].

Проте наша держава не стоїть на місці і все-таки робить певні кроки на зустріч ефективній політиці з питань охорони природних ресурсів. Система забезпечення охорони і використання природних ресурсів містить багато елементів, але найважливішим з них можна вважати саме формування належного механізму публічного управління дано. Сферою, а також правові засади його діяльності. Цей механізм регулює чи не увесь процес використання й охорони природних ресурсів, починаючи від надання права на користування ними і закінчуючи притягненням винних у його порушенні до юридичної відповідальності і безпосереднім припиненням цього права [5, с. 300].

Таким чином, до найважливіших завдань механізму управління екологічною складовою можна віднести такі:

- стимулювання до зменшення шкідливого впливу на довкілля;
- стимулювання раціонального використання та збереження компонентів довкілля, зменшення показників ресурсомісткості;
- створення за рахунок коштів, отриманих від екологічних зборів та платежів, джерел фінансування природоохоронних заходів, незалежних від державного та місцевого бюджетів [6, с. 207].

Якщо аналізувати систему суб'єктів управління у сфері охорони природного середовища, то варто зазначити, що всі вони відрізняються один від одного масштабами та напрямками діяльності, компетенцією та завданнями. Так, можна виділити таку класифікацію:

- за територією діяльності: загальнодержавні та місцеві;
- за характером повноважень: загальної компетенції та спеціальної компетенції;
- органи виключної компетенції;
- громадськість [3, с. 116].

При цьому загальнодержавні органи, такі як Президент, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України формують та реалізують державну екологічну політику, розробляють загальнодержавні екологічні програми, приймають відповідні нормативно-правові акти.

Місцеві ж суб'єкти забезпечують реалізацію національної екологічної політики з питань охорони навколишнього середовища з врахуванням екологічних особливостей певних регіонів. Вони приймають рішення про розвиток продуктивних сил, розміщення та будівництво різноманітних підприємств та інших об'єктів, надання дозволів на спеціальне природокористування, затверджують для підприємств, установ і організацій ліміти використання природних ресурсів, здійснюють загальне управління та регулювання. Цим займаються безпосередньо державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [1].

Виключні повноваження у даній сфері мають деякі міністерства, такі як Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна

інспекція ядерного регулювання України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій тощо [3, с. 117].

Не останню роль з цих питань відіграє громадськість. Її участь в даному управлінні здійснюється через громадські організації та об'єднання, що виконують екологічні функції. Вони беруть участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, утворюють фонди охорони природи, вносять пропозиції з питань охорони природних ресурсів до відповідних органів тощо [1].

Таким чином, як зазначають окремі дослідники, що державне управління в екологічній сфері – це досить складний процес. Воно передбачає комплексну взаємодію багатьох структур, які лише у своїй тісній взаємодії в змозі забезпечити вирішення викликів і проблем, що стосуються використання й охорони природних ресурсів, безпеки навколишнього середовища в цілому [7, с. 185].

Отже, можна зробити висновок, що на даний момент в Україні є спеціальна нормативна база та механізми, які надають повноваження займатися даними питаннями загальнодержавним органам (Президент, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони), місцеві органи (державні адміністрації та органи місцевого самоврядування), органам виключних повноважень та громадськості. Вони спрямовують свої сили на деяке виконання завдань екологічної безпеки. Проте, говорити, що Україна спроможна ефективно здійснювати політику охорони природних ресурсів поки що рано. Між органами немає чіткого розподілу компетенції, вони часто реорганізуються, немає реального впливу громадян на прийняття рішень. Зрозуміло, що проблема в даній сфері існує і потребує якнайшвидшого вирішення шляхом певної оптимізації та адаптації.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 41, ст. 546.
2. Природні ресурси: класифікація. ОСВІТА. UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23517/> (дата звернення: 25.04.2021).
3. Артеменко О.В. Система суб'єктів адміністрування у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3(51). С. 114-119.
4. Мартиненко В.О., Линник С.О. Публічне управління у сфері охорони довкілля та землеустрою в контексті децентралізації влади. *Державно-управлінські студії*. 2019. №12. С. 1-8.
5. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К., Лєгеза Ю.О. Довкілля як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 300-302. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/76.pdf

6. Кривень О.В. Формування екологічно збалансованого природокористування у контексті екологічної конституції землі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19. С. 203-210.
7. Витвицький Я.С., Кернична А.Є. Механізм державного управління в екологічній сфері на регіональному рівні та напрями його вдосконалення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. №2 (42). С. 178-186.

Madej Bartłomiej
Student, III rok Prawo
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
w Olsztynie

WPROWADZANIE PRZEPISYW ANTYDYSKRIMINACYJNYCH DO POLSKIEGO KODEKSU PRACY

W porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje wiele przepisów wprowadzonych w wyniku integracji europejskiej. Polska jeszcze przed wstąpieniem do Wspólnoty miała obowiązek implementować niektóre rozwiązania prawne dotyczące wielu dziedzin życia społecznego. Nowe przepisy zostały wprowadzone m.in. do szeroko pojętego prawa pracy. Dotyczyły one zarówno czasu pracy, nawiązywania stosunku pracy i wielu innych. Jednymi z najważniejszych, zdaniem autora, były tzw. przepisy antydyskryminacyjne, o czym świadczy z resztą ich umiejscowienie na początku Działu I – Przepisy ogólne. To szerokie i nieco enigmatyczne pojęcie zawiera w sobie normy statuujące szeroko pojęty zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu. Mają one na celu wyeliminowanie zjawiska dyskryminacji z jakichkolwiek powodów w nawiązywaniu, trwaniu i rozwiązywaniu stosunku pracy. W pracy zostaną poddane analizie Dyrektywy Rady 97/80/WE z dnia 15 grudnia 1997 r. dotycząca ciężaru dowodu w sprawach dyskryminacji ze względu na płeć, 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, których implementacja polegała na wprowadzeniu przepisów dotyczących równego traktowania w zatrudnieniu oraz przepisy Kodeksu pracy stanowiące ich realizację.

Na wstępie należy poczynić kilka uwag terminologicznych. Omówione zostaną Dyrektywy, a więc akty prawa wtórnego Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [1] dyrektywa wiąże każde Państwo Członkowskie w odniesieniu do **rezultatu**. Traktat pozostawia Państwom Członkowskim swobodę wyboru formy i środków w osiągnięciu wyznaczonego celu. Mimo, iż jest to praktyka nieprawidłowa, w Polsce

większość przepisów Dyrektyw jest wprost tłumaczona i przekładana na przepisy ustawowe, co z resztą można zauważyć w dalszej części pracy.

Następnie należy rozróżnić dwa pojęcia odnoszące się do nierównego traktowania, t.j. „dyskryminacja” oraz „nierywne traktowanie”. Definicje legalne dyskryminacji w stosunku pracy zawarte są w paragrafach 3 i 4 art. 183a Kodeksu pracy (dalej: k.p.) [7]. Zgodnie z przywołanymi przepisami art. 183a k.p., „Dyskryminowanie bezpośrednie istnieje wtedy, gdy pracownik z jednej lub z kilku przyczyn określonych w § 1 k.p. był, jest lub mógłby być traktowany w porównywalnej sytuacji mniej korzystnie niż inni pracownicy; natomiast dyskryminowanie pośrednie istnieje wtedy, gdy na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje albo szczególnie niekorzystna sytuacja w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych wobec wszystkich lub znacznej liczby pracowników należących do grupy wyróżnionej ze względu na jedną lub kilka przyczyn określonych w § 1 k.p., chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne.” Natomiast rywne traktowanie, zgodnie z art. 183a §2 k.p. oznacza „niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn określonych w § 1k.p.” Implementacja przywołanych przez autora dyrektyw wprowadziła do polskiego porządku prawnego powyższe definicje oraz pozwoliła na ich stosowanie w relacjach pracowników z pracodawcami.

Pierwszy analizowany akt prawny, to Dyrektywa Rady 97/80/We [2]. Zgodnie z art. 1 jej celem jest zapewnienie działań Państw Członkowskich dążących do skutecznej realizacji zasady równego traktowania. Na mocy art. 3 dyrektywa ma zastosowanie m.in. do każdego postępowania cywilnego, a więc także powództw ze stosunku pracy. Artykuł 4 stanowi o rozkładzie ciężaru dowodu, jego odzwierciedleniem jest m.in. art. 183b tiret pierwsze Kodeksu pracy, który stanowi, iż to na pracodawcy ciąży obowiązek udowodnienia, że kierował się obiektywnymi powodami różnicując sytuację pracowników; Jest to wyjątek od reguły określonej w art. 6 Kodeksu cywilnego [6] (mającego zastosowanie z mocy art. 300 k.p.), że ciężar dowodu spoczywa na tym, kto powołuje się na daną okoliczność. Następnie art. 6 Dyrektywy stanowi, że implementacja Dyrektywy do krajowego porządku prawnego nie może zmniejszyć ogólnego poziomu ochrony pracowników przewidzianego przez dotychczas obowiązujące przepisy prawa krajowego. Należy w tym miejscu przyrzeć się także art. 7, który zobowiązuje wprowadzić przepisy realizujące kierunki wyznaczone w Dyrektywie do dnia 1 stycznia 2001 r. Rozdział IIb wszedł w życie 1 stycznia 2001 r. [8], a więc w ostatnim dniu tego terminu.

Kolejną dyrektywą, której implementacja znalazła odzwierciedlenie w przepisach Kodeksu pracy jest Dyrektywa Rady 2000/43/We [3]. Artykuł 1

deklaruje, iż jej zastosowanie ma wyznaczyć w krajowych porządkach prawnych ramy walki z szeroko pojętą dyskryminacją oraz egzekwowanie zasady równego traktowania. W art. 2 znalazła się definicje dyskryminacji bezpośredniej i pośredniej, a także molestowania. Te definicje zostały przeniesione i przystosowane do Kodeksu pracy (art. 183a §3 i 4 k.p.) i dziś stanowią definicje legalne. Na grunt Kodeksu pracy został przeniesiony także art. 9 Dyrektywy, jego odzwierciedleniem jest art. 183e stanowiący, że zarówno pracownik (§1), jak i współpracownik działający na rzecz pracownika dotkniętego nierównym traktowaniem (§2) nie mogą ponosić negatywnych konsekwencji w wyniku domagania się równego traktowania.

Ostatnią Dyrektywą, która została implementowana do polskiego Kodeksu pracy, to Dyrektywa Rady 2000/78/We [4]. Jej celem jest wyznaczenie ogólnych ram do walki z wszelką dyskryminacją. Jest ona w dużej mierze powtórzeniem poprzedniej Dyrektywy, zmiany przez nią dokonane są niewielkie w stosunku do poprzednio omawianej. Odróżnia ją zwrócenie uwagi na problem osób niepełnosprawnych, zatrudnienia młodocianych, jednak te przepisy nie są przedmiotem niniejszego opracowania.

W prawie polskim najważniejszym aktem prawnym regulującym stosunki pracownicze jest Kodeks pracy. Rozdział IIa dodany do Działu I k.p. zawiera przepisy statuujące definicje dyskryminacji (zarówno bezpośredniej jak i pośredniej). Następnie katalog naruszeń zasady równego traktowania, prawo do jednakowego wynagrodzenia za wykonywaną pracę. Polski prawodawca uchwalił wiele ustaw implementujących przepisy unijne. Kluczowa dla omawianego zagadnienia jest Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw [8]. To właśnie ten akt wprowadził do polskiego porządku prawnego Rodział IIa w Dziale I Przepisy ogólne nazwany „Równe traktowanie kobiet i mężczyzn”, nazwa zmieniona nowelą z 14.11.2003 r. [9] (obowiązującą od 01.01.2004 r.) na „Równe traktowanie w zatrudnieniu”. Ustawa ta wprowadziła art. 183a – 183e k.p., które w doktrynie nazywane są właśnie przepisami antydyskryminacyjnymi. Znajdują się tam definicje legalne dyskryminacji, katalog naruszeń zasady równego traktowania, przepis statuujący prawo do jednakowego wynagrodzenia, prawo do odszkodowania za naruszenie zasady równego traktowania oraz przepis ochronny omawiany wyżej. Zakaz dyskryminacji i zasada równego traktowania (art. 112 i 113 k.p.) znajdują się w rozdziale II, działu I Kodeksu pracy zatytułowanego „Zasady prawa pracy”. Są to główne dyrektywy wykładni zarówno Kodeksu jak i innych aktów odnoszących się do stosunku pracy.

Doniosłe znaczenie dla kształtu przepisów antydyskryminacyjnych ma też Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy [10]. Ten akt prawny zmienił definicję dyskryminacji pośredniej (art. 18^{3a}§ 4 k.p.). Definicja oprócz wystąpienia skutku objęła swoim zakresem sytuacje w których niekorzystne dysproporcje lub niekorzystna **mogłyby** wystąpić w sytuacji danego pracownika. Dodano też możliwość działania wobec

pracownika, które mogłoby nosić znamiona dyskryminacji, jednak ze względu na obiektywnie zgodny z prawem cel postanowienie, kryterium lub działanie pracodawcy jest uzasadnione oraz cel postawiony przez pracodawcę nie może być inaczej osiągnięty. Nietrudno stwierdzić tutaj wprowadzenie do Kodeksu zasady „cel, uświęca środki”, która ze względu na relację łączącą pracownika z pracodawcą mogą wywołać krzywdzące skutki dla tego pierwszego. Ten sam akt nowelizujący zmienił również definicję molestowania, dodając do niej stwierdzenie, iż oprócz niepożądanego zachowania, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika konieczne jest także stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery. Takie samo kryterium zostało dodane do definicji molestowania seksualnego. Ponadto ustawodawca ustanowił zakaz wyciągania negatywnych konsekwencji wobec osób, które poddały się lub przeciwstawiły się molestowaniu i molestowaniu seksualnemu. Ustawa nowelizująca z 2008 roku rozszerzyła zakres ochrony pracownika przewidziany w art. 18^{3e} k.p. Pierwotnie przepis chronił pracowników przed wypowiedzeniem lub rozwiązaniem stosunku pracy bez wypowiedzenia. Po nowelizacji przepis chroni pracowników przed **jakimkolwiek negatywnymi konsekwencjami** ze strony pracodawcy. Oprócz pracownika dotkniętego dyskryminacją lub nierównym traktowaniem, przepis chroni także współpracownika, pomagającego pokrzywdzonemu dochodzenia swoich praw.

Należy zwrócić uwagę, że analizowane przepisy prawa unijnego korespondują z konstytucyjną zasadą równości i zakazem dyskryminacji. Art. 32 Konstytucji RP [5] stanowi, iż „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.” oraz „Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.” W tym miejscu należy postawić pytanie, dlaczego ustawodawca zwlekał z uregulowaniem tak fundamentalnych kwestii jak zakaz dyskryminacji w stosunkach pracowniczych, skoro akt prawny o najwyższej mocy w Polsce dawał podbudowę aksjologiczną do stworzenia takich przepisów.

W tym roku obchodzimy 20-lecie wprowadzenia przepisów antydyskryminacyjnych do polskiego Kodeksu pracy. Ich obowiązywanie z pewnością przyczyniło się do polepszenia sytuacji pracowników w stosunkach z pracodawcami. Problem nieprzestrzegania zasady równego traktowania wywiera zdecydowanie negatywne skutki nie tylko na stosunki prawnopracownicze, ale niekiedy rujnuje całe życie pokrzywdzonych. Implementacja i efektywne stosowanie tych przepisów zdecydowanie przyczyni się do poprawy efektywności pracowników, którzy nie będą bali się zwrócić do odpowiednich organów, wiedząc, że prawo zapewnia im odpowiednie środki ochrony.

Bibliografia

Akty prawne Unii Europejskiej

1. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. 2004 Nr 90, poz. 864[2])
2. Dyrektywa Rady 97/80/WE z dnia 15 grudnia 1997 r. dotycząca ciężaru dowodu w sprawach dyskryminacji ze względu na płeć (Dz. U. UE. L. z 1998 r. Nr 14, str. 6 z późn. zm.).
3. Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. U. UE. L. z 2000 r. Nr 180, str. 22).
4. Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. U. UE. L. z 2000 r. Nr 303, str. 16).

Polskie Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1320 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 128, poz. 1405 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 213, poz. 2081).
6. Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy (Dz. U. Nr 223, poz. 1460).

Юридичний факультет
Центр стратегічної аналітики та міжнародних студій

Збірник тез доповідей
V Міжнародної наукової
студентської конференції

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПОГЛЯД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Підписано до друку 26.05.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 12,79.
Тираж 200 примірників. Замовлення № 05/21/2.

Видавець та виготувач:
ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*